

LINKKI-PROJEKTI

**Huumehaittojen vähentäminen
vertaisryhmätoimintana Helsingin
terveysneuvontapiste Vinkissä
vuosina 2004–2008**

Katja Malin-Kaartinen, Kirsi Marttinen, Päivi Puro, Merja Viljanen

LINKKI-PROJEKTI

Huumehaittojen vähentäminen vertaisryhmätoimintana Helsingin terveysneuvontapiste Vinkissä vuosina 2004–2008

A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 54

Helsinki 2008

A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 54

Gummerus Kirjapaino Oy 2008

Taitto: Janne Lahtinen

ISBN 978-952-5587-49-4 (painettu)

ISBN 978-952-5587-50-0 (pdf)

ISSN 1239-1360 (painettu)

ISSN 1459-3939 (verkkojulkaisut)

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	7
2. PROJEKTIN TAUSTA JA PERUSTELUT	8
3. PROJEKTIN TAVOITTEET	10
4. VERTAISTOIMINNAN KESKEISET KÄSITTEET JA ARVOT	11
5. PROJEKTIN TOTEUTUSPROSESSI JA TUOTOKSET	14
5.1 Vertaistuki	14
5.2 Tutorien eli vertaisvalistajien kouluttaminen	
vertaiskoulutusten avulla	15
5.2.1 Lumipallo-koulutus pähkinänkuoressa	15
5.2.2 Vertaiskoulutuksen tausta ja tavoitteet	15
5.2.3 Passi-satoihin koulutus	16
5.2.4 Veturi Lumipallo-koulutus	18
5.2.5 Vertot eli vertaiskenttätöön toimijat	22
5.3. Helpperit eli vertaisavustajat	24
5.4 Vertaistyöntekijä	24
5.5 Projektin tutkimusosuus – näkemyksiä vertaistoiminnasta	25
5.5.1 Vertaiskoulutuksessa on voimaa	25
5.5.2 Vertaistoiminnalla vähennetään huumehaittoja	31
5.5.3 Oppimista ja osallisuutta	42
5.5.4 Viihdekäyttöaineisto	58
5.6 Linkki-projektin yhteistyöverkostot	59
5.6.1 Helsingin Vinkin vertaistoiminnan kehittämisryhmä eli vertaistoiminnan kehry	59

5.6.2 Pääkaupunkiseudun vertaistoiminnan yhteistyöryhmä (Vety)	60
5.6.3 Aura-Aypa-projekti	62
5.6.4 Terve-projekti	62
5.6.5 Huuta-projekti	63
5.6.6 Piikkihuumeiden käyttäjien terveysneuvontatyön kehittäminen Virossa-hanke	64
5.6.7 Linkki-projektin koulutustoiminta	65
5.6.8 Linkki-projektin kansainvälinen toiminta	65
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	67
7. KEHITTÄMISSUOSITUKSET	70
8. LÄHTEET	71
9. LIITTEET	72
LIITE 1. NLP – tietoisuudentasot	72
LIITE 2. Hiv ja C-hepatiitti	74
LIITE 3. Hätänumero	76
LIITE 4. Pistäminen ja sukupuolitaudit	77
LIITE 5. Alkuarviointilomake – kuinka paljon tiedän	78
LIITE 6. Loppuarviointilomake – sain uutta tietoa	79
LIITE 7. Lumipallokertojen arviointi – työntekijät	80

1. JOHDANTO

Raportti sisältää Linkki-projektin toteutuksen kuvauksen sekä arviointikokonaisuuden. Linkki-projekti eli huumehaittojen vähentäminen vertaisryhmätoimintana projekti toteutettiin Helsingin terveysneuvontapiste Vinkissä vuosien 2004–2008 välisenä aikana. Ensimmäiseksi raportissa kuvataan projektin perustelut, tausta ja tavoitteet. Seuraavaksi avataan Helsingin terveysneuvontapiste Vinkin vertaistoiminnan keskeiset käsitteet ja kuvataan projektin toteutusprosessi ja tuotokset. Tämän jälkeen raportoidaan projektin tutkimusosuus ja yhteistyöverkostot. Viimeisenä kuvataan projektin johtopäätökset ja kehittämissuosituksukset.

Projektin arviointi on toteutettu tavoiteperusteisena prosessiarviointina. Raportissa arvioidaan toteutuivatko projektille asetetut tavoitteet asiakkaan näkökulmasta, työntekijän näkökulmasta ja Vinkin palvelukokonaisuuden näkökulmasta. Arviointi kulkee raportissa mukana koajan. Arviointi on toteutettu itsearviointina, jossa arviointitiedon tuottajina ovat olleet Vinkin asiakkaat, projektin työntekijät, Vinkin työyhteisö ja projektin tutkija.

Projekti käynnistyi 1.3.2004 ja päättyi 28.2.2007 asiakastyön osalta. Projektin tutkimustyö ja loppuraportin kirjoittaminen päättyi 8.12.2008. Projektiorganisaatio koostui seuraavista henkilöistä:

Projektin johtajana toimi kehittämisjohtaja Ari Saarto A-klinikkasäätiön kehittämissyksiköstä ajalla 1.3.2004–31.12.2008.

Projektin koordinoinnista vastasivat aluejohtaja Anne Ovaska Helsingin terveysneuvontapiste Vinkistä ajalla 1.3.2004–14.11.2006 ja aluejohtaja Päivi Puro Helsingin terveysneuvontapiste Vinkistä ajalla 15.11.2006–31.12.2008.

Projektin työntekijänä toimi sosiaalityöntekijä Kirsi Marttinen Helsingin terveysneuvontapiste Vinkistä ajalla 1.3.2004–1.9.2006 ja sosionomi Merja Viljanen Helsingin terveysneuvontapiste Vinkistä ajalla 1.9.2006–28.2.2007. Projektiin osallistui myös erikoissairaanhoitaja Anne Hieta-lahti, sosionomi Maarit Nyqvist ja aluevastaava Mika Mikkonen Helsingin terveysneuvontapiste Vinkistä.

Projektin tutkijana toimi projektitutkija Katja Malin-Kaartinen A-klinikkasäätiön kehittämissyksiköstä ajalla 1.3.2004–31.12.2008.

2. PROJEKTIN TAUSTA JA PERUSTELUT

Osa huumeiden käyttäjistä elää sekä nykyisten päihdepalvelujen että tavanomaisten informaatiokanavien ulkopuolella. Syinä tähän ovat muun muassa tietämättömyys palvelukäytännöistä, huumeiden kriminalisoinnista johtuva pelko sanktioista, leimautumisen pelko sekä huumeiden käyttäjien omista odotuksista ja tarpeista poikkeavat toimintatavat ja tavoitteet palvelujärjestelmässä. Vaikeasti tavoitettavia ryhmiä löytyy sekä huumeita pistämällä käyttävistä että viihdetilaisuuksissa huumeita käyttävistä. Huumeiden käyttäjistä saadaan tietoa ja heitä kohdataan viranomaistaholla vain hoitopalvelujen sekä rikoskontrollin kautta.

Erityisesti vertaistoiminnan mahdollisuudet tulisi tunnistaa ja nähdä haittojen vähentämisen saralla. Linkki-projektin painopiste onkin ollut vertaistoiminnan menetelmien kehittämisessä ja laajentamisessa. Käyttökulttuurien eriytyminen vaatii eriytyneitä menetelmiä. Uusien ajattelu- ja toimintatapojen kehittämiseksi tarvittiin systemaattista ja riittävän pitkään jatkuvaa kehittämisprojektia, jolla jo saatujen kansallisten ja kansainvälisten hyvien käytäntöjen mukaisesti kerättiin tietoa huumeiden käyttäjien näkemyksistä, toimintatavoista ja verkostoista. Projektissa myös koulutettiin aktiivisia vertaistojia, jotka toimivat omissa huumeiden käyttäjistä koostuvissa verkostoissaan.

Pistämällä huumeita käyttävien kohdalla tilanteen korjaamiseksi on kehitetty etsivää sosiaali- ja terveystyötä muun muassa kenttätöiden muodossa. Lisäksi on toteutettu huumeiden käyttäjien aktivoimista ja kouluttamista, jotta he ovat kyenneet toimimaan vaikuttajina omissa vertaisryhmissään ja verkostoissaan. Tätä kehittämistyötä on tehty muun muassa A-klinikkasäätiön terveysneuvontapiste Vinkissä ja erityisesti sen kenttätöihanke Viitassa. Toimintamallit on osittain omaksuttu kansainvälisesti hyväksi havaituista käytännöistä ja niistä erityisesti belgialaisen Modus Vivendin tuotteistamasta Lumipallo-operaatio nimisestä toimintamallista.

Huumeiden käytön sekä huumeiden käyttöön liittyvien riskien lisääntyminen ja laajeneminen edellyttävät palvelujen ja toimintatapojen pikaista kehittämistä. Päihdetyön ammattilaisten ja perinteisten palveluyksiköiden toimintatavat eivät yksistään riitä vastaamaan tähän kehittämissaasteeseen.

Jatkossa tarvitaan yhä enemmän huumeiden käyttäjien aktivoimista ja osallistamista. Huumeiden käyttäjien valmiudesta ja käytettävyydestä vertaistoimintaan on näyttöä kansainvälistikin (Minimisation of HIV Risks among Young Drug Users in St. Petersburg, Helsinki and Stockholm Project 2001–2004). Suomessa (Helsingin Vinkissä/Viitassa) käytännön kokemukset perustuvat yhteen huumeiden käyttäjille järjestettyyn ensiapukoulutukseen keväällä 2001 sekä neljään toteutettuun Lumipallo-operaatioon vuosina 2001 ja 2002.

3. PROJEKTIN TAVOITTEET

Linkki-projektin tavoitteena oli huumeiden käytöstä aiheutuvien sosiaalisten riskien ja terveyteen liittyvien riskien sekä haittojen väheneminen vertaistoiminnan keinoin. Tämän lisäksi pyrittiin vähentämään asiakkaiden keskuudessa olevaa viranomaispelkoa, joka osaltaan estää merkittävästikin riskien ja haittojen asianmukaista vähentämistä. Päämäärään pyrittiin ensisijaisesti kouluttamalla huumeiden käyttäjiä vertaisvalistajiksi tai vertaisavustajiksi, jotka jakoivat oppimaansa tietoa muille huumeiden käyttäjille ja keräsivät tietoa huumeiden käyttäjien näkemyksistä, toimintatavoista ja verkostoista. Lisäksi päämääränä oli tuottaa vertaistoimijoiden toimittama lehti. Lehdessä oli tarkoitus julkaista huumeiden käyttäjien kirjoituksia ja kysymyksiä sekä toisaalta eri alojen asiantuntijoiden artikkeleita huumeiden käyttäjien elämään liittyvistä asioista kuten tartuntataudeista, lastensuojelusta, huumehoidoista ja ajankohtaisista muutoksista viranomaisverkostojen käytännöissä. Lehden oli tarkoitus toimia keskustelufoorumina huumeiden käyttäjien ja viranomaisverkoston välillä. Projektin yhtenä tavoitteena oli myös tukea liikkuvan terveysneuvontayksikön työn kehittämistä.

Kehittämishankkeeseen kuului myös tutkimusosuus, jonka tarkoituksena oli tuottaa uutta tietoa huumeiden käyttäjien parissa toteutettavan vertaistoiminnan arkitodellisuudesta ja moninaisuudesta. Tavoitteena oli myös tehdä vertaistoimintaa ilmiönä näkyväksi. Tutkimusongelman keskiöön tuotiin Lumipallo-koulutuksen suorittaneiden vertaisvalistajien, vertaisavustajien sekä Vinkin työntekijöiden kokemukset ja näkemykset vertaistoiminnasta. Systemaattisen tutkimustiedon kerääminen vertaistoiminnasta antoi mahdollisuuden uusille näkökulmille ja vertaistoiminnan kehittämiseksi tulevaisuudessa. Tutkimusaineistoa kerättiin haastattelujen ja havainnoinnin avulla vuosina 2004–2006.

Huumeiden käyttäjien parissa tehtävässä vertaistoiminnassa auttamisen mahdollisuus nähdään vertaistoimijan ja asiakkaan tasa-arvoisessa kokemusmaailmassa, josta käsin on mahdollista tavoittaa erityisesti niitä huumeiden käyttäjiä, jotka eivät jostakin syystä tule palvelujärjestelmän piiriin. Vertainen vie terveysneuvontaa omaan käyttäjäverkostoonsa ja tuottaa samalla tietoa oman verkostonsa tavoista, asenteista ja toiminnasta viranomaisille. Vertaistoiminnan avulla marginaalissa elävät huumeiden käyttäjät ovat yhteydessä viranomaistahoihin.

4. VERTAISTOIMINNAN KESKEISET KÄSITTEET JA ARVOT

A-klinikkasäätiöön kuuluva terveysneuvontapiste Vinkki Helsingissä palvelee huumeiden käyttäjiä ja sen toiminta perustuu huumehaittojen vähentämiseen. Vinkissä voi vaihtaa käytetyt liikkeiset ruiskut ja neulat puhtaisiin sekä saada terveysneuvontaa ja apua omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen. Vinkissä on mahdollisuus ottaa myös A- ja B-hepatiittirokotuksia, käydä hiv-, hepatiitti-, klamydia- ja raskaustesteissä, saada hoitoa pieniin haavoihin ja saada ohjausta ja tukea hoitopaikkaan hakeutumisessa sekä arkisten asioiden hoitamisessa. Vinkissä on toteutettu vuodesta 2001 lähtien vertaistoimintaa huumeita käyttävien asiakkaiden parissa. Vertaistoiminnan kehittämisprojekti Linkki vastasi Vinkin vertaistoiminnan toteuttamisesta ja kehittämisestä asiakastyön osalta vuosina 2004–2007.

Linkki-projektin käynnistymisvaiheessa vertaistoiminnan käsitteistö Vinkissä oli epäselvä. Linkki-projektin ensimmäisiin tehtäviin kuuluikin vertaistoiminnan käsitteistön pohtiminen ja selventäminen. Käsitteitä kehitettäessä pohjana olivat englanninkieliset termit peer support – vertaistuki, peer education – vertaiskoulutus ja peer work – vertaistyö. Erityisesti vertaistyökäsite koettiin vaikeaksi, koska terveysneuvontapiste Vinkissä tehtävää vertaistoimintaa ei haluttu sekoittaa palkkatyöhön. Projektissa päädyttiin termiin vertaistoiminta, joka on niin sanottu yläkäsite terveysneuvontapiste Vinkin asiakkaiden kanssa tehtäville erilaisille vertaistoiminnan muodoille.

Käsitteistöä haluttiin myös kehittää niin, että tulisi näkyväksi vertaistoiminnan eri tasot ja niiden toiminnan sisältö. Vertaistoiminta jaettiin neljään tasoon:

> Vertaistuki

Vertaistukea voi antaa jokainen Vinkin asiakas toisilleen. Vertaistuen tasolla terveysneuvontapisteiden asiakkaat keskenään vaihtavat ajatuksia ja kokemuksia huumeiden käyttöön liittyvistä asioista. Vertaistoimintaan voidaan myös sisällyttää erilaisia vertaistuen muotoja, jolloin annetaan enemmän mahdollisuuksia vertaistuelle. Yksi vertaistuen muoto on kontaktikahvila. Vertaistuki on läsnä kaikissa vertaistoiminnan muodoissa.

> Tutorit eli vertaisvalistajat

Vinkissä järjestetään asiakkaille koulutusta muun muassa terveysneuvonnasta. Koulutus voi olla osallistumista Lumipallo-koulutuksiin tai räätälöityä terveysneuvontakoulutusta joko yksilöille tai ryhmille. Koulutukseen osallistunut henkilö toimii tutorina eli vertaisvalistajana omassa verkostossaan. Hän voi vaihtaa suuremman määrän pistovälineitä Vinkissä.

> Helpperit eli vertaisavustajat

Helpperit eli vertaisavustajat ovat suorittaneet koulutuksen muun muassa terveysneuvonnasta joko yksilöllisesti tai ryhmässä. Helppereille määritellään räätälöidyt työtehtävät tehtäväksi joko itsenäisesti tai yhdessä Vinkin työntekijän kanssa. Helpperin aikataulu ja työtehtävät ovat etukäteen suunniteltuja. Helpperi saa toiminnastaan ahkeruusrahaa. Ahkeruusraha ei vaikuta asiakkaan sosiaalietuuksien saamiseen.

> Vertaistyöntekijä

Vertaistyöntekijällä on sopimus Vinkin kanssa työskentelystä. Hän saa palkkaa joko Vinkistä, työvoimatoimistosta tai Kelasta.

Vinkkitoiminnan ja vertaistoiminnan keskeinen lähestymistapa on **matalan kynnyksen** lähestymistapa. Matalalla kynnyksellä tarkoitetaan toiminnan rakentamista sellaiseksi, että siihen osallistuminen on asiakkaille helppoa ja ylipäättään mahdollista. Vertaistoimintaan osallistuminen ei vaadi raittiutta ja osallistuja voi olla toiminnassa mukana anonyymisti. Nimen kertominen tulee ajankohtaiseksi, kun asiakas saa ahkeruusrahaa tekemästään työstä.

Linkki-projektin aikana vertaistoiminnan sisältöä lähdettiin kehittämään **dialogisuuden** näkökulmasta. Vertaistoiminnan sisällön ei haluttu olevan ainoastaan asiakaslähtöistä. Asiakkaille haluttiin antaa oikea tietoa ja vaikuttaa riskikäyttäytymiseen tiedottamalla ja vaikuttamalla asenteisiin, arvoihin, uskomuksiin ja käyttäytymiseen. Haluttiin luoda yhteinen keskusteluareena, jossa asiakkaiden tarpeet muun muassa koulutusten suunnittelussa tulivat kuulluiksi ja samalla työntekijöiden ammattitaito tuli mukaan yhteiseen oppimiseen.

Linkki-projektissa työnsisällön kehittämisessä oli mukana myös **narratiivisuuteen** eli **tari- nallisuuteen** perustuva lähestymistapa. Projektin sisällön kehittämisessä haluttiin asiakkaiden kanssa pohtia muun muassa kysymyksiä: millainen piikkihuumeiden käyttäjä minä olen, miten käytän aineita turvallisesti ja miten olen käyttänyt aineita riskitilanteissa? Projektissa haluttiin avata asiakkaiden omia tarinoita näkyviksi myös toiminnallisin keinoin, kuten maalaamalla ja valokuvaamalla.

Sisältöjen kehittämistä ohjasivat myös systemiteoreettiset, voimavarakeskeiset- ja NLP- eli Neuro-Linguistic Programming menetelmät. Linkki-projektissa eri menetelmien käytön taustalla olivat asiakkaan voimaantumisen ja valtaistumisen näkökulmat. Projektissa haluttiin asiakkaiden tulevan tietoisiksi oman elämäntilanteensa haasteista ja mahdollisuuksista (NLP- harjoitus

tietoisuuden tasoista löytyy liitteestä 1). Projektin tavoitteena oli myös lisätä asiakkaiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia omaan elämäänsä. Vertaistoimintaa toteutettiin seuraavista arvoista ja lähtökohdista käsin:

- Asiakkaiden ihmisarvo ja kunnioitus
- Aktiivisesti huumeita käyttävä ihminen voi toimia vastuullisesti
- Asiakkaiden osallisuuden lisääminen, ”marginaalista näkyväksi”
- Haittojen vähentäminen ja vakavien tartuntatautien ehkäisy
- Kontaktin luominen niihin huumeiden käyttäjien verkostoihin, joita palvelut eivät tavoita
- Tiedon tuottaminen
- Vuorovaikutus ja vuoropuhelu – vertaistoimijan ja työntekijän asiantuntijuuksien kohtaaminen

5. PROJEKTIN TOTEUTUSPROSESSI JA TUOTOKSET

5.1 Vertaistuki

Vertaistuki on aina läsnä Vinkin toiminnassa. Vertaistuki on asiakkaiden välistä keskinäistä tukea ja yhteisöllisyyttä. Vinkin asiakkaat vaihtavat kokemuksiaan ja ajatuksiaan huumeiden käytöstä ja siihen liittyvistä asioista.

Linkki-projektin alussa haluttiin luoda mahdollisuuksia vertaistuen toteutumiselle. Projektin näkökulmasta vertaistuen muotoa haluttiin tukea leipälätyömallin kautta. Leipälä eli ruokailu toteutui vuonna 2004 kerran viikossa Hakaniemen Vinkissä. Vuoden 2005 syksyllä leipälätoiminta muutettiin jokapäiväiseksi. Yhteisöllisyyttä lisäävät ruokahetket loivat mahdollisuuden vertaistuen toteutumiselle. Leipälän yhteydessä työntekijät keskustelivat asiakkaiden kanssa asioista, jotka nousivat asiakkaiden tarpeista käsin. Aiheita olivat muun muassa terveysneuvonta, politiikka, hoitopaikat, ihmissuhteet, toimeentulo ja harrastukset. Työntekijät saivat tietoa asiakkailta muun muassa piikkihuumeiden käyttöön liittyvistä asioista, uskomuksista, käytännöistä ja riskeistä.

Vertaistuen näkyväksi tekeminen antoi mahdollisuuden matalan kynnyksen terveysneuvontaan ja vaikuttamiseen asiakkaiden keskuudessa. Arvioinnissa nousi esiin, että työntekijöiden osallistuminen asiakkaiden keskusteluihin ja keskustelumahdollisuuksien järjestäminen saattoi madaltaa kynnystä osallistua muuhun vertaistoimintaan tai hakeutua esimerkiksi hoitoihin. Kehittämällä keskustelufoorumeja ja lisäämällä yhteisöllisyyttä mahdollistui aito vertaistuen toteutuminen. Vertaistuki on oleellinen osa haittojen vähentämisessä ja asiakaskunnan huomioidisessa. Tulevaisuudessa muun muassa terveysneuvontapisteiden tilojen suunnittelussa tulee ottaa huomioon mahdollisimman hyvä vertaistuen toteutuminen.

5.2 Tutorien eli vertaisvalistajien kouluttaminen vertaiskoulutusten avulla

5.2.1 Lumipallo-koulutus pähkinäkuoressa

Operaatio Lumipallo on hiv:n, hepatiittien ja näiden kaltaisten uhkien ehkäisemisen ohjelma, joka perustuu huumeiden käyttäjien anonyymiyteen ja aktiiviseen osanottoon operaatiossa. Lumipallo-toiminta eroaa muusta huumetyöstä siinä, että paikallistason toimintaan rekrytoidaan huumeita käyttäviä ihmisiä. Lumipallo-koulutuksissa terveysneuvontapisteen asiakkaita koulutetaan tutoreiksi ja terveysneuvontatiedon siirtäminen ystävä- ja tuttavaverkostoihin perustuu strukturoituun haastatteluun ja kyselylomakkeille kerättäviin tietoihin.

Lumipallo-koulutukseen osallistuu kymmenestä kuuteentoista huumeiden käyttäjää. Koulutus koostuu keskimäärin viidestä opintokerrasta ja kuukauden mittaisesta kenttätyöjaksosta, jolloin haastatellaan noin kymmenen omaan verkostoon kuuluvaa huumeiden käyttäjää. Opintokertojen teemat ovat veri- ja seksiteitse tarttuvat taudit, huumeiden käyttöön liittyvät riskit, yliannostustilanteet ja ensiapu. Kouluttajina toimivat alan asiantuntijat. Ennen kenttäjaksoa käydään läpi kyselylomake ja haastatteluihin liittyvät asiat. Haastattelutilanteita harjoitellaan etukäteen draaman avulla. Koulutuksesta vastaavat työntekijät ovat tavoitettavissa kenttäjakson ajan ja myös auttavat, jos haastatteluissa tulee esiin pulmallisia tilanteita.

Kenttätyöjakson jälkeen on vielä yhteinen kokoontuminen, jossa palautetaan haastattelut, vaihdetaan kokemuksia ja saadaan todistukset sekä pieni ahkeruusraha tehdystä työstä. Koulutetuille jää oikeus vaihtaa suurempi määrä ruiskuja ja neuloja terveysneuvontapisteessä. Lumipallo-koulutuksia järjestetään myös erityisille asiakasryhmille, kuten venäjänkielisille ja naisille.

Vinkissä toteutetaan myös niin sanottuja Lumipallo-koulutuksen jatkokoulutuksia. Koulutukseen osallistuvat asiakkaat, jotka ovat jo osallistuneet Lumipallo-koulutukseen ja haluavat toimia Vinkissä avustavissa tehtävissä.

Lumipallokoulutustilaisuuksissa on avoin ilmapiiri. Huumeiden käyttöön liittyvistä asioista, asenteista ja uskomuksista keskustellaan paljon. Kouluttajat saavat tietoa kentällä olevista käsityksistä ja uskomuksista muun muassa tartuntatauteihin ja yliannostustilanteisiin liittyen. Samoin huumeiden käyttäjien käsitykset voivat muuttua. Lumipallokoulutukseen ei kuulu hoitoonohjaus. Koulutuksen aikana ihmisiä kuitenkin hakeutuu hoitoihin.

5.2.2 Vertaiskoulutuksen tausta ja tavoitteet

Helsingin Terveysneuvontapiste Vinkissä vertaiskoulutukset aloitettiin vuonna 2001, jolloin kenttätyöryhmä Viitta järjesti ensimmäisen Lumipallo-koulutuksen. Vertaistoiminta oli alun perin osa kenttätyöryhmä Viitan toimintaa. Vuoden 2006 kevääseen mennessä oli järjestetty

seitsemän Lumipallo-koulutusta ja yhteensä oli saatu haastateltua noin 800 huumeiden käyttäjää.

Vertaiskoulutusten tavoitteena oli viedä terveysneuvontaa koulutettujen käyttäjien eli tutorien välityksellä niille piikkihuumeiden käyttäjille, jotka eivät vielä käyttäneet terveysneuvontapisteiden palveluja. Tutorien toiminnalla oli myös mahdollista madaltaa huumeiden käyttäjien kynnystä kiinnittyä terveysneuvontapisteiden asiakkaiksi tulevaisuudessa (Malin 2006). Samalla tavalla kuin piikkihuumeiden käyttö yleensä opitaan toisilta käyttäjiltä, myös terveysneuvontaa haluttiin viedä samaa reittiä käyttäjämaailmaan. Vertaiskoulutuksen kautta haluttiin vaikuttaa huumeiden käyttäjien asenteisiin ja uskomuksiin tartuntataudeista, huumeiden käyttöön liittyvistä riskeistä sekä käsityksiin viranomaisista. Tavoitteena oli, että käyttäjä ymmärtäisi kaksi asiaa, joilla voi vähentää terveysriskejä: oppisi käyttämään aina omia puhtaita pistovälineitä ja harrastamaan turvaseksiä.

Terveysneuvontapiste Vinkillä oli erittäin positiivisia kokemuksia Lumipallo-koulutuksista. Koulutusprosessi oli kuitenkin raskas sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta, joten Linkki-projektissa haluttiin kokeilla uusia tapoja kouluttaa. Aikaisemmista koulutuksista saaduista kokemuksista nousi teoreettinen ja ideologinen malli, jonka pohjalta lähdettiin kehittämään uusia koulutusmalleja. Perusajatuksiksi tuli räätälöinti. Koulutuksia muokattiin Lumipallo-koulutusten kokemusten perusteella yksittäisen asiakkaan tai asiakasryhmien tarpeiden mukaisesti.

Uudenlaisen koulutusmallin kehittymistä ohjasi matalan kynnyksen periaate, mikä toteutessaan mahdollisti Vinkin asiakkaiden osallistumisen koulutuksiin entistä paremmin. Menetelmiksi nousivat toiminnalliset menetelmät ja asiakkaiden oma arvio koulutusprosessista.

Seuraavissa luvuissa (5.2.3, 5.2.4 ja 5.2.5) esitellään taustalla kuvatun vertaiskoulutuksen eri koulutusmallit.

5.2.3 Passi-satoihin koulutus

Ensimmäinen räätälöity vertaiskoulutus päätettiin toteuttaa vuoden 2005 alussa Maunulassa. Maunulassa oli tehty pitkään kenttätyötä ja siellä oli toiminut kerran viikossa kontaktikahvila, jossa asioi kymmenestä kahteenkymmeneen asiakasta. Maunulassa asioivia oli useaan otteeseen pyydetty osallistumaan Lumipallo-koulutuksiin. Asiakkaat eivät monista yrityksistä huolimatta halunneet tulla mukaan koulutukseen. He olivat kertoneet, että Maunulassa oli myös huumeiden käyttäjiä, jotka eivät olleet käyttäneet Vinkin palveluja. Maunulaan haluttiin suunnitella oma koulutus, koska alueen käyttäjille haluttiin jakaa tietoa huumehaitoista alueen omien koulutettujen käyttäjien eli tutorien kautta. Maunulassa haluttiin jakaa myös enemmän puhtaita käyttövälineitä, koska kaikki käyttäjät eivät asioineet Vinkissä.

Edellä mainituista lähtökohdista käsin Maunulassa päätettiin toteuttaa vertaiskoulutus nimeltä Passi-satoihin. Koulutus erosi Lumipallo-koulutuksesta neljässä kohdassa:

1. Koulutuksen toteuttivat kokonaisuudessaan Vinkin työntekijät
2. Koulutuksessa ei ollut haastattelujaksoa
3. Koulutuksesta ei saanut ahkeruusrahaa
4. Suurempi pistovälineiden vaihto-oikeus oli ainoastaan Maunulan kontaktikahvilassa

Passi-satoihin koulutuksesta tiedotettiin Maunulan kontaktikahvilan asiakkaita kaksi viikkoa ennen koulutuksen alkua. Kurssin teemoiksi valittiin veriteitse tarttuvat taudit (hepatiitit ja hiv), ensiapu, yliannostukset ja turvaseksi. Pistämisteema oli mukana kaikissa kokoontumisissa. Kurssi päätettiin toteuttaa kontaktikahvilan aukioloaikana. Materiaalina käytettiin Vinkissä olevia esitteitä ja Lumipallo-koulutuksen kyselykaavakkeita.

Passi-satoihin koulutukseen osallistui neljä asiakasta, joilla oli kymmenien vuosien kokemus huumeiden käytöstä. Asiakkaat olivat hyvin kiinnostuneita teemoista ja heillä oli paljon kysymyksiä. Keskusteluissa paljastuivat myös koulutettavien omat asenteet ja käyttötavat. Erityisesti hiv- ja yliannostusteemat koskettivat ryhmäläisiä. Huomionarvoista oli, että asioita ei opittu yhdellä kertaa, vaan toisto tuntui olevan välttämätöntä. Koulutuksessa panostettiin asioiden kertaamiseen.

Maunulan Passi-satoihin koulutus päätettiin yhteiseen ruokailuun ravintolassa. Loppukeskustelussa kävi ilmi, että koulutus oli koettu erittäin tarpeelliseksi. Eräs koulutettu piti tärkeimpänä asiana sitä, että jatkossa hän tietää kuinka toimia oikein yliannostustilanteessa. Loppukeskustelussa tuli esiin myös se, että koulutetut toivoivat jatkossakin koulutusteemojen kertausta. Asiakkaat lupasivat myös miettiä teemoja, joista haluaisivat lisää koulutusta. Erittäin tärkeänä nähtiin myös se, että koulutuksen jälkeen tutoreilla oli mahdollisuus vaihtaa suurempi määrä ruiskuja ja neuloja omissa verkostoissaan niille käyttäjille, jotka eivät itse käyttäneet Vinkin palveluja.

Maunulan Passi-satoihin koulutus oli helpompi toteuttaa kuin itse Lumipallo-koulutus. Koulutuksen lähtökohtana pidettiin sitä, että asiakkaiden oli helppo sitoutua siihen. Koulutusprosessi aktivoi tutoreita toimimaan heidän omissa verkostoissaan valistajina.

Passi-satoihin koulutuksen jälkeen Itä-Vinkki räätälöi omia Passi-satoihin koulutuksia omien asiakasryhmiensä tarpeisiin. Passi-satoihin koulutusta päätettiin kehittää myös koko Helsingin Vinkissä. Vuoden 2005 syksyllä päätettiin koko työryhmän kesken, että koulutukseen sisältyisi kaksi koulutuskertaa: turvallinen pistäminen ja tartuntataudit. Sovittiin myös, että teemoja olisi mahdollista muuttaa ja kehittää asiakasryhmän tarpeita vastaaviksi. Koulutuksen jälkeen tutoreilla oli mahdollisuus vaihtaa sadat käyttövälineet kaikissa pääkaupunkiseudun Vinkeissä. Oikeus laajeni myös Maunulassa koulutuksen käyneisiin.

Vuoden 2006 keväällä Hakaniemen Vinkissä alettiin toteuttaa myös nonstop-tyyppistä Passi-satoihin koulutusta. Asiakkaita pyydettiin osallistumaan pistämistyöpajaan kerran viikossa Vinkin aukioloaikana. Työpajaan osallistuminen korvasi yhden koulutuskerran. Samalla viikolla järjestettiin tartuntataudeista toinen koulutuskerta. Molempiin koulutustapahtumiin osallistumisen jälkeen asiakas sai oikeuden vaihtaa sadat käyttövälineet terveysneuvontapisteissä.

Alkuvuonna 2006 Jokelan vankilan sakkovangeille järjestetyllä Selkis-kurssilla oli mukana huumehaittojen minimointiteema. Kurssilla oli myös mukana Linkki-projektin työntekijä pitämässä pistämisosuuden. Vankilassa kurssia verrattiin Passi-satoihin koulutukseen. Koulutuksessa mukana olleet saivat vapauduttuaan oikeuden vaihtaa sadat käyttövälineet Vinkeissä.

Vuonna 2005 Maunulassa toteutettu Passi-satoihin koulutus oli rohkaiseva kokemus jatkaa vertaiskoulutuksen suunnittelua kevyemmällä rakenteella kuin aikaisemmin toteutetut Lumipallo-koulutukset. Passi-satoihin koulutuksiin osallistui sellaisia asiakkaita, jotka eivät halunneet osallistua tai kyenneet osallistumaan pitkään Lumipallo-koulutukseen. Koulutusten kehittämistä ohjasi matalan kynnyksen lähestymistapa. Passi-satoihin koulutuksen toteuttamisella saavutettiin asiakkaiden osallisuutta ja osallistamista lisäävät tavoitteet.

5.2.4 Veturi Lumipallo-koulutus

Vuonna 2003 Helsingin Vinkissä toimitettiin Vinkin asiakaslehti Veturi, jonka teemoina olivat terveys, elämä ja päihteet. Linkki-projektin yhtenä päämääränä oli tuottaa Veturilehti. Vuosien 2004 ja 2005 aikana asiakkaista koottiin Veturilehden toimituskunta. Osa toimituskuntaan tulleista oli ollut mukana tekemässä edellistä lehteä. Lehden toimituskunnan kokoontumisia oli vuoden 2005 aikana kuusi. Kokoontumisiin osallistui kahdesta kuuteen asiakasta. Asiakkaista osa oli suorittanut jonkin Vinkin vertaiskoulutuksen. Kokoontumisissa suunniteltiin lehden sisältöä sekä jaettiin tehtäviä ja juttuaiheita.

Asiakkaiden elämäntilanne kuitenkin muuttui nopeasti ja lehden teko tyrehtyi. Elämäntilanteen muuttumiseen vaikuttavia asioita olivat muun muassa päihteiden saatavuus, asiakkaiden terveydentila, rahatilanne, vankeus tai hoitoon hakeutuminen. Linkki-projektin työntekijöiden yhtenä haasteena oli saada suhde jatkumaan näihin asiakkaisiin, vaikka lehden teko ei onnistunutkaan.

Koska Veturilehden tekeminen vaikutti hajanaiselta ja vaikealta, päätettiin seuraavassa Lumipallo-koulutuksessa keväällä 2006 tehdä haastattelujakson sijaan Veturilehti. Lehden aiheiksi valittiin Lumipallo-koulutuksen teemat. Koulutuksesta vastasivat Linkki-projektin työntekijät. Lehdentekoa haastattelujen sijaan puolsi myös se, että kenttäjakson haastatteluihin saatiin rekrytoitua sellaisia henkilöitä, jotka olivat osallistuneet samanlaiseen haastatteluun jo joskus aiemmin.

Veturi Lumipallo-koulutuksesta ilmoitettiin asiakkaille kaikissa Vinkkipisteissä. Asiakkaat jättivät yhteystietonsa Vinkkien työntekijöille. Kun asiakkaisiin otettiin yhteyttä, heillä oli mahdollisuus valita halusivatko he osallistua pidempään Veturi Lumipallo-koulutukseen vai lyhyempään Passi-satoihin koulutukseen. Osa asiakkaista koki lyhyemmän koulutuksen sopivan paremmin heidän elämäntilanteeseensa. Veturi Lumipallo-koulutukseen osallistui kymmenen asiakasta, joista yksi keskeytti koulutuksen. Koulutuksen alussa jokainen sai bussikortin. Tällä varmistettiin se, ettei rahattomuus ollut esteenä koulutukseen saapumiselle.

Veturi Lumipallo-koulutuksen teemoina olivat pistäminen, veriteitse tarttuvat taudit keskittyen c-hepatiittiin, yliannostukset, ensiapu ja turvaseksi sisältäen hiv- ja aids-teemat. Luennoitsijoiksi pyydettiin Auroran infektiosairaalan lääkäri, ambulanssilääkäri ja Positiiviset ry:n puheenjohtaja. Kyseisten teemojen sisältö haluttiin rakentaa kahden ydinteeman ympärille: ”aina kaikki omat käyttövälineet ja turvaseksi”. Vierailuvia luennoitsijoita tiedotettiin lähestymistavasta. Vinkin työntekijöiden toivottiin myös osallistuvan aktiivisesti koulutustilaisuuksiin. Linkki-projektin tutkija ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Terve-projektin työntekijä havainnoivat koulutuksen kulkua.

Koulutusprosessi rakennettiin niin, että jokaista koulutuskertaa ennen kurssilaiset saivat ennakkotehtävän, joka käytiin läpi asiantuntijaluennoitsijan kanssa luennon aluksi. Ennakkotehtävien haluttiin olevan yksinkertaisia ja samalla ohjaavia ajattelun keskittämiseksi uuteen teemaan (ennakkotehtävät löytyvät liitteistä 2-4). Ensimmäisellä koulutuskerralla kurssilaiset saivat esitteen, jossa kerrottiin Lumipallo-koulutuksen sisällöstä ja tavoitteista. Ensimmäisellä koulutuskerralla puhuttiin myös lehden tuottamisesta. Eräs koulutettava lupautui lehden päätoimittajaksi, mikä tarkoitti omalla nimellä esiintymistä lehdessä. Eräällä kurssilaisella oli halu taittaa lehti.

Koulutuskerrat aloitettiin siten, että jokainen otti yhden kuvakortin, joka kuvasi omaa senhetkistä tunnetta. Kaikki saivat vapaasti kertoa mitä kuva heille esitti ja miten se kuvasi omaa olotilaa. Ryhmä sai tietää toistensa tunnelmista, mikä helpotti ryhmäytymistä ja lisäsi luottamusta. Jokaisessa tapaamisessa oli myös ruokatarjoilu.

Asiakkaat olivat innostuneita teemoihin liittyvistä välitehtävistä. Usein he tekivät ne jo ennen kuin lähtivät koulutustilaisuudesta. Kurssilaiset kertoivat aktiivisesti omia kokemuksiaan ja näkemyksiään teemoista. Kurssilaisilla oli paljon kysymyksiä jokaisesta teemasta. Keskustelut ja kysymykset valottivat kurssilaisille ja alustajille uudenlaisia näkökulmia riskikäyttäytymiseen.

Keskustelujen yhteydessä nousi esiin myös teemoja, joita haluttiin käsitellä Veturilehdessä. Teemoiksi nousivat riskikäyttäytyminen vankilassa, korvaushoito, leimautuminen ja pakkohoito. Kurssin edetessä teemoja työstettiin ja autettiin toisia juttujen tekemisessä.

Kurssilaisille annettiin kurssin aikana kertakäyttökamerat käyttöön lehden kuvitusta varten. Ohjeeksi annettiin, ettei otettaisi pistoskuvia ja tunnistettavia kuvia käyttäjistä. Lehteen haluttiin tehdä myös elokuva-arvosteluja. Jokainen sai elokuvaalipun ja mahdollisuuden arvostelun tekemiseen. Yleisesti ottaen lehden teko koettiin mielekkäänä.

Viimeinen koulutuskerta varattiin lehden tekoon ja todistusten jakoon. Yksi kurssilainen esiteli Suomen Lumme-yhdistyksen (Vinkin asiakkaiden oma yhdistys) toimintaa. Esitys herätti paljon keskustelua ja osa kurssilaisista halusi liittyä yhdistykseen. Lumme-yhdistys halusi myös omalta osaltaan osallistua Veturilehden tekoon.

Veturi Lumipallo-koulutukseen suunniteltiin uusi todistus sen vuoksi, että koulutuksen sisältö haluttiin laskea opintopisteinä. Kun laskettiin yhteen luennot, väliajantehtävät ja lehden tekeminen niin opintopistemääräksi tuli kaksi (2) opintopistettä (yksi opintopiste on 27 tuntia).

Vinkin johtaja jakoi koulutetuille todistukset viimeisellä koulutuskerralla. Todistuksen saatuaan asiakkaat kyselivät vertaistoiminnan jatkokoulutusmahdollisuuksista.

Veturi Lumipallo-koulutukseen kehitettiin yksinkertaiset arviointikaavakkeet (liitteet 5 ja 6). Asiakkailta pyydettiin alkuarvio omista tiedoista liittyen tartuntatauteihin, pistämiseen, turvaseksiin, yliannostuksiin ja ensiaputilanteisiin. Arvioinneissa haluttiin saada narratiivisuuteen perustuva tarina asiakkaiden omista käsityksistä ja tiedoista riskikäyttäytymiseen liittyen. Alussa asiakkaat vastasivat tietävänsä lähes kaiken huumeiden käyttöön liittyvistä riskeistä. Kurssin lopussa samaa asiaa kysyttiin erilailla: saiko uutta tietoa yllä mainituista teemoista? Kurssilaiset vastasivat pääsääntöisesti saaneensa paljon uutta tietoa riskikäyttäytymisestä. Kurssilaisten alku- ja loppuarviointeja verrattiin keskenään koulutuksen lopussa. Havainto oli se, että aluksi omia tietoja pidettiin lähes täydellisinä ja lopussa kertomus muuttui niin, että asiakas oli saanut erittäin paljon uutta tietoa teemoista.

Asiakkaat kirjoittivat myös kirjeen itselleen teemasta: miten haluan muuttaa käyttäytymistäni suhteessa piikkihuumeisiin ja niiden käyttöön? Kirjeissä käytiin läpi koulutuksen teemat hyvin tarkasti. Tehtävän tavoite oli tukea kurssilla käytyjen asioiden muuttumista osaksi omaa elämää.

Työntekijät täyttivät myös oman arvionsa jokaisen koulutustapaamisen lopussa (arviointilomake liitteessä 7). Keskeisimpänä haasteena pidettiin sitä, kuinka estää mahdollinen levoton käyttäytyminen nopeasti ja antaa jokaiselle kurssilaiselle tarpeeksi tilaa kysyä ja sanoa oma ajatuksensa sekä mielipiteensä. Koettiin myös, että työntekijöiden yhteistyö oli sujunut hyvin.

Veturi Lumipallo-koulutuksen haasteena oli lehden tulevan materiaalin koonti. Lehden materiaali ei valmistunut koulutuksen loppuun mennessä. Kurssilaisille maksettiin kuitenkin ahkeruusraha todistusten jaon yhteydessä. Lehden valmiiksi saattaminen oli vaikeaa. Kurssilaiset tarvitsivat paljon apua ja tukea lehden tekoon. Lisäksi lehden taitosta vastaava kurssilainen ei ottanut yhteyttä Vinkkiin, joten lehden taitto piti järjestää muilla keinoilla.

Mielenkiintoista oli asiakkaiden tuottama valokuvamateriaali. Pääsääntöisesti kuvat liittyivät huumeiden käyttöön. Mukana oli kuitenkin myös pistoskuvia, kuvia käyttäjistä ja muita lehden sopimattomia kuvia. Kuvia katsoessa heräsi ajatus siitä, kuinka vaikea huumeiden käyttäjän on erottua omasta maailmastaan ulkopuoliseen maailmaan. Asiakkaat olisivat ehkä tarvinneet työntekijän apua kuvaamiseen. Jälkikäteen ajatellen olisi voinut järjestää yhteisen kuvaamisajan. Yksikään kurssilainen ei kertonut käyneensä elokuvissa tai tehneensä elokuva-arvostelua. Samoin kuin kuvaamisen kanssa myös elokuvaan olisi pitänyt tehdä yhteinen retki. Kevään 2006 aikana lehtimateriaali saatiin kuitenkin koottua kirjoituksista, maalauksista, valokuvista ja Lumme-yhdistyksen materiaalista.

Tartuntatauteja käsittelevällä koulutuskerralla maalattiin vesiväreillä C-hepatiitti. Vesiväri-maalaamisen kurssilaiset kokivat erittäin hauskana ja rentouttavana. Maalatesa asiakkaat muistelivat esimerkiksi koulun kuvaamataidon tunteja sekä lapsuuden ja nuoruuden harrastuksia.

C-hepatiittia kuvaavista vesivärimaalauksista koottiin taidenäyttely Hakaniemen Vinkkiin. Tila nimettiin Galleria Vinkiksi ja taidenäyttelyn tuottajaksi Linkki-projekti.

Vertaiskoulutuksissa kannattaa arvioida toiminnallisten menetelmien käyttöä. Joillekin asiakkaille voivat muut työskentelytavat kuin keskustelu auttaa oppimista ja työstää paremmin muutosprosessia. Samoin toiminnallisuus voi laajentaa kuvaa omasta itsestä. Osa taidoista on myös voinut jäädä sivuun huumeiden käytön myötä. Muiden taitojen esiintuominen on voimaannuttavaa. Toiminnallisten menetelmien käyttämisessä työntekijöiden kannattaa olla aktiivisesti mukana ohjaamassa ja tukemassa toimintaa.

Linkki-projektin tutkija osallistui Veturi Lumipallo-koulutukseen havainnoimalla eri koulutuskertoja. Havainnointi antoi mahdollisuuden keskittyä seuraamaan ryhmän dynamiikkaa ja tunnelmia. Päähuomio oli se, että koulutettavat olivat erittäin kiinnostuneita ja innostuneita koulutuksen teemoista. Tämä johtui varmasti siitä, että koulutuksen teemat koskettivat heitä henkilökohtaisella tasolla. He tiesivät asioista paljon jo ennen koulutusta, mikä vaikutti varmasti heihin voimaannuttavalla tavalla. He olivat oman elämänsä asiantuntijoita ja saattoivat saada kokemuksen siitä, että heillä oli mahdollisuus auttaa muita jakamalla omia kokemuksiaan ryhmässä. Etenkin pistämisteema sai aikaan keskustelua ja kysymyksiä. Koulutettavat arvioivat avoimesti niitä huumeiden käyttötilanteita, joissa otettiin riskejä. Keskustelut ja kokemusten vaihto olivat vertaisuutta parhaimmillaan.

Jokainen koulutuskerta aloitettiin toiminnallista menetelmää käyttäen. Tunnelmakortit osoitautuivat käytännössä erittäin toimivaksi menetelmäksi. Tunnelmakorttien avulla jokainen sai kuvan ihmisten sen hetkisistä tunnelmista mikä osaltaan auttoi ryhmäytymistä. Mielenkiintoinen huomio oli se, että koulutettavat rohkenivat kertoa melko avoimestikin omista tunnelmistaan ja oloistaan. Avoimuus johtui varmasti siitä, että koulutettavat kokivat olonsa turvalliseksi ryhmässä.

Havainnoinnin kautta nousi esiin kysymys, kuinka saada koulutettavat sitoutumaan ja motivoitumaan paremmin koulutukseen. Koulutuksen alussa kaikki koulutettavat tulivat hyvissä ajoin paikalle, mutta koulutuksen edetessä koulutettavat alkoivat myöhästellä tai eivät tulleet paikalle ollenkaan. Lehtijuttujen aiheita oli runsaasti koulutuksen alussa ja aiheet saatiin helposti jaettua eri henkilöille. Lehtijuttujen teko osoittautui kuitenkin käytännössä hankalaksi ja niitä oli vaikea saada valmiiksi. Ryhmä oli alussa todella motivoitunut ja innostunut, mutta innostus hiipui koulutuksen edetessä. Eräs syy tähän saattoi olla se, että huumeiden käyttäjien elämäntilanteet voivat vaihdella hyvinkin nopeasti, mikä taas aiheuttaa sen, ettei sovitusta pystytä pitämään kiinni. Jatkokoulutusten suunnitteluvaiheessa kannattaa ottaa huomioon se, että koulutettavat todennäköisesti tarvitsevat paljon tukea ja motivoitua koko koulutuksen ajan. Yhtenä tukimuotona voitaisiin kokeilla niin sanottua omaohjaaja käytäntöä. Jokaiselle koulutettavalle nimettäisiin koulutuksen työntekijöistä omaohjaaja, joka tukisi, motivoisi, kannattelisi ja kannustaisi koulutettavaa koko koulutusprosessin ajan. Tämä voisi tapahtua kahdenkeskisten keskustelujen avulla. Tällainen käytäntö vaatisi tietysti työntekijöiltä nykyistä enemmän panostusta ja resursseja.

Huumeiden käyttäjistä koostuva koulutusryhmä on haasteellinen ryhmä pitää kasassa. Jokainen koulutuskerta on erilainen riippuen kouluttavien fyysisestä ja psyykkisestä kunnosta. Koulutettavien kunnosta johtuen joku kerta saattaa olla todella levoton kun taas toinen kerta saattaa sujua todella rauhallisesti. Työntekijät joutuvat reagoimaan hyvinkin nopeasti muuttuviin tilanteisiin. Havainnointi osoitti sen, että koulutettavat eivät jaksaneet kuunnella pitkiä luentoja. Keskittyminen herpaantui ja ryhmässä alkoi näkyä levottomuutta. Jatkokoulutuksia ajatellen kannattaakin tarkkaan miettiä luentojen pituutta ja toiminnallisten menetelmien käyttöä niissä tilanteissa, joissa keskittyminen alkaa herpaantua. Todistusten jako viimeisellä koulutuskerralla näytti olleen monelle koulutettavalle merkittävä asia.

5.2.5 Vertot eli vertaiskenttätöön toimijat

Vuoden 2006 syksyllä toteutettiin vertaiskenttätöön koulutuksen pilottijakso. Ryhmään kutsuttiin Vinkin pitkäaikaisia asiakkaita, jotka olivat vuosien saatossa osoittaneet kiinnostusta ja resursseja terveysneuvonnan jakamiseen sekä uuden tiedon hankintaan. Ryhmässä aloitti viisi henkilöä, kolme miestä ja kaksi naista. Kaikki vertaiskenttätöön koulutukseen osallistuneet henkilöt olivat iältään yli 40-vuotiaita ja heillä oli takanaan pitkä käyttöhistoria, laajat verkostot huumeiden käyttäjiin sekä monenlaista tietoa erilaisista käyttökulttuureista. Osa ryhmäläisistä toimii erittäin aktiivisesti huumeiden käyttäjien Suomen Lumme-yhdistyksessä. Vertaiskenttätöön suunnittelun pohjana olivat Vinkin kenttätöön havainnot siitä, että tavoitettujen asiakkaiden määrät olivat laskeneet. Työntekijöillä oli myös selkeä näkemys siitä, että kentällä on senkaltaisia työalueita mihin virallisella taholla ei ole pääsyä. Vertaiskenttätöön tavoitteena oli myös tartuntatautien ehkäisy.

Vertaiskenttätöön koulutus toteutettiin viiden koulutuskerran mittaisena. Ensimmäisen koulutuskerran teemana olivat koulutuksen ja vertaiskenttätöön sisältö ja tavoitteet, mahdollisimman turvallinen pistäminen sekä A-klinikasäätiön esittely. Toisen kerran aiheina olivat hepatiitit. Kolmas kerta oli varattu hiv:n ja yliannostusten läpikäymiseen. Neljännen kerran teemoina olivat laki- ja käytännönasiat. Viidennellä kerralla vertot allekirjoittivat salassapitovelvollisuus-sopimuksen. Jokaiselle vertolle jaettiin myös matkaliput sekä todistus. Todistuksesta ilmeni toiminnan luonne ja siinä oli myös ohjeistusta tietojenkeruuseen. Viimeisellä kerralla sovittiin myös yksilölliset toiminta-ajat. Vertojen toiminnan aikana puhelimen päässä päivysti aina Linkin työntekijä. Koulutuksessa käytiin läpi myös lastensuojelu- ja mielenterveyslakia liittyen ilmoitusvelvollisuuteen sekä tahdonvastaisen hoidon kriteereihin.

Toiminnasta sai verotussäädöksiin perustuvan pienen rahallisen korvauksen ja vertaiskenttätöön toimijat sitoutuivat tuomaan kentältä tietoa ja toisaalta myös viemään kentälle terveys- ja sosiaalineuvontaa sekä vaihtamaan likaiset pistovälineet puhtaisiin. Vertaiskenttätöön toimijoille järjestettiin joka toinen viikko tiimitapaaminen, jossa käytiin läpi kentällä esiin tulleita asioita.

Tiimitapaamisissa käytettiin työnohjauksellisia menetelmiä sekä suunniteltiin tulevia koulutuksia ja harvakseltaan järjestettäviä virkistyspäiviä. Koulutukset ja tapaamiset toteutettiin Malmin Vinkissä. Ensimmäiseksi virkistystoiminnaksi ryhmä valitsi teatterissa käymisen.

Vertaiskenttätöön koulutuksissa olevat henkilöt osallistuivat aktiivisesti koulutuksiin sekä toivat omia toiveitaan ja tarpeitaan esille jatkokoulutuksen aiheista. Koulutukset olivat luonteeltaan vuorovaikutuksellisia, joissa asiakkaat toivat valtavasti tietoa erilaisista käyttökulttuureista ja uskomuksista, jotka elävät käyttäjien todellisuudessa. Työntekijät antoivat päivitettyä tietoa kyseessä olleesta teemasta, jonka koulutettavat ottivat motivoituneesti vastaan.

Vertaiskenttätöön toimijat valitsivat itselleen nimikkeen vertot. Vertot valitsivat toiminta-ajokseen ilta- ja viikonloppuajat, jolloin Vinkkipisteet olivat suljettuja. Koulutettavat vaikuttivat erittäin tyytyväisiltä siihen, että heillä oli mahdollisuus hyödyntää omaa tietotaitoaan yleishyödyllisessä toiminnassa. He eivät olleet enää toiminnan ulkopuolella, vaan osallisia siinä. Osallisuus ja osallistaminen on tärkeä voimaannuttamista tuottava tekijä.

Vertot suosittelivat ryhmään kahta uutta toimijaa, jotka otettiin ryhmään mukaan syksyllä 2006. Uusien vertojen koulutus toteutettiin yhteistyössä vertoryhmän kanssa. Koulutettavat osiot jaettiin ja vastuuseen nimetty henkilö alusti aiheen, jonka jälkeen koko ryhmä osallistui kouluttamiseen. Vanhempi verto lähti perehdyttämään uudemman verton ensimmäiselle kenttäjaksolle. Kun kouluttajana ja perehdyttäjänä toimi toinen käyttäjä, oli aiheisältö paljon syvempi ja kattavampi, kuin opeteltu tieto. Koulutuksessa yhdistyivät tieto ja kokemus, minkä vuoksi esimerkiksi bakteeritulehdusten aiheuttamien infektioiden kuvaukset olivat tarkkoja ja käytännönläheisiä.

Vuoden 2007 tammikuussa toteutettiin vertojen kanssa tutustumismatka Tallinnaan vieraillemalla Tallinnan matalan kynnyksen yksiköissä. Matkan tarkoituksena oli antaa verroille tietoa matalan kynnyksen yksiköistä, jotta heillä taas olisi mahdollisuus ohjata ja neuvoa Virossa matkustavia käyttäjiä näiden palvelujen piiriin.

Vertot osallistuivat myös Passi-satoihin koulutuksiin kouluttajina. Heidän kauttaan terveysterveystoivontaa ulottui myös niihin käyttäjäyhteisöihin, minne viranomaiskeinoin ei ole pääsyä. Vertot toivat kentältä tietoa uusista ilmiöistä ja näiden tietojen avulla Vinkin työtä voitiin kohdentaa käyttäjien tarpeisiin hyvinkin nopeasti. Esimerkiksi gamman ja lakan käytöstä aiheutuvien riskien selvittämiseen ja tiedottamiseen pystyttiin reagoimaan nopeasti. Vuoden 2007 keväällä vertot osallistuivat kansainväliseen Correlation-seminaariin sekä Vinkin 10-vuotis juhlaseminaariin kertoen toiminnastaan pienryhmässä.

Vertaiskenttätöön kehittämisen pilotti syntyi Linkki-projektin edetessä ja se osoittautui erinomaiseksi kokeiluksi. Pilotin kautta saavutettiin asiakkaiden osallisuutta lisäävät tavoitteet. Pilotin avulla tavoitettiin myös uusi asiakasryhmä Vinkin palvelujen ulkopuolelta. Vertaiskenttätö jatkuu edelleen menestyksekkäästi Vinkissä. Vertaiskenttätöitä tehdään suunnitelmallisesti, pyrkien sopimaan toiminta-alueet ja työajat mahdollisimman tarkasti. Aluksi toiminta-aika on neljä tuntia viikossa ja sitä voidaan lisätä tai vähentää verton tarpeiden mukaan. Toiminta ja tehtävät sovitaan yksilöllisesti ja räätälöidysti. Toimijat valitsevat päivän ja ajankohdan jolloin haluavat

toimia. Tältä ajalta korvaus on 3e/tunti. Tämä aika on vertaisena toimimista kentällä, jolloin täytyy noudattaa yhdessä sovittuja sääntöjä.

5.3. Helpperit eli vertaisavustajat

Linkki-projekti jatkoi aikaisemmin koulutettujen avustajien kanssa tehtyä työtä. Avustajia kutsuttiin vuosien 2004–2006 ajan helppereiksi. Vinkissä toimi kuusi helpperiä. Projektin aikana mietittiin millaista tukea helpperit tarvitsisivat tehtäviinsä. Helpperien tehtävät rakennettiin yksilöllisten suunnitelmien mukaisesti. Kaksi helpperiä toimi erittäin aktiivisesti omassa verkostossaan ja palautti satoja kappaleita likaisia ruiskuja ja neuloja viikoittain niiltä ihmisiltä, jotka eivät käyttäneet terveysneuvontapisteiden palveluja. Yksi helpperi oli aktiivisesti mukana internetissä toimivalla C-hepatiittitukeen liittyvällä keskustelupalstalla. Hän toimitti Linkki-projektin työntekijälle kysymyksiä C-hepatiitista. Auran sairaalan lääkärin kanssa oli sopimus, että hän vastasi kysymyksiin Vinkin kautta. Itä-Vinkissä helpperi avusti kontaktikahvilassa. Helppereitä oli satunnaisesti myös auttamassa Malmin Vinkin kontaktikahvilassa kahdesti viikossa.

Helpperien tehtävät saattoivat olla satunnaisia tai suunnitelmallisia. Helpperit olivat muuttaman kerran etsivässä kenttätöissä joko työntekijän parina tai keskenään. Työvuorojen päätyttyä helppereille järjestettiin niin sanottu purku, jossa käytiin läpi työtehtävän hoito, onnistumiset ja haasteet. Erityisesti kontaktikahviloissa toimiessa oli tärkeää erottaa asiakkaan ja helpperin roolit toisistaan, niin hyvin kuin se vain oli mahdollista. Helppereille järjestettiin vuonna 2005 virkistyspäivä Vartiosaassa. Toive lähti asiakkaista itsestään. Asiakkaat nauttivat retkestä. Joillekin se oli kesän ainoa retki pois kaupungista.

Helpperien eli vertaisavustajien kokemukset pisteissä toimimisesta olivat erittäin myönteisiä. Osa koki saaneensa uusia eväitä elämäänsä ja osa hakeutui koulutuksiin sekä työkokeiluihin. Tulevaisuudessa vertaistoiminnassa kannattaisi enemmän perehtyä siihen, kuinka helpperin asema muuttuu huumeiden käyttäjien keskuudessa. Helpperit eivät juuri puruissa tuottaneet mitään siitä, olivatko he kohdanneet vaikeita tai haastavia tilanteita toimiessaan helpereinä. Helppereistä kerrotaan lisää raportin tutkimusosuudessa kappaleessa 5.5.2.

5.4 Vertaistyöntekijä

Vuoden 2004 syksyllä eräs helpperi eli vertaisavustaja halusi vertaistyöntekijäksi Vinkkiin. Rahoitus tuli työvoimatoimiston kautta, koska kysymys oli työkokeilusta. Vertaistyöntekijän kanssa tavattiin ennen työkokeilun alkua useita kertoja ja mietittiin yhdessä työtehtäviä. Tapaamisissa myös keskusteltiin muun muassa työssä olemisesta, mahdollisista poissaoloista, työajoista ja salassapitovelvollisuuksista. Vertaistyöntekijälle myös kerrottiin, että työkokeiluun kuuluu pa-

lautekeskustelut vastuutyöntekijän kanssa. Vertaistyöntekijän päätehtävä oli auttaa Veturilehden tuottamisessa.

Samaan aikaan Vinkin työntekijöiden kesken käytiin keskusteluja vertaistyöntekijän tulemisesta omaan työyhteisöön. Asia herätti monenlaisia mielipiteitä, ennakkoluuloja ja tietenkin myös ajatuksia vertaistyöntekijän tuomista mahdollisuuksista. Keskustelun aiheiksi nousivat omien henkilökohtaisten tavaroiden säilyttäminen ja luottamuksellisista asioista puhuminen. Hämmäntävänä koettiin vertaistyöntekijän rooli Vinkissä. Hän oli yhtä aikaa sekä työntekijä että asiakas.

Syksyllä 2004 alkaneen työkokeilun oli tarkoitus kestää vuoden vaihteeseen 2005. Vertaistyöntekijä halusi kuitenkin itse lopettaa työn jo kahden viikon kuluttua työkokeilun alkamisesta. Hänen elämäntilanteeseensa tuli sellaisia muutoksia, mitkä vaikeuttivat työssäkäyntiä.

Lyhyestä kokemuksesta huolimatta vertaistyöntekijä koki työn mielekkäänä. Ainoaksi ongelmaksi hän mainitsi omat myöhästelynsä. Vinkin työntekijöiden mielestä vertaistyöntekijän aika Vinkissä oli niin lyhyt, ettei siinä juuri ehditty muodostaa mielipidettä vertaistyöntekijän työskentelystä työyhteisössä.

5.5 Projektin tutkimusosuus – näkemyksiä vertaistoiminnasta

5.5.1 Vertaiskoulutuksessa on voimaa

Haastatteluaineiston taustatiedot

Haastatteluaineiston tarkoituksena oli tuottaa tietoa Lumipallo-koulutukseen osallistuneiden henkilöiden kokemuksista ja näkökulmista koulutuksesta. Aineisto koostui yhdestätoista Lumipallo-koulutukseen osallistuneen henkilön haastattelusta. Haastattelut tehtiin vuosien 2004–2006 välisenä aikana. Haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja analysoitiin sisällönanalyysimenetelmällä.

Lumipallo-koulutukseen ja vertaistoimintaan kiinnittyminen

Aineistosta nousi esiin, että haastateltavat olivat lähteneet mukaan Lumipallo-koulutukseen ja vertaistoimintaan monella eri tavalla. Haastateltavien kiinnostus koulutusta kohtaan oli noussut ystävien kautta tai terveysneuvontapisteen työntekijät olivat pyytäneet heitä mukaan koulutukseen:

"Kuulin kaverilta ihan et millanen se (koulutus) on ja mitä se sisältää. Mä aattelin, et sinne pitää päästä jos vain mahdollista. Odottelin niin pitkään, et oli tilaa ja pääsin kurssille." H9

"Me juteltiin tossa ja se (työntekijä) sano mulle, et käy tossa Lumipallo-koulutuksessa, et siinä tulee oleen kuitenkin paljon tekemistä näiden ihmisten kanssa keiden kanssa sä liikut ja suhun voi luottaa." H6

Koulutukseen lähdettiin kahdesta syystä: haluttiin saada tietoa tartuntataudeista ja huumeiden käyttöön liittyvistä asioista itselle ja toisaalta taas haluttiin saada tietoa, jota voitiin jakaa kaveripiirissä.

"En mä vielä niinku tiedä tarpeeks. Tulin kertaamaan ja saamaan tietoa niinku uusille asiakkaille, et mistä on kyse." H3

"Kai ensimmäinen syy oli se, että välineiden vaihto tuli isommaksi määräksi ja sit sellasta faktatietoo ei ollu. Sit kerran tuli sellanen kokemus (yliannostustilanteessa), et aattelin et ei voi käydä näin, et sormi menee suuhun, et onks se sit sitä normaalia tekohengitystä mitä annetaan, vai mitä pitää antaa." H7

Ainoastaan yksi haastateltava suhtautui varauksella koulutukseen. Muut haastateltavat suhtautuivat ennakkoluulottomasti koulutukseen eikä heillä ollut kynnystä lähteä siihen mukaan. Eräs haastateltava kertoi myös jännittäneensä koulutukseen tulemistä.

"Mä olin heti valmis lähteen (koulutukseen), mutta sen jälkeen tuli epäily siitä, että kuka maksaa siitä ja kenelle se on tarkoitettu. Vähän epäilyttävää." H5

"Se kun ekaa kertaa mentiin siihen (koulutukseen) aattelin, et tulis nyt sellasta jengii kenen kanssa niinku synkkais heti. Et se ei ois mitään sellast, et voi hyvänen aika taas se tyyppi on siellä, ois niskavillat valmiiks pystyssä mennessä." H7

Kokemuksia koulutuksesta

Haastateltavat kokivat koulutuksen kokonaisuudessaan tarpeelliseksi ja hyväksi. Koulutuksen teemat koskettivat koulutettavia henkilökohtaisella tasolla:

"En oo mitään muuta mieltä ku positiivista. Mä olin muutaman illan preppaamassa täällä mistä jäi käteen vielä enemmän. Siel (koulutuksessa) tuli todellaki sellasia juttuja mitä ei tienny. Lähinnä noista taudeista ja lähinnä hepatiitista." H10

"Kun tuli niin paljon tietoa itelleenkin, et siel oli hämmästyneenä kaikista taudeista ja vehkeistä ja sitten muusta maailmasta tieteski ja siitä miten hivi tarttuu. Ja sit siel oli niitä hepatiitteja, joita mä en ollu edes kuullu." H1

Haastateltavat kokivat, että koulutuksen kouluttajat olivat asiantuntijoita omissa teemoissaan. Haastateltavat kokivat myös, että kouluttajat suhtautuivat heihin asiallisesti ja kunnioittavasti.

"Tosi nastoja tyyppejä (kouluttajat), niinku sellasia ihmisiä, joilla on niinku sellanen ote, ettet oo toisen luokan kansalainen vaikka oot nisti (huumeiden käyttäjä). Ja sit semmonen rento tyyli. Ja sä oot tottakai kokoajan hereillä ja mukana kokoajan, kun saa kokoajan hyvää palautetta ku sanottiin et saa kysellä. Ne oli ihan tosi hyviä tyyppejä mun mielestä." H7

"Oli tosi hyvä, et oli noita ulkopuolisia kouluttajia. Niil oli niin paljon tietämystä, et se kiinnosti kyllä." H1

Haastatteluissa keskusteltiin myös koulutusten ryhmädynamiikasta ja koulutettavien motivoituneisuudesta. Suurin osa haastateltavista koki ryhmädynamiikan hyvänä ja koulutusta tukevana tekijänä. Toisaalta monet kokivat, että ryhmädynamiikassa olisi ollut parantamisen varaa. Motivoituneisuuteen vaikutti muun muassa koulutettavien fyysinen ja psyykinen kunto.

"Pääosin se meni vielä sillai, et siellä ei oikeestaan häiriötekijöitä ollu. Et muutamana kertana oli joku vähän enemmän humalassa, mut muuten porukka oli tosi motivoitunu siihen hommaan ja pitivät suunsa kiinni sillon ku piti ja näin." H8

"Tää oli hirveen kiva ryhmä, ihania ihmisiä. Et jotenkin jäi sellanen olo, et jos ois voinu jotenkin auttaa niitä. Et mä pidin niitä sellasina asiallisina työkavereina." H9

"Heikointa tai huonoa oli se, että oli osallistujia jotka häiritsivät muita. Se ei ollu työntekijöiden vaan asiakkaiden syy. Kaikki jotka osallistuivat Lumipalloon olivat päihtyneitä, jotkut enemmän, jotkut vähemmän. Joidenkin käyttäytyminen oli epäasiallista ja se häiritsi muita." H2

Monet haastateltavat kertoivat kokemuksiaan kenttäjaksosta. Yleisesti ottaen kenttäjakso koettiin hyödyllisenä. Haastateltavat kokivat, että pystyivät viemään paljon uutta tietoa huumeiden käyttäjien verkostoihin. Heidät otettiin hyvin vastaan verkostoissa ja heitä myös kuunneltiin. Myös ruiskujen ja neulojen vaihtomahdollisuutta pidettiin tärkeänä.

"Itse siinä koulutuksessa musta oli parasta se kenttätyö. Mä halusin kattoo mitä nää muut tietää ja sit ku näki kuinka tietämätöntä porukka on, niin pysty esittään sen (tiedon) niille niin, et ne ei ota nokkiinsa. Et ne oli ihmeissään, et hei onks sulla tästä jotain paperii (esitettä). Et se oli siinä kenttätyössä parasta ja ku tuli oikein kiitosta." H8

"Ehkä se, et niitä värkkejä voi oikeesti antaa toisille. Mä oon nytkin kahdetsadat välineet vaihtanu. Sitä ku kattoo joskus ku kaverit tulee esimerkiks käymään, kun ne rääpii sellasilla neuloilla, millä on räöpiny puol Helsinkiä, niin monta kertaa oon kattonu, et aivan kamalaa." H10

Haastateltavat kohtasivat kenttäjaksolla moninaisen huumeiden käyttäjien joukon muun muassa nuoria, vanhoja, ulkomaalaisia, perheellisiä, työttömiä ja asunnottomia käyttäjiä. Haastateltavat kohtasivat myös sellaisia huumeiden käyttäjiä, jotka eivät käyttäneet terveysneuvonteiden palveluja.

"20-30-vuotiaita työttömiä, asunnottomia, suunnilleen samojen huumeiden käyttäjiä, et noissa heroiinipiireissä oon vähemmän pyöriny, mut kyllä niitäkin löytyy. Samassa tilassa missä minäkin oon, mut koulut on käyty suurimmalla osalla." H11

"Nuorii, enemmän naisia, yksineläjiä ja pari perheellistä. Ja oli muutama sellanen, jotka ei ootienny Vinkistä." H1

Haastateltavat kertoivat, että leimautumisen pelko oli suurin syy siihen, etteivät jotkut huumeiden käyttäjät käyttäneet terveysneuvontapisteiden palveluja. Myös pelot poliisiviranomaisia kohtaan olivat usein esteenä sille, ettei palveluja uskallettu käyttää.

"No luullaan, et poliisit seisoo ovelta ja kuvia otetaan, että kuvitellaan mut mitään ei tiedetä. Et luullaan, et tää on suorassa kytkennässä huumeyksikköön. Must se on käsittämätöntä. Jos sä oot pelkkä käyttäjä, niin kuka helvetti on kiinnostunu sun kengistä? Et ei ketään kiinnosta se." H7

"Varmaan se on vaan suuri kynnyks näyttää naamaa, et mä oon narkkari. Yks asuu tossa sadan metrin päässä Vinkistä, mut ei vaan pysty tuleen just sen takia, et leimataan." H10

Haastatteluisa pohdittiin pystytäänkö vertaistoiminnalla muuttamaan huumeiden käyttäjien keskuudessa vallitsevia uskomuksia, asenteita ja tapoja. Vertaistoiminnan nähtiin olevan merkittävässä roolissa tiedon eteenpäin viemisessä ja ennen kaikkea verkostoissa tapahtuvissa muutosprosesseissa. Muutokset tapahtuvat kuitenkin hitaasti ja vaativat paljon työtä.

"Muutokset tapahtuu hitaasti, tosi hitaasti. Koska ne (huumeiden käyttäjät) on tiiliskivipäitä. Mä tiedän et dobermanni on tiiliskivipää, mut kun sen päähän saa jotain niin se pysyy siellä. Mut meidän tiiliskivipää se ottaa (tiedon) ja kun koputat sitä niin se kalahtaa pihalle. Siihen saa tosiaan paneutua joskus. Käyttäjä on se, joka on kokenu ja tietää." H7

"Se vastaanotto (verkostoissa) oli sellasta et ne oikeesti kuunteli. Kyllä siinä on suuri ero, et käyttäjänä vie tietoa. Käsitykset muuttuu." H8

Haastateltavat kertoivat erilaisia tarinoita muun muassa päihhteiden sekakäytöstä ja pistovälineiden yhteiskäytöstä. Seuraavassa muutama esimerkki:

"Et näiden vanhempien käyttäjien tyyli oli se, et istutaan rivissä ja sit kysytään et kellä on mikäkin tauti, et mulla on se ja mulla on se ja se on koteloitunu (C-hepatiitti), no vedä sä siis vikana. Tai sit huuhdellaan vehkeet suunnilleen lavuaarissa ja ne on sit muka puhtaat ... et sellanen välinpitämättömyys siihen koko hommaan, et jos ei oo ollu puhtaita vehkeitä, niin siel kaivettiin kaapit ja katottiin et onkohan nää mun, kyl mä muistan nää on mun ja siis sellasta ihan järjetöntä touhua. Mut sitten kun mä näitä esitteitä annoin, niin kyl se aika vakavaksi veti monen. Jälkeenpäin moni on sanonu, et ilman näitä (esitteitä) me ei tiedettäis yhtään mitään näistä hommista." H8

"Mulla ei oo ikinä ollu yhtäkään haastateltavaa, jolla ei ois ollu sekakäyttöä ... ne vaan hokee ittellensä et subuu (subutexia) ja samalla ne kuitenkin pumppaa amfetamiinia ja ne ei pidä sitä minään. Kerran mä löin nyrkin pöytään ja sanoin, et tajuutteko te kundit, me ollaan seitsemän kuukautta vedetty nyt vauhtia (amfetamiinia) putkeen ja kukaan ei oo omasta mielestään vetäny. Sillon me pysähdyttiin ja mietittiin, et kuis täs näin kävi. Et ensin me saadaan itemme terveeks tolla subulla ja sit kun on hyvä niin sit piriä (amfetamiinia)." H8

Moni haastateltava oli sitä mieltä, että nuoret huumeiden käyttäjät suhtautuvat vanhempia käyttäjiä välinpitämättömämmin huumeiden käyttöön liittyviin riskitilanteisiin. Nuorilla ei myöskään ole riittävästi tietoa tartuntataudeista.

"Mun mielestä nuoret on paljon leväperäisempiä pistäjiä kun nää vanhemmat. Kunhan vaan äkkiä pää sekaisin. Niinku sanotaan, et joku juo humalahakuisesti, niin se on niinku sellasta pistämistä, et äkkiä äkkiä, nyt nopeesti." H7

Yleisesti ottaen haastateltavat toivoivat, että Lumipallo-koulutuksia jatkettaisiin myös tulevaisuudessa. He pitivät koulutusjaksoa kattavana ja toimivana. Moni oli halukas osallistumaan jatkokoulutukseen, jos sellainen järjestettäisiin.

"Musta se (koulutus) oli silleen kattava. Et vaik siellä oli välipäiviä, niin se oli aika tiivis ja tiukka paketti. Mut kun oli aina tyhjä päivä välissä niin ehti käsitellä aiheita ja silleen miettiä." H7

"Ei mun mielestä oikeestaan tarttis muuttaa mihinkään suuntaan, et se (koulutus) on tosi hyvä näin. Et se on semmonen peruspohjatuntuma, et opettaa ihmisii ketä on kiinnostunu ja sit ne tutustuu toisiinsa." H9

Eräs haastateltava toivoi, että Lumipallo-koulutuksia pystyittäisiin jatkossa järjestämään myös pienemmissä kaupungeissa:

"Ois hyvä, jos saatais laajennettua tätä juttua, et sais noihin pienempiinkin kaupunkeihin tietoa." H11

Yksi haastateltava painotti sitä, että vertaistoiminnalla pystyttäisiin puuttumaan nuorten huumeiden käyttöön. Valistus ja tiedon jakaminen pitäisi kohdentaa kouluihin:

"Täytyis saada enemmän ihmisiä, jotka tätä sanomaa levittäis enemmän esimerkiksi kouluissa. Et koulut sais tän saman tiedon ennen kuin ne nuoret kerkee alottamaan käytön. Pitäis puuttuu nimenomaan nuoriin, just siihen ikäluokkaan missä alkaa kokeilut. Ja niille, jotka on jonkun aikaa vetäny." H8

Vertaistoiminta voimaannuttaa

Aineistosta nousi selkeästi esiin, että haastateltavat voimaantuivat osallistumalla Lumipallokoulutukseen ja vertaistoimintaan. Voimaantuminen näkyi monella eri tavalla. Koulutus antoi mahdollisuuden pysähtyä tarkastelemaan omaa elämäänsä. Koulutukseen ja vertaistoimintaan kiinnittymisen myötä moni alkoi huolehtia itsestään paremmin. Konkreettinen voimaantumisen merkki oli se, että huumeiden käyttö oli vähentynyt tai jopa loppunut joillakin haastateltavilla:

"Oon mä ainakin huolellisempi, itsestä huolehtiminen on ollu tärkeempää ja sit mä oon ollu enemmän selvinpäin." H11

"Oon ehkä vähän vähemmän käyttäny ja sit mä oon huomannu, et mun tauti on lievittäny ja on tullu parempi olo." H9

"No just niinku, et mä oon vähentäny sen (subutexin) käyttämistä. Ja oon ollu käyttämättä kolmeen kuukauteen ja kolme kuukautta on ollu puhtaat seulat." H3

Voimaantuminen näkyi myös hoitoihin ja kursseille hakeutumisena:

"Mä oon ollu kolme kuukautta täysin kuivilla. Et mä kävin noita katkoja ja hoitoja silloin kun tää (koulutus) alko." H8

"Siel (koulutuksessa) tuli todellakin sellasia juttuja mitä ei tienny. Lähinnä noista taudeista ja lähinnä hepatiitista. Sellasia juttuja, jotka pani ajattelemaan niin paljon, et soitin itteni Munkkaan (katkohoitoon), et alko pelottaa niinku." H10

"Jotenkin oon alkanu miettiä kaikkia vaihtoehtoja, ennen se oli vaan sitä, et yritti vaan pahan jakson yli. Just sellanen, et tota mä vois in ihan hyvin ottaa muitakin kursseja tai sit mennä tekee keikkahommia." H9

Haastateltavien voimaantuminen näkyi myös kavereista huolehtimisena. Kavereiden puolesta käytiin vaihtamassa ruiskut ja neulat terveysneuvontapisteessä. Kavereista huolehtimista oli myös se, että heitä opetettiin asioimaan terveysneuvontapisteessä.

"Haen kavereiden himasta välineitä ja ilmoitan et oon nyt menossa, et otan (välineet) mukaan. On pari sellasta tyyppiä ketkä ei käy (terveysneuvontapisteessä), toinen on mun kaverin mies, jota ei saa tänne ei millään ilveellä. Vaikka kulkee tota katua tosta, niin hän ei käy. Mä oon kysynyt, et mitä sä teit ku mua ei ollu?" H7

"Melkein kaikki oli niitä, jotka ei itse käy Vinkissä ... mä sanoin näin, et jos haluutte niin mä voin tulla mukaan ekalla kerralla et näette sen tilanteen mikä siellä on." H8

Aineistosta huokui myös se, että haastateltavien itsetunto ja itsearvostus parani koulutuksen myötä. Ajatus siitä, että kykenee tekemään hyvää ja toimimaan vastuullisesti vaikka käyttäekin huumeita, on merkittävää voimaantumista. Myös kokemus hyödyllisyydestä ja tarpeellisuudesta on tärkeää ja vahvistaa voimaantumista.

"Ihan positiivisesti ajattelen elämää eteenpäin. Ja hirveen halu ois tehdä vapaaehtoistyötä näiden piikkihuumeiden käyttäjien kanssa. Jollain tavalla auttaa, kun tajuu kuinka onnettomia ihmisiä on. Tuntuu hullulta et pilaavat elämänsä." H8

"Sit se oli tärkeää, et pääsi yrittään jotain. Koska mä en ollu siellä (koulutuksessa) rahan takia. Oli ihan sama, et saako korvausta vai ei." H1

5.5.2 Vertaistoiminnalla vähennetään huumehaittoja

Projektin yksi keskeinen tutkimuskohde oli vertaisavustajien eli helpperien vertaistoimintakokemusten näkyväksi tekeminen. Seuraava helppereitä koskeva artikkeli julkaistiin Yhteiskuntapolitiikkalehden numerossa 2/2006. Artikkelin kirjoittaja on Linkki-projektin tutkija Katja Malin.

A-klinikkasäätiöön kuuluva terveysneuvontapiste Vinkki Helsingissä palvelee huumeiden käyttäjiä ja sen toiminta perustuu huumehaittojen vähentämiseen. Vinkissä voi vaihtaa käytetyt likaiset ruiskut ja neulat puhtaisiin sekä saada terveysneuvontaa ja apua omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen. Vinkissä on mahdollisuus ottaa myös A- ja B-hepatiittirokotuksia, käydä Hiv-, hepatiitti-, klamydia- ja raskaustesteissä, saada hoitoa pieniin haavoihin ja saada ohjausta ja tukea hoitopaikkaan hakeutumisessa sekä arkisten asioiden hoitamisessa. Vinkissä on toteutettu vuodesta 2001 lähtien vertaistoimintaa huumeita käyttävien asiakkaiden parissa. Vuonna 2004

käynnistynyt vertaistoiminnan kehittämisprojekti Linkki vastaa vertaistoiminnan toteuttamisesta ja kehittämisestä käytännössä.

Vinkissä toteutetaan vertaistoimintaa kolmella tasolla: ensimmäinen pitää sisällään vertaistuen (peer support), jossa terveysneuvontapisteen asiakkaat keskenään vaihtavat ajatuksia ja kokemuksia huumeiden käyttöön liittyvistä asioista. Toinen vertaistoiminnan taso on Lumipallo-koulutus (peer education), jossa Vinkin asiakkaita koulutetaan tutoreiksi ja terveysneuvontatiedon siirtäminen ystävä- ja tuttavaverkostoihin perustuu strukturoituun haastatteluun ja kyselylomakkeille kerättäviin tietoihin. Operaatio Lumipallo on Hiv:n, hepatiittien ja näiden kaltaisten uhkien ehkäisemisen ohjelma, joka perustuu huumeiden käyttäjien anonymiteetin ja aktiiviseen osanottoon operaatiossa. Lumipallo-toiminta eroaa muusta huumetyöstä siinä, että paikallistason toimintaan rekrytoidaan huumeita käyttäviä ihmisiä.

Kolmas taso käsittää niin sanotut helpperit (peer work), joita Vinkin vertaistoiminnassa työskentelee jo useita. Helpperit suorittavat Lumipallo-koulutuksen ja sen jälkeen heille räätälöidään henkilökohtaisesti työtehtävät, joita he ryhtyvät toteuttamaan terveysneuvontapisteessä tai huumeita käyttävien verkostoissa eli kentällä.

Helppereiltä ei vaadita päihteettömyyttä. Kaiken lähtökohdaksi on ajatus siitä, että helpperi voi tehdä hyvää vaikka käyttäekin huumeita. Terveysneuvontapisteessä toteutettavan vertaistoiminnan omaleimaisuus ja vahvuus piilee helpperin ja huumeita käyttävän ihmisen samankaltaisessa ja tasa-arvoisessa elämäntilanteessa. Ollaan niin kuin samassa veneessä.

Tässä artikkelissa tarkastelen kolmannen tason eli vertaistoiminnassa mukana olleiden helpperien kokemuksia ja näkemyksiä vertaistoiminnasta ja sen arkitodellisuudesta. Kuvaan helpperiksi lähtemistä, työnkuvaa, vertaistoiminnan toiminta-areenoita, helpperien subjektiivisia kokemuksia toiminnasta sekä arvioin vertaistoiminnan kannattavuutta ja sen kehittämistä tulevaisuudessa (Malin, 2004). Helpperiaineisto on osa laajempaa Vinkin vertaistoimintaa tarkastelevaa tutkimusta.

Tämä artikkeli perustuu kuudelle helpperille tehtyihin teemahaastatteluihin. Metodologisesti teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Aineiston analyysissä on kysymys myös keksimisen logiikasta, jossa tutkimuksen tekijän itsensä on tuotettava analyysinsä viisaus. Tutkija siis löytää aineistostaan teemoja oman ymmärryksensä avulla (Tuomi & Sarajärvi 2002, 101–102).

Työnkuvan moninaisuus

Helpperien työnkuva oli erittäin moninainen. Työtehtävät räätälöitiin jokaiselle henkilökohtaisesti ja työnkuva muodostui helpperien oman kiinnostuksen mukaan. Vertaistoimintaa harjoitettiin terveysneuvontapisteissä ja huumeiden käyttäjien verkostoissa eli kentällä. Useimmat helpperit olivat työskennelleet jossakin vaiheessa terveysneuvontapisteessä. Terveysneuvontapisteessä työskentelyyn kuului keskustelua asiakkaiden kanssa muun muassa heidän ongelmis-

taan ja mieltä askarruttavista asioistaan. Terveysneuvontapisteissä asiakkailta on mahdollisuus ruokailla ja käydä kahvilla. Kaksi helpperiä kertoi vastanneensa kahvipöydän kunnossapidosta.

Terveysneuvonnan jakaminen muille huumeiden käyttäjille kuului olennaisena osana kentällä tapahtuvaan toimintaan. Helpperit vaihtoivat käyttäjien likaisia pistovälineitä puhtaisiin. Likaiset ruiskut ja neulat he toimittivat terveysneuvontapisteeseen. Pistovälineiden vaihtaminen likaisista puhtaisiin kuuluu tärkeänä osana huumehaittojen vähentämishjelmaan (harm reduction). Pistovälineitä vaihtamalla pystytään ehkäisemään vakavien tartuntatautien, kuten hepatiittien ja Hiv:n, leviämistä huumeiden käyttäjien verkostoissa ja pidemmällä tähtäimellä myös koko valtaväestön keskuudessa (Malin, Holmström, Holopainen & Partanen 2004, 21). Terveysneuvonnan muina aiheina mainittiin muun muassa käsi- ja suonitulehdusten hoitaminen, lääkärin vastaanotolle ohjaaminen, riskikäyttäytymiseen liittyvien esitteiden jakaminen ja pistovälineiden oikeanlaisten hävittämistapojen opettaminen.

Kansainvälisen vertaistoimintaa käsittelevän tutkimuksen mukaan huumeiden käyttäjä oppii muun muassa oikeanlaisen pistämistavan paremmin toiselta huumeiden käyttäjältä kuin eikäyttävältä henkilöltä (Barendregt & Trautmann 1996, 31–32). Tämän vuoksi helpperien kautta tapahtuvaan terveysneuvonnan jakamiseen tulee panostaa myös jatkossa. Aineistosta nousi myös esiin uudenlainen tapa jakaa terveysneuvontaa: kaksi helpperiä oli mukana pitämässä C-hepatiittitukisivustoa internetissä. Tarkoituksena oli se, että kyseisillä sivuilla ihmisillä oli mahdollisuus käydä esittämässä C-hepatiittiin liittyviä kysymyksiä. Helpperit keräsivät sivustolla esitetyt kysymykset yhteen ja välittivät ne Vinkkiin, jossa alan asiantuntijat vastasivat niihin. Sen jälkeen he välittivät vastaukset takaisin sivustolle. Muutamat helpperit kertoivat auttaneensa käyttäjiä puhelimitse erilaisissa ongelmatilanteissa. He välittivät myös Vinkin työntekijöiden puhelinnumeroita käyttäjille niissä tilanteissa, joissa eivät itse osanneet auttaa.

Ketä kohdataan ja missä?

Helpperit kohtasivat moninaisen ja kirjavan huumeiden käyttäjien joukon. He tavoittivat nuoria, vanhoja, päivittäis- ja satunnaiskäyttäjiä, yksineläviä, perheellisiä, työttömiä, opiskelijoita ja työssäkäyviä huumeiden käyttäjiä.

"H: Koska mä tunnen paljon tämmösiä käyttäjiä, jotka on työelämässä vakituisesti ja tekee ihan kokopäivätyötä, on opiskelijoita, on ihan niinku ei nyt korkees asemas olevii mut kumminkii, että miten sen nyt sanoo, niinku keskitasoo yläpuolella olevii palkanansaitsijoita, ketkä käyttää lähinnä amfetamiinia." H1: 5

"H: Suurin osa näist käyttäjist kenen kaa mä oon tekemisissä, niin suurin osa niist on mun ystäviä ja tota niil on lapsia ja kaikenlaisii ongelmia, terveydellisiä ja tollasia, ni sit mä oon yrittäny auttaa niitä, et jos ne hakee apuu tai jotain." H1: 2

"H: Et ne on näit tämmösii satunnaisii käyttäjii, jotka ei siis oo silleen niinku päivittäiskäyttäjii, ni ne ei halua myöskään taas silleen niinku tutustuu tai edes niinku tuntee tai tietää ihmisiä, jotka täs (Vinkissä) niinku on ja pyörii..." H2: 4

Tätä kirjavaa huumeiden käyttäjien joukkoa yhdistää kuitenkin usein kaksi tekijää: pelot viranomaistahoja kohtaan ja sen myötä haluttomuus kiinnittyä terveysneuvontapisteiden asiakkaiksi. Etenkin perheelliset huumeiden käyttäjät pelkäävät lastensuojeluviranomaisia. Pelko lasten huostaanotosta pakottaa huumeiden käyttäjät elämään usein niin sanottua kaksoiselämää:

"H: Tavallaan Suomessa ni käyttäjät asuu maan alla niinku sitaateissa, et ja sit varsinki jos on lapsii ni se on vielä kauheempaa se elämä, et ne elää niinku semmosta kaksoiselämää." H1: 4

Helpperit kohtasivat huumeiden käyttäjiä, joilla oli monia ennakkoluuloja ja epäilyksiä viranomaistahoja kohtaan. Usein käyttäjien alakulttuurissa ihmissuhteet perustuvat oman edun tavoitteluun, hyötyyn ja välineellisyyteen. Huumemaailmassa ei luoteta kehenkään tai mihinkään (Malin 2002, 80).

"H: On ennakkoluuloja kyllä, et monet (huumeiden käyttäjät) on niinku silleen, et eihän hän nyt missään Vinkissä käy, et siellähän poliisit vahtii ja sit siel kuvataan kaikki kävijät, et kaikkii tällasii ihmeellisii uskomuksia on." H3: 5

Helpperit tekivät ensiarvoisen tärkeää työtä tavoittamalla näitä terveysneuvontapisteiden palvelujen ulkopuolella eläviä huumeiden käyttäjiä. Helpperien oli myös mahdollista madaltaa omalla toiminnallaan huumeiden käyttäjien kynnystä kiinnittyä terveysneuvontapisteiden asiakkaiksi tulevaisuudessa:

"H: Sit mä kuulin kyl alkuaikoina ku mä tulin tänne (Vinkkiin) töihinki, et ai sä oot vaihtanu puolta, mä olin et mitä sä (joku käyttäjä) tarkoitat, et samalla puolellahan täs kaikki ollaan, niin sekä nämä työntekijät että niinku asiakkaat." H3: 5

Yksi syy siihen miksi jotkut huumeiden käyttäjät eivät hakeudu terveysneuvontapisteiden palvelujen piiriin on se, että terveysneuvontapisteiden oletetaan tekevän yhteistyötä eri viranomais- tahojen kanssa niin, että yhteistyö kääntyy käyttäjiä vastaan:

"H: Koska se luottamus puuttuu, et useimmat (käyttäjät) mieltää, että Vinkki on jollain tavalla yhteistyössä poliisin kanssa tai lastensuojelun tai tämmösten kumminki, ketkä ei saa mitään hyvää aikaseks niiden (käyttäjien) elämässä. Että sitä mä en oo sanonu, että ku täälläki on noita sosiaali ja mitä nää on, no terveystalan ammattilaisia töissä, ni se sosiaalisana on sem-

monen mikä on hirvee peikko käyttäjien keskuudessa, koska ei niil oo mitään hyviä kokemuksia niistä.” H1: 6

Helpperit kokivat päässeensä sellaisiin käyttäjäverkostoihin, joihin terveysneuvontapisteiden työntekijöiden ei ollut mahdollista päästä. Verkostoihin pääseminen edellytti heidän mielestään vertaisena olemista:

”H: Ei ne (käyttäjät) päästä ei, ja se on lähinnä kiinni siitä, et ne (Vinkin työntekijät) ei oo käyttäji. Et ei ne (käyttäjät) pysty varmaan kuvitella, et miks ne ois tekemisis sit toistensa kanssa, et ne pitää niinku viranomaistahona edelleen Vinkkiä, mutta tota kyllä mä nyt luulen et jonain kauniina päivänä seki käsitys muuttuu ellei nytte sitte viranomaistahot saa aikaan semmost, et nää (terveysneuvontapisteet) kaikki suljetaan.” H1: 16

Helppereillä oli vakituisia paikkoja, joissa he kävivät jakamassa terveysneuvontaa ja puhtaita pistovälineitä. Yleensä he jättivät puhtaat pistovälineet tiettyjen huumeiden käyttäjien koteihin, joista välineet sitten kulkeutuivat eteenpäin muille huumeiden käyttäjille:

”H&H: Ku ne (käyttäjät) asuu tuolla pitemmällä niinku ja sitte toiset on tottunu vaihtaan meiltä, et ihmiset ku on saanu purkin ni ne täyttää sen ja sitte ilmottelee ku se on täynnä...meillä on se rajaton vaihto-oikeus ni jos me käydään se iso pönttö (ruiskuille ja neuloille) vaihtaan kerralla, ni siin on jotkut 800 ruiskut ja neulat.” H5&6: 3

Eräs haastateltava korosti käyneensä enimmäkseen huumeita käyttävien ihmisten kodeissa eikä niin sanotuissa huumeluukuissa:

”H: Mäkään en oo kyl itse varsinaisissa niin sanotuissa luukuis käyny ku yhdessä tai kahdessa, et kyl ne kaikki on pääasiallisesti koteja, enkä mä nyt haluiskaan semmosiin paikkoihin välttämättä mennä, koska niis se meno on ihan hirveetä.” H1: 15

Helpperit jakoivat pistovälineitä myös omissa kodeissaan. Eräs haastateltava korosti päästäneensä kotiinsa vain sellaisia huumeiden käyttäjiä, jotka osasivat käyttäytyä asiallisesti:

”H: Et kun mun se mis me asutaan on koti, et se ei oo mikään luukku, et siel riisutaan kengät eteiseen, mä oon hyvin nipottaja ja tarkka siitä miten mun kotona käyttäydytään. Sitte ku on joku tullu silleen ekaa tai tokaa kertaa ja on kävelly kengät jalassa ja puhuu siitä meidän kodista niinku se ois joku tommonen asematunnelin R-kioski, ni mä oon aina sanonu, et parhaimmillaan mä oon heittäny semmosen tyypin ovesta ulos ja sanonu, et ei tarvi tulla toiste. Et yks mitä mä vaadin ni käyttäytymistapoja, ne on jokaisella varmaan lapsena opetettu, et semmoset ketkä

ei sitte pysty sitä aikaa esittään, että ne osaa käyttäytyy ku ne on mun luona, ni sit ne voi olla tulematta.” H1: 7-8

Helpperien kokemukset

Helpperit kokivat vertaistoiminnan lähinnä elämäntapana ja luonnollisena osana omaa elämää ja itseä:

”H: Tää on niinku elämäntapa, no sanotaan että paras palkka täs työs on se, että saa jonku ihmisen itsetunnon takasin tai saa sen ihmisen uskomaan itteensä, et se osaa jotain ja se kelpaa johonki. Se on kaikist parhain palkka.” H1: 5

”H: Se on osa mua, se kuuluu jo aineenvaihduntaan.” H2: 2

Helpperinä toimimista ei koettu niinkään työnä, vaan sen koettiin kulkevan mukana kokoajan:

”H: Mä koitan, etten mä tekis sitä työntekijänä...mut sen et niinku kun mä oon koittanu siihen soveltuu tai sopeutuu, et mä olen aina, et oli se yö tai päivä, ni se on osa minua.” H2: 7

”H: Mä en oo koskaan oikeestaan tehny tätä työnä, et mä nyt oon vaan saatan niinku mennä ja sit huomaa, et jaa tätähän se on.” H3: 11

Koska helpperinä toimiminen koettiin mielekkäänä ja tärkeänä osana elämää niin siihen käytettiin myös paljon aikaa. Eräs haastateltava kertoi oman jaksamisensa olleen välillä koetuksella. Hän oli kokenut uupumusta. Hän kertoi ottavansa aina ensin muut huomioon ja jättävänsä omat tarpeensa vähemmälle huomiolle:

”H: Itteni suhteen oon saanu kyllä (ohjausta), et niinku ettei saa itteensä unohtaa, siinä on ohjattu, kun oon semmonen uhrautuja ja toisten eteen tekijä tai siis semmonen. Sen et niinku lähinnä mua muistutetaan niinku ittestäni huolehtimaan, et siihen mä tarviin niinku jonkunnäköstä muistutusta, et kaiken muun mä kyl niinku otan huomioon, mut sit mä jätän itseni toissijaiseksi.” H2: 2

Eräs helpperi koki parhaana palkkana toiminnastaan sen, kun sai jonkun toisen huumeiden käyttäjän itsetuntoa kohotettua tai kun omalla toiminnalla oli vaikutusta jonkun henkilön huumeiden käytön lopettamiseen:

”M: Sä sanoitki et varmaan paras anti täs vertaistyöntekijänä toimimisessa on se, et jos sä saat jonkun ihmisen itsetuntoa kohotettua.

H: Niin tai lopettamaan päihteiden käytön. Sitä mä en oo vielä saanu enkä mä kauheesti oo

panostanu ku sen täytyy tulla siit ihmisestä itsestään se lopettamisen halu, et sitte jos mä vaistoon tai ihminen tulee kertoon, että hän haluaa lopettaa ni silloin mä pyrin ohjaamaan ja neuvomaan sitä...käyttäjä voi tukea semmost toista käyttäjää, vaik ei itse haluis irti siit aineesta ni voi antaa tukensa silleen niinku, ettei se vaadi sulta mitään, se vaatii vaan sen, että just niitä käytöstapoja tai kohteliaisuutta ja kunnioitusta toisen päätöstä kohtaan.” H1: 13-14

Kaikilla helppereillä oli positiivisia kokemuksia vertaistoiminnasta. Halu auttaa muita huumeiden käyttäjiä koettiin tärkeäksi. Auttamalla toisia autettiin myös itseä:

”H: Et jos ykskin asia jonka mä sanon tai tämmönen neuvo tai ohje menee perille ni se tuntuu hyvältä... must on kai joskus käytetty nimitystä yövinkki, et tota noin ni miten sen voi sit kelaakaan, niinku et yövastaanotto, must tuntuu se kuitenkin ittest ihan hyvältä.” H2: 7, 8

”H: Musta tää on mielekästä työtä ja tota sillä tavalla hyödyllistä ja se antaa niinku ainaki mulle hirveesti ja toivottavasti se antaa myös näille mun kavereilleki joiden luona mä käyn...eilen just ni mä sain sellasta palautetta, et mä olin onnellinen koko loppupäivän. Se yks henkilö jol on ne lapset ni sano, et ai ku ihanaa ku sä tulit käymään, et mä oon ollu niinku niin masentunu. Et mul on nyt paljon parempi olo, et paljon niinku pirteempi olo ku sai taas purkaa sydäntä niinku. Mä sanoin, et niin on muuten mullaki.” H3: 5,6

Helpperit kokivat, että heidät otettiin hyvin vastaan käyttäjien verkostoissa ja heitä myös kuunneltiin. He olivat käyttäjien ja viranomaisten välissä tiedon ja keskinäisen luottamuksen välittäjinä. Helpperien toiminnan avulla käyttäjäverkostoissa vallitsevia asenteita, tapoja ja uskomuksia oli mahdollista muuttaa.

Helpperit mainitsivat myös negatiivisia kokemuksia, joita olivat kokeneet vertaistoiminnassa mukana ollessaan. Ikävimpiä asioita olivat kuolemantapaukset, käyttäjien saamattomuus, ihmisten järkyttävät elämäntilanteet ja terveyden heikkeneminen. Myös nuorten huumeiden käyttäjien näkeminen aiheutti huolta.

”H: No muutama kuolemantapaus on mikä ei oo mukavaa ikinä ja sit on muutama semmonen tapaus, että niinku ollu hiuskarvan varassa että on lopettanu käyttämisen, mut sit ei ookaan lopettanu. Et yks esimerkki oli semmonen, että raskaan oleva nainen joka käytti subutexia ja noita pameja (diapameja) ja vauhtii (amfetamiinia), ni mä yritin saada hänet niinku hoitoon raskauden aikana ja hän oli sit loppujen lopuksi ihan valmis menemään. Me käytiin täällä (Vinkissä) yhdessä ja täältä laitettiin paperit eteenpäin ja sitte tota ni sit se ei enää soittanutkaan mulle eikä vastannu puhelimeen. Ni sit mä sain kuulla, et ei se mihkään menny ja se synnytti joku aika sitten ja käyttää edelleen subutexii. Siinä mä sitte itkin itkuni.” H1: 14

"H: Hmm, negatiivisin puoli on tänä päivänä, minkä takia mä joutusin lähtee itteeni uudelleen kouluttaan, että mun tekee aina pahempaa ja pahempaa nähdä nää nuoret tääl (Vinkissä)."

H2: 10

"H: Mäkin oon sillai herkkä ihminen ja kauheen tunteilla elävä, et kuulee joskus niinku niin sellasia ihmiskohtaloita tai semmosia niinku kohtaloita, että ihan tulee surulliseks siitä...et toivottavasti nää nuoret ottaa kuuleviin korviinsa, ettei ne kaikkii samoi virheitä tee ku minä." H3: 8

"H&H: ...et se nyt on vähän surkeeta, et näkee et kaverilla ei mee hyvin. Ja niinku ei siin paljoo neuvot auta, et jos menee lujaa niin eihän siin ketään oikeestaan kuuntele." H5&6: 5

Vertaistoiminnan merkitys

Huumeiden käyttäjille suunnattu vertaistoiminta kannattaa ja se on merkittävä osa terveysneuvontapiste Vinkin toimintaa ja palveluja. Haittojen vähentäminen palvelujärjestelmän ulkopuolella elävien huumeiden käyttäjien keskuudessa eli marginaalin marginaalissa onnistuu tällä hetkellä ainoastaan vertaistoiminnan kautta. Trimbos-instituutin julkaiseman tutkimuksen mukaan huumeiden käyttäjät vaikuttavat vahvasti toistensa pistämiskäyttäytymiseen (Barendregt & Trautmann 1996, 31). Näin tapahtuu myös suomalaisten huumeiden käyttäjien keskuudessa. Tämän vuoksi helppereillä on mahdollisuus vaikuttaa myös pistämiskäyttäytymisen muuttumiseen. Helpperien jakama terveysneuvonta ja pistovälineiden vaihtaminen ehkäisee vakavien tartuntatautien, kuten Hiv:n ja hepatiittien leviämistä.

"H&H: Meil on niinku rajaton vaihto-oikeus (ruiskujen ja neulojen)...et meille on sanottu, et me vaihdetaan (ruiskuja ja neuloja) enemmän kuin pieni Vinkki niinku." H5&6: 2

"H: Mut sen et käytettyjä (ruiskuja ja neuloja) niitä mä taas kerään sit niinku ihan fanaattisesti." H2: 6

Vertaistoiminta kannattaa myös sen vuoksi, että helpperien itsearvostus nousee vertaistoiminnan avulla. Helpperit voivat kokea itsensä hyödyllisiksi ja tarpeellisiksi vertaistoiminnassa mukana ollessaan:

"M: Mikä sun mielestä on ollu parasta tässä sun työjutussa?"

H: Just sen, et huomaa et kyl must on siihen niinku muistakin.

M: Itsetunto on siis noussu sitä kautta?"

H: Aivan. Tai tajus sen, että narkomaani vaikka on ni ei oo sen kummosempi ku loppujen lopuks kukaan muistakaan. Et ihan turhaan mä oon hävenny sillain." H4: 2-3

"H: Et ne (Vinkin työntekijät) vaan sano, et ne on kelannu et ne pyytää mua (helpperiksi). Voi et mä olin otettu, mä olin niin ylpee jotenki mut sitä täytyy ollaki, ku on niin harvoi asioita mistä voi olla tai mä tunnen itteni hyödylliseks ja tarpeelliseks, etten mä ihan nolla oo tai mikään ihan hylkiö." H3: 2

Itsensä kokeminen hyödyllisenä ja tarpeellisenä voi olla merkittävä tekijä oman elämän tarkastelussa ja sen uudelleen järjestämisessä. Huumeiden käyttäjän kokemus siitä, että häntä arvostetaan juuri sellaisena kuin hän on, voi olla ensimmäinen askel myös huumeriippuvuudesta irrottautumisessa. Koulutus ja vertaistoiminta voimaannuttaa, auttaa näkemään oman elämänsä uudesta vinkkelistä ja antaa ehkä myös eväitä lähteä muuttamaan elämänsä suuntaa:

"H: Kyl mä sanoisin, et jokaisen narkomaanin kannattaa semmonen joka vaan on vähänkään tosissaan, siis tosissaan halua lähteä eteenpäin pois näist piireistä, ni tää (vertaistoiminta) on askel mikä mulla lähti." H4: 5

Vertaistoiminta kannattaa myös sen vuoksi, että helpperit pystyvät toimimaan niin sanottuina tiedon välittäjinä huumeiden käyttäjien ja viranomaistahojen välissä. Helpperit tuottavat arvokasta tietoa viranomaisille siitä, millaista elämää huumeiden käyttäjien sosiaalisissa verkostoissa eletään. Toisaalta taas helpperit vievät ensiarvoisen tärkeää tietoa käyttäjäverkostoihin siitä miten huumehaittoja pystytään vähentämään. Eräs helpperi kertoi pyrkineensä muuttamaan viranomaisten asenteita käyttäjiä kohtaan ja parantamaan käyttäjien elinoloja:

"H: Et se (perusteilla oleva huumeiden käyttäjien yhdistys) pyrkii niinku ajamaan sitä asiaa täs maassa, että meki (käyttäjät) ollaan ihmisii ja meitä pitää kohdella samalla tavalla ku ei-käyttäjii. Että Suomessahan on lakipykäläs kielletty ni syrjiminen uskonnon tai ihonvärin tai jonkun muun ajattelun saatikka elintapojes perusteella, että täytyis kaikkien saada samanarvost kohtelua." H1: 4-5

Vertaistoimintaan kannattaa ehdottomasti panostaa tulevaisuudessa myös sen vuoksi, että sen avulla on mahdollista muuttaa käyttäjäverkostoissa vallitsevia asenteita, uskomuksia ja tapoja. Seksityötä tekevien vertaistoiminnassa on nähty, että samoja asioita kokeneet ihmiset ovat usein tehokkaita motivoijia ja vaikuttajia ihmisten käyttäytymismuutoksissa (Brussa 2005, Mongard 2005). Myös huumeiden käyttäjien keskuudessa ihmisten samankaltainen elämäntilanne ja vertaisuus voi vaikuttaa huumeiden käyttäjien käyttäytymisessä tapahtuviin muutoksiin. Täytyy kuitenkin muistaa, että huumeiden käyttäjien tietoutta voidaan lisätä ja asenteitakin parantaa jossain määrin, mutta vain hyvin harvoissa tapauksissa käyttäytymismallit muuttuvat kertaluontoisen tiedon ansiosta (Goodseel, Hariga & Theys). Tämän vuoksi huumeiden käyttäjien tietoutta tulisikin lisätä jatkuvasti ja terveystiedon levittää aina uudestaan ja uudestaan. Käyttäjien kes-

kuudessa esiintyviä ennakkoluuloja, pelkoja ja häpeäntuntemuksia voidaan lievittää helpperien toiminnan avulla. Helppereihin luotetaan ja heitä arvostetaan:

"H: Noi (käyttäjät) avautuu mulle paljon enempi ku jotenki ne pelkää, että tää (Vinkki) on poliisin kans tekemisissä ja muuta. Mä oon monelle sanonu, et voi kuule ku te tietäsitte miten paljon tehään sen eteen, et poliisit ei sais edes pörrätä tässä sillon ku tää on auki." H4: 4

"M: Eli periaatteessa sillä sun työskentelyllä ja toiminnalla niinku oot pystyny muuttamaan niit asenteita ja niitä semmosii käyttäytymismalleja?

H: Niin oon potkinu perseelle, ku ei mikään tipu kellekään taivaasta vaan istumalla tai olemalla peiton alla, ku ei sitä ainetta kumminkaan aina oo, ni ei voi rakentaa elämäänsä sen varaan tai sen ympärille, et tietyt asiat täytyy hoitaa silti vaikka sul ei ole sitä (ainetta). Et ne ketkä taas toimii tälleen ni niiden tää toiminta ja sillee ne on siis ajatellu sen asian väärinpäin, sillee että ne rakentaa sen elämän sen aineen ympärille silleen, että niiden jokainen toiminto on kiinni siitä onko sitä ainetta vai eikö. Et ne ei pysty ees vessas käymään tai ne ei käy edes vessas. Kyse ei oo siitä etteikö ne pystys, ne vaan on ajatellu sen asian niin, että miks mun pitäs, en mä jaksu tai mua ei huvita. No ei kaikkii huvita, muakaan ei huvita useimmiten joku asia, mut se on pakko tehdä. Se kelalappu on vietävä sinne kelaan, et sä saat sen kelarahan, vaikka ei huvittas." H1: 15-16

Franz Trautmannin mukaan huumeiden käyttäjien vertaistoiminnassa ei ole pelkästään kyse terveystiedon jakamisesta vaan ennen kaikkea huumeiden käyttäjien asenteiden muuttamisesta ja terveystiedon istuttamisesta osaksi käyttäjien asenteita. Tietoa voidaan antaa puolesta tunnissa, mutta asenteiden muuttaminen vaatii huomattavasti pidemmän ajan (Trautmann 2005, 1, 3) Tämä on erittäin tärkeä näkökulma myös suomalaisia huumeiden käyttäjiä koulutettaessa ja vertaistoimintaa kehitettäessä. Toiminnan tulee olla pitkäjänteistä ja jatkuvaa, jotta pysyviä muutoksia saadaan aikaan.

Vertaistoiminnan avulla on mahdollista tavoittaa ja saada kontakti sellaisiin huumeiden käyttäjiin, jotka eivät vielä käytä terveysneuvontapisteiden palveluja, mutta jotka voidaan saada kiinnittymään palvelujen piiriin tulevaisuudessa. Vertaistoiminnassa mukana olevien huumeiden käyttäjien rooli on erittäin merkittävä uusien asiakkaiden ohjaamisessa palveluihin ja jo myös sen vuoksi, että ensiarvoisen tärkeää terveysneuvontaa muun muassa puhtaiden ruiskujen ja neulojen tärkeydestä pystytään levittämään sellaisiin käyttäjäverkostoihin, joita ei vielä muilla keinoilla tavoiteta.

Vertaistoiminnan kehittäminen

Helpperit ovat aitiopaikalla näkemässä mihin suuntaan vertaistoimintaa kannattaa kehittää. Helppereitä koskevasta aineistosta nousi esiin monia kehittämiskohteita. Ensinnäkin helpperit kohtasivat sellaisia perheellisiä huumeiden käyttäjiä, jotka pelkäsivät lastensuojeluviranomaisia.

Vertaistoiminnan kehittäminen tälle kohderyhmälle olisi ensiarvoisen tärkeää. Vertaistoiminnan avulla perheellisten huumeiden käyttäjien kiinnittyminen terveysneuvontapisteiden asiakkaisiksi voisi madaltua.

"H: Yks tyyppi kenen luokse mä vein ne Vinkin työntekijät, ni se on semmonen et se on kans niinku allerginen kaikille viranomaisille, ku se pelkää lastensuojeluviranomaisia sun muuta. H3: 4

Toiseksi vertaistoiminnan avulla olisi mahdollista saada kontakti myös nuoriin huumeiden käyttäjiin, jotka eivät vielä tällä hetkellä asioi terveysneuvontapisteissä. Tiedon kohdentaminen nuorisolle voisi vähentää heidän keskuudessaan leviäviä tartuntatauteja. Australialaisen tutkimuksen mukaan vertaiskoulutusohjelma on kaikista tehokkain haittojen vähentämisohjelman liittyvä keino, jolla voidaan vaikuttaa uusien piikkihuumeiden käyttäjien pistämiskäyttäytymiseen (Crofts, Louie, Rosenthal & Jolley 1996, 1187). Suomalaisessa Riski-tutkimuksessa tuli esiin, että lähes puolet huumeita käyttävistä haastateltavista oli aloittanut pistämisen jo ennen 18 vuoden ikää (Partanen ym., 2004). Nuorille, huumeita vasta lyhyemmän aikaa pistämällä käyttäville on ensiarvoisen tärkeää saada välitettyä asianmukaista tietoa puhtaiden pistovälineiden tarpeudesta, koska heidän keskuudessaan veriteitse leviävien tartuntatautien ehkäisy on periaatteessa kaikkein tehokkainta tartuntojen ollessa vielä melko matalalla tasolla (Malin ym., 2004). Help-perit kertoivat nuorten olevan usein uhmakkaita ja ajattelemattomia, mikä voi lisätä huumeiden käyttöön liittyvää riskikäyttäytymistä.

"H: Se on semmosta tietyn sortin nuoren uhoopiittaamattomuutta ja ajattelemattomuutta. Mut kyl tota noin ni siis kun siinä se just on, et kaikennäkönen toiminta tai siis miltä se näyttää päällelepäin, näyttää mun mielest niin käsittämättömältä joskus, et siis silleen niin lyhytnäköselä tai sellaselä." H2: 10

"H: ...sit mä oon yrittänyt ota nuorisoo kasvattaa silleen, ettei ne heittele noita verisiä vehkeitä (pistovälineitä) pitkin ja silleen. Nehän nyt on vähän semmosia, et ei ne niinku muka kuuntele, mut kyl ne sit kuitenkin. Et monet nuoret on just sellasii, ne on tietysti sellasii uhmakkaita ja ne ei ensin niinku millään haluu niinku edes kuunnella, mut sit kun ne rupee käymään täällä (terveysneuvontapisteessä) ni sit ne pitää sitä niinku, et täähän on ihan jees ja itsestään selvää, et totta kai täällä käydään." H3: 7

Vertaistoimintaa harjoitettiin myös internetissä C-hepatiittitukipalvelun muodossa. Myös tulevaisuudessa internet voi avata uusia ovia vertaistoiminnan toteuttamiselle. Eräs helpperi oli sitä mieltä, että Vinkin asiakkaille olisi hyvä järjestää jotain yhteistä toimintaa, vaikka se onkin vaikeaa:

"H: Mä joskus ajattelin silleen, et se ois ihan kiva jos joskus sais näit ihmisiä (Vinkin asiakkaita) mukaan niinku johonki muuhunki, esimerkiks ihan johki Vinkin järjestämään sellaseen toimintaan. Sellasta on jo yritetty, mutta se on kuitenkin aika vaikeeta...ku näil (Vinkin asiakkaila) niin mielialat ja mieli muuttuu niin nopeesti ja tilanteet muutenkin. Et se on vähän semmosta, et kaikki pitäs mennä hakemaan kotoo, ni sitte ehkä vois joku lähtee, niinku mä ite oon ihan samanlainen, et en mäkään kyl paljoo mihinkään lähde ihan oma-aloitteisesti." H3: 9

Vertaistoiminnan kehittämisen yksi tärkeä osa-alue on helpperien oman jaksamisen tukeminen. Helpperien jaksamiseen tulee kiinnittää huomiota, sillä he ovat usein niin innostuneita toimimaan vertaisina, että oma jaksaminen unohtuu. Koska helpperi ei koe vertaistoiminnassa mukana olemista työnä, ei hän myöskään määrittele toiminnalle tiukkoja työaikoja. Tällöin helpperi voi huomaamattaan toimia vertaisena jatkuvasti, yötä päivää, ilman taukoja. Pidemmällä aikavälillä toiminta käy raskaaksi, helpperi uupuu eikä koe toimintaa enää mielekkääksi. Pelkkä rahallinen tuki ei riitä, vaan helpperit tarvitsevat ammatillista, sosiaalista ja terveydellistä tukea. Heille kannattaa perustaa oma vertaistukiryhmä, jossa he voivat keskustella toiminnasta ja sen herättämistä ajatuksista ja tunteista. Tällä tavoin voidaan ehkäistä helpperien turhautumista ja motivaation puutetta (Trautmann 2005, 3). Motivointiin kuuluu myös helpperin roolin selkeä määrittely, kohtelu kumppanina sekä hänen omaan kehitykseensä ja voimaantumiseensa panostaminen. Myös se, että helpperi otetaan tosissaan ja vakavasti nostaa hänen itsetuntoaan ja motivoi häntä jatkamaan toimintaa (Mongard 2005).

Vertaistoimintaa tulee kehittää jatkuvasti eli toiminnan on tunnistettava kullekin ajankohdalle tyypilliset ilmiöt, haasteet ja ongelmat. Franz Trautmann on todennut, että esimerkiksi ainoastaan Hiv:n torjuntaan satsaaminen ja siitä tiedottaminen on teennäistä. Vertaistoiminnan on puututtava kullekin ajankohdalle akuutteihin ilmiöihin. Myös kyseessä olevan maan erikoispiirteet ja kulttuuriset tekijät on otettava huomioon toimintaa kehitettäessä (Trautmann 2005, 3). Esimerkiksi Suomessa suureksi ongelmaksi muodostuneeseen buprenorfiinin päihdekäyttöön kannattaisi tarttua myös vertaistoiminnan keinoin (Malin, Holopainen & Tourunen 2005, 3).

5.5.3 Oppimista ja osallisuutta

Haastatteluaineiston taustatiedot

Helsingin Vinkin työntekijöitä koskeva haastatteluaineisto kerättiin, koska haluttiin saada tietoa vertaistoiminnasta työntekijöiden näkökulmasta katsottuna. Haastattelut tehtiin kymmenelle Helsingin Vinkin työntekijälle vuonna 2006. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Haastattelut analysoitiin sisällönanalyysimenetelmää käyttäen niin, että aineistosta nostettiin esille merkittäviä asioita teemahaastattelurungon teemoja apuna käyttäen.

Työntekijät mukaan vertaistoimintaan

Vinkin työntekijöillä oli kahdenlaisia ajatuksia heidän ensikosketuksestaan vertaistoimintaan: Toiset mainitsivat helpperien toiminnan leipälässä sekä kenttätyössä ja toiset taas määrittelivät vertaiskoulutukset omaksi ensimmäiseksi kosketukseen vertaistoimintaan.

"Ja sit muuten miten nää vertaiset on tullu tutuks, niin silloin kun mä olin X:n työpari niin pidettiin leipälää niin meil oli silloin tällöin siin joku vertainen aina puoltoista kaks tuntia meidän apuna siinä tota leipälässä. Ja sit on myöskin muutamia kertoja on ollu, kun oli joku vertainen mukana tuolla kentällä." H4

"Mä olin siinä ensimmäisessä venäjänkielisessä Lumipallo-koulutuksessa, se oli vuonna 2002. Se oli melkein heti, mä tulin kesällä töihin niin se syksyllä toteutettiin se Lumipallo. Heti kun mä tulin töihin niin me alettiin rekrytoida noita asiakkaita sinne (koulutukseen)." H1

Työntekijöiden osaaminen ja kokemukset vertaistoiminnasta vaihtelivat suuresti. Muutamat olivat olleet tiiviisti mukana vertaistoiminnassa, kun taas toisilla oli niukasti kokemuksia vertaistoiminnassa mukana olemisesta. Muutamat työntekijät kokivat, etteivät olleet aluksi ymmärtäneet mistä vertaistoiminnassa oikein oli kysymys.

"Mul oli hirveen pitkään hirveen hämärää, et mitä se (vertaistoiminta) on niinku. Et jotenkin aluksi ei tietysti kehannu kauheesti kysyäkään. Kaikki puhu siitä aiheesta, ennen kun mä hif-fasin, et ei kaikki muutkaan välttämättä tienny mitä se (vertaistoiminta) niinku itse asiassa on." H9

Aluksi vertaistoiminnan ajateltiin olevan monimutkaista ja vaikeaa. Oman ymmärryksen kasvassa vertaistoiminta avautui uudella tavalla. Vertaistoiminnan koettiin olevan mukana kaikessa Vinkin toiminnassa:

"Ja sitä luuli, et se (vertaistoiminta) on jotenkin ihmeellisempää kun mitä se on. Et X sen jotenkin sai mulle tajuntaan, et mitä se oikeesti on. Se onki jotenkin helpompaa ja kansantajusempaa, tyyliin sitä et kun kaks naista kävi tässä kahvipöydässä keskustelun lastensuojelusta ja lapsista ja toisella oli jotain kokemuksia mitä toisella ei ollu. Et ne teki siinä vertaistyötä parhaimmillaan. Toinen sai vielä oikeesti ihan hyviä neuvoja, vaikka me oltiin niinku sivusta seuraajina. Sit mä niinku tajusin, et sitä tapahtuu kokoajan." H9

Eräs työntekijä mainitsi, että alussa ei puhuttu yleisesti vertaistoiminnasta, vaan vertaiskoulutuksen käyneistä jobisteista. Linkki-projektin aikana vertaistoiminnan käsitteitä muutettiin ja täsmennettiin. Jobisteja alettiin kutsua vertaisvalistajiksi eli tutoreiksi. Terveysneuvontapisteis-

sä toimivia vertaisavustajia alettiin kutsua helppereiksi. Myös vertaistyö-termin tilalla alettiin käyttää termiä vertaistoiminta.

Lumipallo-koulutukset

Vinkin työntekijöillä oli hyvin monenlaisia kokemuksia Lumipallo-koulutuksista. Yleisesti ottaen koulutukset koettiin hyödyllisiksi. Vuosien varrella oli järjestetty erityyppisiä Lumipallo-koulutuksia: yliannostuskoulutuksia, naisten koulutuksia ja monikulttuurisia koulutuksia. Naisten koulutuksia moni työntekijä muisteli lämmöllä. Naisten koettiin sitoutuneen koulutukseen hyvin:

"Mut et ylipäättänsä musta naiset sitoutu niinku kauheen hyvin niihin iltoihin. Et hirveen vähän ketään oli sieltä silleen poissa ja yleensä ne ilmottivat. Ja sit se preppaaminen jälkikäteen ketkä sit ei ollu kaikissa, niin nekin oli sellasia jotenki hirveen kivoja, et siinä niinku pääs kauheen niinku lähelle ihmistä ja tuli kaikkee muutakin kun vaan siihen koulutukseen liittyvää ... jotenkin niihin naisiin jäi semmonen vahvempi sidekin, et niinku tuli tutuks ja ne on tähän asti ollu semmosia, että niitä tuntee paremmin ja niitä on helppo lähestyä ja ne lähestyy itse niinku meitäkin." H2

Naisten Lumipallo-koulutuksen käyneille järjestettiin jatkokoulutusta ja virkistystoimintaa edelleen muutaman kerran vuodessa. Jatkokoulutusten järjestämisen koettiin olevan edellytys kontaktin säilymiselle. Koettiin, että tiedon ylläpitämiseen ja pitkäjänteiseen sitoutumiseen ei riittänyt kertaluonteinen koulutus:

"Mehän ollaan sen naisten Lumipallon jälkeen jatkettu naisten ryhmänä eli meil on täällä pari kertaa vuodessa, 2-3 kertaa vuodessa me ollaan järjestetty sille porukalle se naisten Lumipallon jatkoryhmä, niin niihin se pysyy se kontakti. Mut niihin joilla ei oo tätä jatkoryhmäsystemiä, niin kyl se kontakti sit niinku ajan kanssa haalistuu ... mä nään että sitä(kontaktia) ois hyvä ylläpitää, järjestää jotain pistokoulutuksia ja jotain, et siis saatais pidetty yllä se tieto." H1

"Naisten iltojahan me ollaan jatkettu, et meil on sitte ollu tämmönen hellittelyilta, jalkahoitoa ja hierontaa ja semmosta. Ja tota sit pikkujoulua vietettiin, me maalattiin siellä kynttilöitä ja niinku ne naiset jotka oli, ne nautti siitä, et ne sai sellasen hirveen henkilökohtasen huomion ja oli kiva yhdessä siinä syödä jotain jouluruokia." H2

Eräs työntekijä kertoi kokemuksiaan monikulttuurisesta Lumipallo-koulutuksesta. Hänen arviomuksensa mukaan Vinkin työntekijöillä oli ollut vähän kokemuksia venäläisistä asiakkaista eikä heillä ollut myöskään tietoa venäläisestä kulttuurista. Hän piti kuitenkin tärkeänä kulttuurista osaamista venäjänkielisten asiakkaiden kanssa toimiessa. Vähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden ja valtaväestöön kuuluvien työntekijöiden välille tarvittiin niin sanottuja kulttuuritulkkeja.

"Mä olen ainakin kuullut työntekijöiltä, että se (asioiden hoitaminen) ei ole mitään yksinkertaista eikä helppoa, koska ei ole paljon kokemusta venäläisten asiakkaiden hoitamisesta tai ei paljon tietoa kulttuurista ja muuten. Se vähän jännitti työntekijöitä." H5

Eräs työntekijä oli järjestänyt venäjänkielisille asiakkaille myös räätälöityjä yksilökoulutuksia. Idea räätälöidyistä yksilökoulutuksista tuli asiakkailta. Koulutuksessa käsiteltävät teemat räätälöitiin koulutettavan kiinnostuksen mukaan. Teemoja olivat muun muassa, huumeiden käytön vaikutus hyvinvointiin, raskauteen sekä sairauksiin, lastensuojelu, korvaushoito, riippuvuus ja retkahduksen ehkäisy.

Lumipallo-koulutusten lähtökohtana pidettiin sitä, että koulutusten tulisi aina lähteä asiakkaiden tarpeista käsin. Näin saadaan asiakkaat innostumaan ja motivoitumaan koulutukseen. Ongelmallisena pidettiin sitä lähtökohtaa, että koulutus järjestetään esimerkiksi jonkun projektin tarpeista tai jotain projektia varten. Monikulttuurisen Lumipallo-koulutuksen katsottiin lähteneen ennen kaikkea projektin tarpeista käsin.

"No mun mielestä se (monikulttuurinen Lumipallo-koulutus) tuli niinku enemmän projektin tarpeesta. Se oli niinku tehty. Et jos mä mietin sit niit kahta edellistä Lumipalloa niin niissä on taas niinku oikeesti asiakkaiden tarpeesta lähtetty ... et jos asiakkaat tarvii niitä tai siitä on niille hyötyä niin sillonhan ne on motivoituneita ja on ihan eri asetus tulla ja olla siellä kun se, et me ollaan niinku jonku takia." H1

Eräs työntekijä kertoi kokemuksiinsa Veturi Lumipallo-koulutuksesta. Veturi Lumipallo-koulutuksessa tuotettiin asiakaslehti eikä koulutukseen sisällynyt tavalliselle Lumipallo-koulutukselle tyypillistä kuukauden mittaista kenttäjaksoa. Työntekijä koki, että koulutus antoi koulutettaville mahdollisuuden olla muutakin kuin ainoastaan huumeiden käyttäjä. Toisaalta koulutuksen aikana hän huomasi, että koulutettavat tarvitsivat paljon tukea ja ohjausta asioiden tekemiseen sekä koulutuksen läpi käymiseen.

"Musta oli siinä koulutuksessa parasta se, että ihmiset jotenkin oli muitakin kuin narkomaaneja, just nää maalausjutut ja näissä ku otettiin päivän tunnelmakortti, niin myös pysty käsittelemään omia tunteitaan ja ajatuksiaan ja niinku jotka (tunteet) jää aika helposti esimerkiksi Vinkissä kertomatta, ku se on sitä ruiskujen ja neulojen vaihtoa. Oli mahdollisuus niinku pysähtyä siihen omaan tunnelmaansa hetkeksi ja myös muitten tunnelmiin, et se oli ihmisille tärkeää ... ja sit niinku enemmän tuli semmonen ajatus, et näitten ihmisten kanssa vois yrittää tehdä jotakin ja myös että nää ihmiset tarvii kamalasti ohjausta siihen tekemiseen ja ihmiset luulee et ne osaa enemmän kun ne osaa." H10

Suurin osa haastatelluista työntekijöistä oli sitä mieltä, että Lumipallo-koulutuksen järjestäminen oli raskas prosessi. Koulutuksen suunnittelu, koulutettavien rekrytointi ja toteutus vei paljon

aikaa ja vaati valtavasti työntekijöiden työpanosta. Kaiken kaikkiaan koko koulutusprosessi kesti useita kuukausia.

"Jos mä vertaan Passi sataan, niin se (Lumipallo-koulutus) on hirveen silleen rankka kuvio, vaatii hirveesti niinku suunnittelua, työtä, sopimista, jopa työvuorojen vatvomista ja kaikennäköstä. Mun näkökulmasta niin se on aika iso juttu. Et jos ihan rehellinen oon, niin itte en haluais sellasta järjestää." H9

"Se Lumipallo on niin raskas prosessi ja niitä vois vähän räätälöidä ja tehdä niinku kevyemmällä tota noin niin mallilla, kun se on niin iso. Mutta mä en hylkäis sitä mallia myöskään, kun mä ajattelen et jos esimerkiksi kentällä tapahtuu suuria muutoksia suhteessa aineisiin tai käyttäjien kulttuurissa, niin sillon Lumipallo-koulutus on niinku oiva tiedonkeruumahdollisuus siihen." H10

Työntekijät pitivät Lumipallo-koulutusta raskaana prosessina myös asiakkaiden näkökulmasta. Asiakkaat saattavat olla hyvinkin päihtyneitä, minkä vuoksi koulutuksen teemoihin keskittyminen voi olla vaikeaa. Myös yleinen orientoituminen opiskeluun voi olla haastavaa ja hankalaa:

"Ja sit jos ajatellaan ihan asiallisesti, että missä kunnossa oli Lumipallo-opiskelijat kun oli koulutus, jotkut oli päihtyneitä, jotkut olivat puoliuunessa ja joku ei oikein pystynyt ottamaan vastaan asioita. Jos ajatellaan kuinka pitkään aikaan he eivät ole vaikka lukeneet tai kirjoittaneet eikä olleet missään koulutuksessa, niin kuinka pystyvät ottamaan vastaan ja muistamaan kaikkia asioita. Jotkut paremmin ja jotkut huonommin ja jotkut eivät oikein ymmärtäneet joka asiaa, mutta eivät uskaltaneet kysyä ..." H5

Työntekijät kertoivat, että asiakkaat kyselivät jatkuvasti milloin Lumipallo-koulutuksia järjestetään. Asiakkaat olivat siis hyvin kiinnostuneita ja innostuneita pääsemään itse koulutukseen mukaan. Ongelmallista onkin ollut se, että kaikkia halukkaita ei ole voitu ottaa koulutukseen mukaan, koska paikat ovat aina täyttyneet nopeasti.

"Varmaan päivittäin kysellään (koulutuksista), et millon on seuraava ja vitsi mun numero on ollut viis vuotta siellä ja koskaan ei oo soitettu." H1

Passi-satoihin koulutukset

Vinkin vertaistoiminnan kehittymisestä kertoo se, että perinteiselle Lumipallo-koulutukselle alettiin keksiä uusia koulutusmuotoja. Lumipallo-koulutusprosessi oli kokonaisuudessaan vaativa ja raskas niin työntekijöille kuin asiakkaillekin. Työntekijät alkoivat aktiivisesti ideoida uudenlaista koulutusmallia, joka sai nimekseen Passi-satoihin koulutus. Idea Passi-satoihin koulutuksesta

lähti siitä, että Maunulan alueen huumeiden käyttäjiä ei saatu lähtemään mukaan Lumipallo-koulutuksiin, vaikka koulutustarve sillä alueella oli erittäin suuri.

"Se lähti siitä, että Maunulan käyttäjiä koitettiin saada mukaan Lumipallo-koulutuksiin ja niille ihmisille järjestettiin kuljetuskin ja niit ois kuljetettu ovelta ovelle ja ne ei tullu. Ja sillen kuitenkin ihmiset vaihto isompia oli tarvetta vaihtaa isompia määriä ruiskuja ja neuloja. Ne tuns ihmisiä, jotka ei käyny Vinkissä ja sillen se (idea) tuli, et jos sinne veis sen koulutuksen ilman sitä kenttätöön jaksoa ja tota sit ne ihmiset sais sen oikeuden vaihtaa ne sadat (pistovälineet)." H10

Työntekijät olivat hyvin innostuneita uudesta koulutusmallista, koska se oli mahdollista toteuttaa matalammalla kynnyksellä kuin Lumipallo-koulutus. Työntekijänäkökulmasta katsottuna matalampi kynnys tarkoitti sitä, että koulutus oli helpompi ja nopeampi käynnistää. Suunnittelu- ja rekrytointivaihe oli kevyempi eikä toteutusvaihekaan vaatinut yhtä paljon työntekijöiden resursseja kuin Lumipallo-koulutus. Passi-satoihin koulutuksen vahvuutena pidettiin sitä, että työntekijöillä oli mahdollisuus soveltaa, muokata ja räätälöidä koulutusta helposti. Työntekijät pystyivät myös reagoimaan nopeasti kentältä nouseviin koulutustarpeisiin sekä tarttumaan erilaisiin ongelmiin ja haasteisiin.

"Mut et jotenkin mä tykkäsin siitä Passi-sadasta, suhteessa siihen Lumipalloon, se oli jotenkin paljon helpompi polkasta pystyyn ja matalammalla kynnyksellä, et mä jotenkin aattelin et niinku niin saa ehkä nopeemmin ja enemmän sitä perustietoa kentälle." H9

"Mut meillä on varmaan sitä Passi-sataa koulutusta, sitä me aiotaan tehdä, se on niinku paljon helpompi ja vähän kevyempi toteuttaa. Et sen voi tehdä matalammalla kynnyksellä kun Lumipallon." H1

Passi-satoihin koulutus oli kokonaiskestoltaan lyhyempi ja koulutuksen sisältöpaketti tiiviimpi kuin Lumipallo-koulutuksessa. Koulutukseen ei myöskään kuulunut Lumipallo-koulutuksessa olennaisena osana olevaa kenttäjaksoa. Kouluttajina toimivat Vinkin työntekijät.

"Sit ne käy läpi sen koulutuksen ja sit ne saa vaihtaa sadat (pistovälineet) meillä ja ne saa noi pöntöt (likaisten pistovälineiden keräystä varten). Et periaatteessa ihan sama, mut siit puuttuu se Lumipallon haastatteluosuus kokonaan ja sit se on tiiviimpi, lyhyempi ja kouluttajina ollaan me työntekijät ... ja sit se on niinku ku se tietotaito on meillä, niin ei oo mitään hirveitä järjestelyjä sit sen suhteen." H1

Työntekijät arvioivat, että asiakkaiden näkökulmasta katsottuna matalampi kynnys tarkoitti Passi-satoihin koulutuksen soveltumista laajemmalle asiakasryhmälle kuin Lumipallo-koulutuksen.

Koulutuksen toteuttaminen matalammalla kynnyksellä mahdollisti huonokuntoistenkin asiakkaiden sitoutumisen ja kiinnittymisen koulutukseen ja sitä kautta vertaistoimintaan.

"Et aateltiin et se (Passi-satoihin koulutus) soveltu niillekin tyypeille, jotka ei ehkä sitä Lumipalloon jaksas kahlata läpi tai kykenis siinä tilanteessa, et elämäntilanne on sen verran sekasin ..." H9

"... mutta pikkasen vielä matalammalla kynnyksellä, et siit pystyy ehkä suoriutumaan viel huonommassa kunnossa olevat, tosta Passi-sata koulutuksesta." H1

Koulutettavat uskaltautuivat tekemään koulutukseen liittyviä harjoitteita (mm. ensiapuharjoitteita), koska koulutuksen ryhmäkoko oli pieni. Pieni ryhmäkoko antoi mahdollisuuden myös keskustelulle ja ryhmä oli helppo pitää kasassa. Myös tuttujen työntekijöiden läsnäolo helpotti ryhmässä olemista.

"Meillä oli ihan ensiapuharjoitteita, yliannostustilanteet ja kylkiasentoon kääntö. Et jotenkin ne (koulutettavat) lähti hirmu hyvin mukaan, et ehkä siinä oli pikkasen voi olla että jännitys suhteessa siihen, et on vähemmän väkee, niin pystyy ja uskaltaa treenata niitä ensiapujuttuja. Ja sit se, et siinä on ne tutut työntekijät." H1

"Ja sit myös sen vuorovaikutuksen kannalta, et siin (koulutuksessa) pääsee paljon syvällisempään keskusteluun ku on vähemmän ihmisiä. Täs on niinku se keskustelu tasapuolisempaa ... se oli niinku helpompi rajata, se on niinku helpompi hallita tavallaan sitä tai ohjata sitä touhuu." H6

Muutammat työntekijät olivat sitä mieltä, että Passi-satoihin koulutuksilla tavoitettiin hyvin nuoria huumeiden käyttäjiä. Koulutusten avulla saatiin luotua kontakti ja suhde nuoriin käyttäjiin.

"Me otettiin just siihen ekaan Passi-sataan koulutukseen just sellasii nuorii kundeja, naisii, joihin meil ei oo mitään kontaktia, mitään suhdetta, me ei tiedetä niistä mitään muuta ku et ne käy täällä joka päivä. Se (koulutus) on ollu niinku ratkaisu siihen, et nyt meil on se kontakti näihin taas. Me tunnetaan taas täältä niinku kymmenen asiakasta paremmin ja se on iso osa kuitenkin." H1

Yksi työntekijä piti Passi-satoihin koulutuksen vahvuutena työntekijöiden vaihtuvuutta ja työnkiertoa. Työnkierron avulla kaikki Vinkin työntekijät pääsivät mukaan vertaistoimintaan.

"Ja esimerkiks tässä Passi-satoihin koulutuksessa niin tota ajatuksena onkin, et se kehittyi sillä viisiin, että tavallaan niinku siin vaihtuukin työntekijät, koska se on tämmönen nonstoppi niin niinku sisään ajetaan kaikki työntekijät siihen. Et ku meil työnkierto muutenkin rupee tulemaan tässä enemmän ja enemmän, mikä on hyvä juttu et se ulottuu myös tähän." H6

Eräs työntekijä korosti, että sekä Lumipallo-koulutuksia että Passi-satoihin koulutuksia tarvittiin. Asiakkaille piti kehittää vaihtoehtoisia ja räätälöityjä koulutusmuotoja.

"En mä osaa sanoa kumpi niist on parempi, kun ne on niin erilaisia, eri ihmisille tarkoitettuja. Lumppari kuitenkin se vaatii sen et oot tietynlaisessa kunnossa. Ja tota se, et Passi-sata se on vähän niinku ikään kuin alemmalla tasolla, et se on ikään kuin ammattikoulu ja yliopisto. Mulle tulee semmonen olo, et se on vähän niinku et molemmat on tärkeitä ja niitä tarvitaan." H7

Helpperit työyhteisössä – oppimista ja onnistumista

Helsingin Vinkeissä oli toteutettu vertaistoimintaa myös niin, että toimipisteissä oli työskennellyt muutamia vertaisavustajia eli helppereitä. Idea toimintaan oli lähtenyt puhtaasti kansainvälisistä huumehaittojen vähentämiseen liittyvistä konferensseista. Terveysneuvontapisteissä avustaneiden helpperien toiminta herätti työntekijöissä monenlaisia ajatuksia. Suurimmalla osalla työntekijöistä oli positiivisia kokemuksia toiminnasta.

"No ensikosketus oli tuolla Itä-Vinkissä, siellä oli tämmönen kahvilaemäntä. Se on ollu oikeestaan koko tän, sanotaan tän kolmivuotisen työuran aikana semmonen helmi, et se oli tosi onnistunu." H6

Työskentelyn onnistumisen edellytyksenä pidettiin helpperin omaa halua ja motivaatiota olla mukana toiminnassa:

"Se (helpperin työskentely) oli tosi hyvä juttu ja asiakas tykkäs siitä ihan kauheesti. Ja hän sai elämänsä jotenkin semmosta, sanokin omin sanoin, et sellasta ruotua ja merkitystä ja näin. Hän on pyytäny kauheesti, et voisko hän taas tulla. Me mietittiin, et onks siitä hänelle mitään hyötyä, mut nyt me ollaan sit tultu siihen tulokseen, et no mikä ettei, jos toisella on kerta kauheesti halua ja motivaatiota." H1

Eräs työntekijä kertoi, että helpperien kanssa toimiessa työntekijät oppivat kokoajan jotain uutta. Tärkeänä hän piti sitä, että työntekijät oppivat etteivät tehneet asioita helpperin puolesta vaan antoivat hänelle vastuuta.

"Ja sit myös antaa sen vertaisen tehä niitä sen hommia. Mä muistan me käytiin siis tällasta keskustelua sillon, että kun makkarat oli loppu (kahvipöydästä), niin me ollaan kaikki täällä kun hyeenat, tuijotetaan sitä makkaralautasta, et eiks toi nyt mee täyttään sitä. Niin se, et me ei oikeesti mennä vaan, et me annetaan sen vertaisen hoitaa se. Et me ei tehä sitä hänen puolestaan." H1

Työntekijöiden tehtävänä oli tukea ja ohjata helppereitä. Erään työntekijän mielestä helpperi toi työyhteisöön yhteisöllisyyttä. Myös kuilu asiakkaiden ja työntekijöiden välillä kaventui helpperin avulla.

"Mun mielestä se (helpperin toimiminen työyhteisössä) oli tosi hyvä juttu, et se toi sitä semmosta yhteisöllisyyttä siihen ja semmosta niinku, et ei oo niin kauheen ylhäältä alaspäin suuntautuvaa vaan samantasosta ja vertasta. Eikä siin tullu mitään semmosta, et joku tulee mun reviirilleni nyt." H7

Työntekijät joutuivat kiinnittämään huomiota uudenlaisiin asioihin toimiessaan helpperien kanssa. Opettelua ja hienovaraisuutta vaati muun muassa helpperien työsuhteiden purkaminen.

"Yks (helpperi) alko olla jo niin sekasin, et mietittiin et miten tää (työsuhde) lopetetaan niin, että asiakkaalle ei tuu sellasta epäonnistumisen kokemusta, et mä en pystyny taaskaan tähän duuniin. Et me opittiin, et me tehään vaan kuukauden sopimuksia kerrallaan ja viikon sopimuksia ja elettiin niinku tosi siinä hetkessä." H1

Jännitteet ja pelot työyhteisössä

Työntekijät törmäsivät myös moniin haasteisiin ja ongelmiin helpperien kanssa toimiessaan. Aineistosta nousi esiin muun muassa sääntöongelmat. Myös helpperin kaoottinen elämäntilanne sekä huono fyysinen ja psyykinen kunto aiheuttivat ongelmia työntekijöille.

"Toisen kohdalla taas, no hän on persoonallinen ja semmonen vilkas ja hän ei niinku ehkä mitenkään mukautunu näihin sääntöihin vaikka ainahan ne käydään läpi ja on velvollisuudet mitä hän voi ja mitä ei voi. Hän unohti ne tosta noin vaan ja siinä oli sitten sähläämistä ja kaupankäyntiä (huumeisiin liittyvää) ilmeisesti aika paljonkin, mistä me ei kaikkea tiedetäkään." H2

"Yhellä oli elämä ihan mullin mallin niinku kaikenlaisten eri tahojen kanssa, et sen sumplimiseen meni hirveen paljon niinku aikaa. Ja sitten tietenkin se varmaan ahdisti häntä niin paljon, et sitte hänen omakin käyttö oli aikamoista, ryöstäyty välillä ihan käsistä." H2

Helpperin toimiminen työyhteisössä herätti työntekijöissä pelkoja ja jännitteitä. Pelot liittyivät muun muassa henkilökohtaisten tavaroiden säilytykseen ja vaitiolovelvollisuuskysymyksiin.

"Kyllähän mä muistan se eka (helpperi) ku tuli niin me hankittiin lukollinen kaappi kato sitte mihin me saadaan meidän lompakot, koska niinku ihan siis tällasista asioista lähetettiin. Ja sit kun se on siellä meidän sosiaalituloissa, et miten se on sit käytännössä mahdollista." H1

"Ja sit ainoo mikä mua ehkä eniten mietitytti on ne vaitiolokysymykset, koska sit toisaalta et he on täällä meidän tiloissa töissä ja sit meillä käy asiakkaita, niin oikeesti miten me voidaan velvoittaa vaitiolo." H1

"Sit ei myöskään Vinkin tietokantoihin oo pääsyä ... yläkerran toimistotiloihin niin mä en laittais, et siel on sit semmosia tavaroita ja ihmisten papereita mitkä ei välttämättä kuulu helpperille. Vaikka ois kuinka luotettava niin mä en siinä kohtaa luota." H4

Jännitteitä aiheutti se, että helpperin työyhteisöön tulemisessa ei kuunneltu työntekijöiden ja työryhmän mielipiteitä. Jännitteisyys näkyi myös siten, että työntekijöiden oli vaikea kokea tasa-vertaisuutta asiakkaiden kanssa:

"Et kyl se (helpperin tuleminen työyhteisöön) vähän jännitteitä toi. Ja se (helpperi) vaan tuotiin työryhmään, että hän alottaa ja melkeimpä piste. Tottakai siit keskusteltiin, mut tota mä en tiedä, et kuunneltiiks tota työryhmää ihan riittävästi. Mutta se oli semmonen kokeilu ja jos tämmösii enemmän tulee, niin kyl niissä toivottavasti kuunnellaan myöskin työryhmää enemmän." H4

"Koko kuvio ilmeisesti aiheuttaa aikamoista hämminkii, et osalle työntekijöistä on kauheen hankalaa olla niinku tasaveronen asiakkaan kanssa, et se on hankalaa, se on todella hankalaa. Vaikka kuin sanotaan, et aina ollaan samalla tasolla, niin mä väitän kyllä että potaskaa. Kyl siin on joku tällanen ylös-alaspäin systeemi." H1

Helpperin mukanaolo työyhteisössä aiheutti jännitteitä myös sen vuoksi, että työkavereiden kanssa ei voitu enää keskustella samalla tavalla kuin ennen:

"Mulle tuli semmonen negatiivinen asenne, koska sillon on kumminkin käyttäjä täällä meidän kanssa, niin mä en pysty enää samalla tavalla puhumaan mun työkavereille täällä ... semmonen mustahuumori kumminkin kuuluu näihin töihin ja sillon kun oli tämä helpperi täällä duunissa niin tota me puhuttiin siitä ennen sitä kun hän tuli ja myöskin sen aikaan, ettei niinku pysty puhumaan sillei tavallaan luontevasti jostain tietystä asiasta, mistä niinku muuten puhuis." H4

Eräs työntekijä pohti jännitteisyyttä myös helpperin näkökulmasta. Miten helpperi voi olla osa työyhteisöä, jos hänellä ei kuitenkaan ole samoja oikeuksia ja velvollisuuksia kuin työntekijöillä?

"Ja tota, se (helpperi) vaati semmosta niinku tiukkaa ohjausta. Siinä on monia ristiriitaisia kysymyksiä. Semmonen käyttäjä niin miten se on näissä työntekijäkokouksissa ja mikä sen asema on. Mikä sen asema on työnohjauksissa, et eihän voi sanoa et sä oot täällä koko päivän työntekijänä,

mut sä et voi osallistua näihin (kokouksiin). Ja ite mä huomasin kyllä semmosia inhimillisiä piirteitä, et mä väsyn sit kuitenkin, jos täällä on joku (helpperi) kokoajan.” H10

Helpperin rooli työyhteisössä

Kaikki haastatellut työntekijät olivat sitä mieltä, että helpperin roolin määrittely työyhteisössä on ensiarvoisen tärkeää. Selkeää roolin määrittelyä pidettiin lähtökohtana toiminnan onnistumiselle. Hyvän perehdytyksen avulla helpperi pääsee selville omista työtehtävistään ja omasta roolistaan työyhteisön jäsenenä. Myös koko työryhmän pitää tietää helpperin rooli ja työtehtävät.

”Sen (helpperin työyhteisöön tulemisen) pitää jotenki nousta siitä työryhmästä ehkä enemmän, ettei sitä runnota läpi johtajan toimesta, vaan kun sitä asiaa esitetään niin siinä pitää olla tarpeeksi siirtymäaikaa.” H10

”Mutta sit ehkä enemmänkin mä ajattelen sitä, että ois hyvä niinku työryhmän kanssa käydä läpi se, että mitä odotuksia sillä ihmisellä (helpperillä) on. Ja että onko sille tehty selväks, et mikä se hänen toimenkuvansa siinä on, et se on selkeä. Se myös sitte vähentää kaikkea mahdollista muuta, et on avoin keskustelu ja jokaisella on selvät sävelet.” H6

Monien työntekijöiden mielestä helpperien oli vaikea pysyä tietyssä roolissa. Asiakasroolin ja työntekijäroolin välissä taiteilu oli vaativaa ja raskasta:

”Ja sit joskus myöskin helppereitten roolit on menny sekasin, että ne puhuu, että ne on töissä ja ne on meidän työntekijöitä...” H4

Työntekijöiden tehtävänä oli auttaa helppereitä palaamaan takaisin asiakkaan rooliin työvuoron päätteeksi. Työvälineenä käytettiin purkua eli päivän tapahtumista keskustelua.

”Than joka päivä kirjoitettiin niit filiksiä ja ajatuksia. Ja sit meil oli aina sille asiakkaalle sit se purku viistoista minuuttia sen työpäivän päätteeks, mis annettiin asiakkaan tai vertaistyöntekijän tulla takaisin siihen asiakkaan rooliin.” H1

”Kyl siin varmaan myöskin hänellä (helpperillä) oli semmonen skarppaus siinä vaiheessa, et se tavallaan oli eri roolissa kun se oli meidän (työntekijöiden) kanssa siel kentällä, kun se että se oli jonkun sen kaveriporukan kanssa kentällä. Kylhän hänelle tulee myöskin siinä sellanen roolin muutos. Ja sit ku me purettiin, et miten meni tää työvuoro, niin tota sen jälkeen sen (helpperin) pitää taas kääntää se rooli niinku toisinpäin, et sitten taas menee elämään sitä omaa elämää sinne kadulle.” H4

Vinkin asiakkaiden keskuudessa helpperien rooli ja toiminta aiheuttivat välillä hämmennystä:

"Kyllä asiakkaat ihmetteli ja just se ymmärtäminen, et onks hän nyt kuka ja missä roolissa. Joskus jotkut tuli kysymäänkin, et teillä on täällä tämmönen työntekijä, et onks hän nyt paikalla niinku ja et hänhän on teillä töissä ja saa palkkaa, niinku tämmösiä juttuja." H2

Eräs työntekijä mainitsi, että selkeä roolin määrittely oli myös helpperin etu. Selkeä roolin määrittely suojasi helpperiä:

"Ja sitte myös sekin, että roolin määrittelyllä tavallaan suojataan helpperiä myös siltä, ettei hän joudu hankaliin tilanteisiin. Että jos tulee jotain äksöniä niin hän voi sanoa, että tossa on työntekijä, et kysy siltä. Ja samoin purku, et jos helpperi on vaikka kaks tuntii tässä, niin sen jälkeen on hyvä käydä se päivä läpi, et millä fiiliksillä se ihminen lähtee täältä pois." H6

Vertaistojoiden voimaantuminen

Kaikki työntekijät olivat sitä mieltä, että vertaistojinnassa mukana olleet asiakkaat voimaantuivat. Vertaistojoiden voimaantuminen näkyi selkeästi siinä, että he uskalsivat keskustella helpommin asioistaan työntekijöiden kanssa ja myös tuottivat tietoa omasta elämästään ja verkostoistaan. Kaiken takana nähtiin olevan luottamuksen.

"On tullu sillä viisiin, et he (vertaistojijat) herkemmin ottaa kontaktia, puhuttelee nimeltä ja tota niinku se vuorovaikutus syvenee, et jotenkin sit paljon rohkeemmin uskalletaan puhua asioista ja kysyä neuvoa." H6

Työntekijät näkivät voimaantumisen selkeästi myös siinä, että vertaistojijat pysähtyivät tarkastelemaan omaa elämäänsä. Vertaistojoiden itsearvostus kasvoi ja he löysivät itsestään uusia puolia. Voimaantuminen näkyi myös itsestä huolehtimisena.

"Ne (vertaistojijat) on jotenkin paljon kiinnostuneempia itsensä hoitamisesta sen (koulutuksen) jälkeen ja yleensä asioista ja jotenki ne on rohkaistuneempia meidänkin suhteen, et tulee helpommin juttelemaan ja tutummaks. Ja rupee pohtimaan asioita ja jotenki ehkä se itsehoito muuttuu." H9

"Musta oli siinä koulutuksessa parasta se, että ihmiset jotenkin oli muitakin kuin narkomaaneja." H10

"Hän (helpperi) suoriutui kauheen hyvin ja niinku sillon tosiaan lähti niinku omaa elämäänsä ajattelemaan tosi paljon, et hänellä muuttui sen työn aikana oma elämä tosi paljon. Sit lähti kou-

luun ja tämmöstä ja vähensi käyttöä. Ja pääsi sillosesta miesystävästäki eroon, joka ei todellakaan ollu kauheen hyväks hänelle.” H2

Konkreettisesti voimaantuminen näkyi myös siinä, että vertaistoimijat hakeutuivat muun muassa hoitoihin ja kursseille:

”Siis se (voimaantuminen) ilmenee, jotkut on hakeutunu hoitoihin, jotkut on hakeutunu joihinkin näihin erityiskursseille ja työllistämiskursseille.” H10

”No tottakai osa on lähteny katkolle ja viemään omia hoitojuttuja niinku eteenpäin. Meillä on aina jostain Lumipallosta joku lähteny katkolle ja osa on raitistunutkin, en tiedä onko se Lumipallojuttu ollu se herättävä tekijä, on voinu vaikka ollakin.” H4

Eräs työntekijä nosti esiin sen, että vertaistoimijat olivat yleensä mukana toiminnassa täydellä sydämellä ja tekivät hyvin arvokasta työtä kentällä:

”Sit onhan tietysti helppereitä ja vertaistyöntekijöitä, mitkä tekee kauheella sydämenpalolla tätä työtä ja siitä suuri hatunnosto heille. Että ihmiset jaksaa tavallaan tehdä ei oikeastaan minkäänlaista palkkiotyötä, ei sekään aina helpoo oo vaihtaa viittäsetä välinettä ja viedä niitä ympäri Helsinkiä. En mä ainakaan omalla kohdalla näkis, että mä pyörisin julkisissa repullinen täynnä ruiskuja ja neuloja.” H4

Yksi työntekijä mainitsi, että myös työntekijät voimaantuivat saadessaan tehdä töitä vertaistojoiden kanssa.

”Kun ne (vertaistoimijat) tulee tutummaks meille niin mekin helpommin otetaan, tartutaan, kysytään, kiinnostaisko, haluisitko, oisko, mitä, mikä vaihe on menossa. Mut nekin helpommin kysyy sit ite juttuja meiltä. Niin ja tottahan kun ne tulee mulle tutummaks, niin mä nään paljon enemmän puolia sit niistä ihmisistä. En mä tiedä onks se niinku mun voimaantumista vai niitten voimaantumista loppupeleissä sitte.” H9

Vertaistoiminnan tehtävä ja tarkoitus

Vertaistoiminnan tehtävästä ja tarkoituksesta keskusteltaessa esiin nousi kolme selkeää teemaa: tiedon jakaminen, uusien asiakkaiden kiinnittyminen palvelujen piiriin ja asiakkaiden voimaantuttaminen. Työntekijät pitivät tiedon jakamista asiakkaille ja huumeiden käyttäjien verkostoihin hyvin tärkeänä vertaistoiminnan tehtävänä. Tiedon jakamisen kautta myös huumeiden käyttäjien verkostoissa vallitsevia uskomuksia ja tapoja pystyttiin muuttamaan.

"Vertaistoiminnan ensisijainen tehtävä, kyl mä sanosin et se on kumminkin tämän oikean tiedon viemistä sinne käyttäjäkuntaan, mitkä ei esimerkiksi käytä Vinkin palveluja ... vertaisten tehtävä on viedä sitä oikeeta neuvoa ja riskikäyttäytymismallia niihin omiin verkostoihin missä ne käy."
H4

"Muuttaa käyttäjäkulttuuria terveellisempään suuntaan. Mun mielestä vertaistoiminnan ensimmäinen tehtävä on huumehaittojen minimointityö." H10

Työntekijät olivat vahvasti myös sitä mieltä, että vertaistoiminta oli hyvä keino saada uusia asiakkaita kiinnittymään palvelujen piiriin. Vertaistojoiden avulla pystyttiin madaltamaan uusien asiakkaiden kynnystä astua terveysneuvontapisteeseen ovesta sisään.

"Jos meil on neljä ja puoli tuhatta (asiakaskäyntiä Vinkissä vuosittain), niin sillonhan me emme tavota todellakaan kaikkia. Ja mä uskon, että on käyttäjiä mitkä ei käytä Vinkin palveluja syystä tai toisesta. Ja tämmöset vanhemmat helpperit mitä meilläkin on, niin niitten kauttahan on tullu-kin paljon semmosii no todella vanhoja, 50-60-vuotiaita ihan uusii kävijöitä tänne." H4

"Kuvittelen vaan, et jos niinku joku kaveri tulee sanomaan ja neuvomaan, niin kyllähän sitä nyt kuuntelee. Voi olla et siitä taas tulee matalampi kynnys mennä kysymään joltakin ammatti-ihmiseltä jotain." H2

Myös asiakkaiden voimaannuttamista pidettiin erittäin tärkeänä vertaistoiminnan tehtävänä.

"Mul tuli varmaan eka se, että voimaannuttaa näitä ihmisiä niinku jotenkin siitä, et se on niinku hyvä väline siihen, et nää ihmiset niinku jotenki, no herää. Mul tulee se ja sit herää silleen et ei herää mihinkään muutoksen tarpeeseen, että nyt minun täytyy hakeutua hoitoon vaan se, että et ne löytää sen ihmisarvon sen vertaistyön avulla, koska siin oikeesti kohtaa ihmisiä samalla tasolla. Niin kyllähän siinä voimaantuu." H1

"Kyl mä näkisin, että siinä on perusajatuksena ollu tää asiakkaan voimaannuttaminen ja se, että voimaantuu tavallaan. Et vaikka on näitä omia yhteisöjä niin tietyllä tavalla se on kuitenkin tässä niin erilaista ku jossain kadulla kuulua johonkin ja toimia jotenkin osana jotakin ... niin mä näkisin, että siinä just tää, et ihminen rupee havainnoimaan muutakin, että toimiessaan täällä näkee erilaisia asioita ja ehkä saa jotain kipinää johonkin suuntaan lähtee viemään elämää. Taikka sitte jos ei, niin se että on täällä sen muutaman tunnin ja tekee jotakin ja saa siitä sen hyvän mielen, niin sekin on ihan okei." H6

Vertaistoiminnan kehittäminen ja haasteet

Työntekijöillä oli paljon ajatuksia ja ideoita siitä miten vertaistoimintaa tulisi kehittää tulevaisuudessa. Vertaiskoulutusten osalta työntekijät pitivät ensiarvoisen tärkeänä, että Passi-satoihin koulutuksia järjestettäisiin säännöllisesti myös tulevaisuudessa. Ylipäättänsä rääätälöityjä koulutuksia tulisi kehittää erilaisille asiakasryhmille. Koulutettavista asiakasryhmistä nousivat esiin nuoret, naiset, romanit, venäläiset ja korvaushoidossa olevat asiakkaat.

"Ja sit just jotenki sitä infoa niinku raskauksista ja raskaana olemisesta ja päihteiden käytöstä ja just ehkäsyästä. Et kun jotenkin on se käsitys olemassa, et elämä muuttuu ja saadaan asunnot ja sit tulee normaali elämää kun tulee lapset ja kaikki niinku. Ja sit kuitenkin täälläkin (Vinkissä) näkee, et se päihteiden käyttö jatkuu ihan samana. Se on niinku semmonen mihin mä kiinnittäisin huomiota." H8

"Passi-sata on se meidän ykkösjuttu tällä hetkellä. Ja varmaan sit jollain lailla jatketaan niitä naistenryhmiä. Meil on myös ajatuksena nuorille näille meidän pojille niin jotain äksöniä (toimintaa) järjestää." H1

Työntekijät pitivät tärkeänä virkistystoiminnan järjestämistä vertaistoimijoille. Virkistystoiminnan avulla voidaan vähentää vertaistoimijoiden uupumusta ja myös motivoida jatkamaan toimintaa.

"Pitäis niinku pitää sitä yhteyttä, järjestää sillon tällön aina jotain. Kysyä heiltä (vertaistoimijoilta) sit kans toiveita, vaikka just nää nuoret miehetkin, niin meidän mielestä ois ihan kiva mennä vaikka sählyä pelaamaan tai keilaamaan." H2

"Koulutukset ja niihin ne jatkokoulutukset ja myös jonkinlainen virkistäytymistoiminnan järjestäminen näille kävijöille." H10

Työntekijöillä oli selkeä näkemys siitä, että vertaistoimijat tulisivat työskentelemään terveysneuvontapisteissä enenevässä määrin tulevaisuudessa. Suurin osa piti sitä hyvänä asiana. Vertaistoimijat nähtiin etenkin ruiskujen ja neulojen vaihdossa sekä leipälätoiminnassa suurena apuna. Vertaistoimijoiden apu myös kenttätyössä nähtiin tärkeänä tulevaisuudessa.

"Mä kyllä tota näen, että tääl pisteessäkin tulee toimimaan joku ihminen täs muutenkin meidän apurina, just vaikka kattaa pöytää. Enkä tota mitenkään näe kummallisena, et täs joku jotenki auttais tekemään tämmösiä mitä me nyt tässä tehdään, et vaikka pussittaa kenttäpusseja tai nappii lappuja. Ja kentälläkin mukana, ihan hyvin vois lähtee." H2

"Vois tulla leipälään ja ruiskujen ja neulojen vaihtoon. Mun mielestä ihan hyvin vois ruiskuja ja neuloja vaihtaa." H7

"Et itse asiassa justiin ollaan pohdittu myös sitä ku tässä on tää ruokapuoli, et siinä ois yks hyvä osa-alue. Mutta mä näkisin, et jotenkin tulevaisuudessa myös helpperit toimis tiskin takan, koska se vapauttaa taas sitte työntekijöitä ja palvelee tätä helpperiä myös, mutta sit se palvelee myös meitä, et me voidaan sitte tehdä tossa muita asioita ja olla enemmän siinä asiakaskontaktissa." H6

Työntekijät olettivat vertaistoiminnan kohtaavan myös monia haasteita tulevaisuudessa. Vertaistoiminnan nivoutuminen osaksi Vinkin perustyötä nähtiin hyvin haasteellisena tehtävänä, mutta toisaalta myös elintärkeänä vertaistoiminnan jatkumisen kannalta.

"Mun mielestä se (vertaistoiminta) kulkee vähän irrallaan, mut siihen on kyl tullu muutoksia ja varmaan tulee vieläkin muutoksia, et saadaan ne paremmin kulkemaan käsi kädessä, et se on osa meidän työtä." H4

"Kauheesti mä oon puhunu kuinka haastavaa tälle työryhmälle varmaan on tai en mä tiedä onks se meille niin haastavaa ketä täällä on nyt ollu. Meil on niin hyvät kokemukset sekä niinku vertaisten toimimisesta täällä Vinkissä ja sitte noista Passi-sata koulutuksista ja meidän ryhmistä." H1

Eräs työntekijä näki vertaistoiminnan haasteena työntekijöiden ja asiakkaiden toimimisen rinnakkain:

"Toisilla on helpompi olla, toiset haluaa pitää sen etäisyyden asiakkaisiin. Mä ymmärrän kyllä, et se varmaan niinku tulee karsimaan tästä firmasta työntekijöitä, et pystyykö siihen, pystyykö oikeesti toimimaan asiakkaiden kanssa rintarinnan niinku vertasena. Se on aika haaste." H1

Yksi työntekijä muistutti siitä, että vertaistoiminnan pitää olla sellaista, johon asiakkaiden on helppo kiinnittyä. Vertaistoimintaa pitää toteuttaa mahdollisimman matalalla kynnyksellä:

"Kehittää näitä työmuotoja myös sellaseks, et siihen on helppo vertaisen tulla." H6

Tulevaisuuden haasteena nähtiin myös resurssi- ja rahakysymykset. Vinkin perustyö on vaativaa ja kuormittavaa. Vertaistoiminnan kehittäminen kiireen keskellä on haasteellista:

"Kaikkee kivaa voi suunnitella ja niinku semmosta meidän mielestä tarpeellista ja hyödyllistä, mutta kun ei vaan ehdi, et pitäis olla enemmän tääl ihmisiä toimimassa." H2

"Näähän on tietysti pitkälle rahakysymyksiä ja semmosia, et mihin on resursseja ja mitä pystytään tekemään." H8

5.5.4 Viihdekäyttöaineisto

Huumeita viihdetilaisuuksissa käyttävät ovat pitkään olleet näkymätön ilmiö ja riskiryhmä. Eri-tyisiä riskejä ovat vaaralliset ja epäpuhtaat päihteet, päihteiden yhteiskäyttö, suuret käyttöannokset, yhteisvaikutukset lääkekuurin aikana, elimistön ylikuumeneminen ja nestehukka sekä käyttöä mahdollisesti seuraavat mielenterveysongelmat. Esimerkiksi runsaan ekstaasinkäytön aiheuttamat neurologiset muutokset ilmenevät pidemmällä aikavälillä. Suomessa riskit ovat lähinnä tulleet esiin rajuina käytön aiheuttamina kuolemantapauksina, joihin on liittynyt masennuslääkkeiden ja ekstaasin yhdistäminen. Myös rajankäynti riippuvuuden kanssa on osa niin sanottua viihdekäyttöä. Huumeita käytetään oletuksella, että käyttö on hallittua ja sillä on myönteisiä seurauksia.

Huumeita viihdetilaisuuksissa käyttävät henkilöt kohderyhminä ovat vaikeammin tavoitettavissa kuin esimerkiksi suonensisäisesti huumeita käyttävät. Käyttö ja sen ongelmat eivät näy päällepäin ja käyttäjät sekoittuvat täysin muuhun yökerho- ja tanssibileasiakaskuntaan.

Kansainvälisiä kokemuksia vertaisavusta päihteiden käytön riskien vähentämisessä käsiteltiin mm. EU:n Pompidou-ryhmän seminaarissa 21.-22.2.2002. Seminaarissa esiteltiin niin sanotun viihdekäytön riskejä ehkäiseviä projekteja, muun muassa "Future" Norjassa ja "Unity" Hollannissa. Vertaisvalistus sekä tiedottaminen itse juhlimisympäristöissä todettiin tehokkaiksi informaation välitystavoiksi.

Vuoden 2006 kesän aikana terveysneuvontapiste Vinkki ja Linkki-projekti osallistuivat erilaisiin festaritulaisuuksiin pääkaupunkiseudulla. Tilaisuuksia olivat Koneisto, Myötätuulirock, Tuska Festival, Taiteiden yö, Ankkarock ja Kesäkaivarin Picnic. Tilaisuuksiin osallistujilla oli mahdollisuus täyttää kyselylomake, jossa kartoitettiin päihteiden käyttöön ja viihdekäyttöön liittyviä asioita. Kyselylomake oli suppea ja sen tarkoituksena oli ainoastaan avata viihdekäyttöä ilmiönä ja saada yleiskuva festaritulaisuuksiin osallistuneiden päihteiden käytöstä.

Kyselylomakkeeseen vastasi yhteensä 229 henkilöä. Vastaajien sukupuolijakauma meni tasan, miehiä oli 50% ja naisia oli 50%. Vastaajien ikäjakauma oli 14–45 vuotta. Eniten vastaajia löytyi 27-vuotiaista (10%) ja seuraavaksi eniten 17-vuotiaista (8%).

Alkoholin käyttöä koskevaan kysymykseen vastanneista henkilöistä 43% ilmoitti juovansa alkoholia 2–4 kertaa kuukaudessa. 30% vastaajista ilmoitti juovansa alkoholia 2–3 kertaa viikossa ja 8% vastaajista 4 tai useampia kertoja viikossa. 5% vastaajista ilmoitti, ettei käytä koskaan alkoholia.

Lääkkeiden ja huumeiden päihtymistarkoitusta koskevaan kysymykseen vastanneista henkilöistä 83% ilmoitti, ettei käyttänyt koskaan lääkkeitä tai huumeita päihtymistarkoituksessa. Vastaajista 8% ilmoitti käyttävänsä lääkkeitä tai huumeita kerran kuussa tai harvemmin, 4% vas-

taajista 2–4 kertaa kuussa, 2% vastaajista 2–3 kertaa viikossa ja 3% vastaajista 4 tai useampia kertoja viikossa. Vastaajista 93% kertoi pystyvänsä lopettamaan lääkkeiden tai huumeiden käytön halutessaan, kun taas 7% koki ettei pystynyt lopettamaan käyttöä.

18% kysymykseen vastanneista henkilöistä ilmoitti, että oli menettänyt ystäviä huumeiden tai lääkkeiden käyttönsä vuoksi. 10% kertoi joutuneensa hankaluuksiin työssä tai koulussa huumeiden käyttönsä takia. 26% vastaajista oli myös joutunut tappeluun huumeiden tai lääkkeiden vaikutuksen alaisena. 27% vastaajista ilmoitti tulleen pidätetyksi huumeiden hallussapidosta. Apua huume- tai lääkeongelmaan oli hakenut 5% vastaajista.

Kyselylomakkeeseen vastanneita henkilöitä pyydettiin vapaamuotoisesti määrittelemään mitä viihdekäyttö tarkoittaa. Vastaukset voitiin jakaa viiteen eri ryhmään:

1. Alkoholin viihdekäyttö

Viihdekäyttö nähdään alkoholin käyttönä kaveriseurassa. Käyttö on kohtuukäyttöä tai humalahakuista käyttöä, mutta hallittavissa. Alkoholia käytetään sosiaalisten suhteiden vuoksi.

2. Huumeiden viihdekäyttö sosiaalisten suhteiden vuoksi

Viihdekäyttö nähdään huumeiden käyttönä yleensä kaveriporukassa. Käytön katsotaan olevan satunnaista ja hallittavissa. Käyttö ei ole arkikäyttöä, vaan käyttöä erilaisissa juhlatilanteissa. Käyttöön vaikuttavat sosiaaliset suhteet ja se on hallittavissa.

3. Viihdekäyttö hauskanpitona

Viihdekäyttö, alkoholin ja/tai huumeiden, nähdään hauskanpidon välineenä. Hauskuus lisääntyy alkoholin tai huumeiden myötä. Käyttö on kuitenkin hallittua.

4. Viihdekäyttö rentoutumisena

Viihdekäyttö nähdään rentoutumisen muotona. Alkoholi ja/tai huumeet rentouttavat ja tuovat hyvän mielen.

5. Viihdekäyttö ei addiktoi

Viihdekäyttöä määriteltäessä korostettiin erityisesti sitä, että viihdekäyttö ei addiktoi. Se on satunnaista ja hallittavissa. Viihdekäyttö liittyy juhlatilanteisiin. Sen voi lopettaa kun haluaa eikä se hallitse arkielämää.

5.6 Linkki-projektin yhteistyöverkostot

5.6.1 Helsingin Vinkin vertaistoiminnan kehittämisryhmä eli vertaistoiminnan kehry

Linkki-projektin yksi keskeinen tavoite oli saada vertaistoiminta osaksi Vinkin toimintaa. Vinkin työntekijöiden toivottiin osallistuvan vertaistoimintaan ja myös kehittävän sitä. Projektin asioista keskusteltiin Vinkin kokouksissa ja sisäisissä koulutuksissa.

Loppusyksystä 2005 Vinkissä perustettiin terveysneuvontaan, kenttätööhön ja vertaistoi-
mintaan liittyvät kehittämissryhmät. Ryhmät koostuivat Helsingin Vinkkien työryhmien ja työ-
muotojen edustajista. Vertaistoinnin kehryyn osallistui myös Linkki-projektin tutkija. Kehit-
tämisyhmän eli kehryn tavoitteita olivat vertaistoinnin menetelmien kehittäminen, tiedon
ja kokemusten jakaminen, vertaistoinnin arviointi Vinkissä ja pääkaupunkiseudun vertais-
toiminnan yhteistyöryhmän tapaamisten suunnittelu. Vertaistoinnin kehryn kautta haluttiin
myös antaa Vinkin työntekijöille mahdollisuus osallistua kehittämistoimintaan ja tätä kautta
lisätä osallisuutta Linkki-projektin toiminnassa.

Vertaistoinnin kehry toimi aktiivisesti. Vinkin työntekijät alkoivat ideoida ja suunnitella
vertaistoinnin mahdollisuuksia omissa työpisteissään ja työtehtävissään. Keskustelujen avulla
saatiin kehitettyä uudenlaisia räätälöityjä koulutusmuotoja vertaistoi-
mintaan. Kehry myös otti
aktiivisen roolin pääkaupunkiseudun vertaistoinnin yhteistyöryhmän tapaamisten järjestä-
jänä ja kehittäjänä.

5.6.2 Pääkaupunkiseudun vertaistoinnin yhteistyöryhmä (Vety)

Linkki-projektille haluttiin alun perin perustaa mahdollisimman monista yhteistyötahoista koos-
tuva ohjausryhmä. Ohjausryhmän tavoitteiksi hahmoteltiin Linkki-projektin seuranta, arviointi
ja tiedotus. Tavoitteiksi määriteltiin myös monipuolinen keskustelu vertaistoinnin arvoista,
tausta-ajatuksista ja merkityksistä.

Vuoden 2004 lopussa ohjausryhmä päätettiin muuttaa pääkaupunkiseudun vertaistoinnin
yhteistyöryhmäksi. Yhteistyöryhmään kutsuttiin mukaan edustajat Vantaan Vinkistä, Helsingin
Vinkistä, Aura-Aypa-projektista, Helsingin kaupungin sosiaalitoimistosta, A-klinikkasäätiön nuorisoasemalta, Keravan vankilasta, Stop Huumeille ry:stä, Positiiviset ry:stä ja Linkki-projektin tut-
kija A-klinikkasäätiön keskukselta. Vuonna 2005 ryhmään kutsuttiin mukaan myös edus-
taja Espoon Vinkistä ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Terve-projektin edustajat. Vuonna 2006
mukaan tulivat vielä edustajat Päiväkeskus Kaalosta ja Suomen Lumme-yhdistyksestä.

Yhteistyöryhmän tehtävät ja tavoitteet hahmottuivat seuraavasti:

- ohjaus, seuranta, arviointi ja tuki
- vertaistoinnintutkimuksen päivitys
- tiedotus organisaatioihin
- sosiaalisen koulutuksen kehittäminen vertaistoi-
mintaa tekeville
- Vinkkien kyllästäminen vertaistoinnin sisällöillä
- vertaistoinnista tiedottaminen Vinkkien työntekijöille
- monikulttuurisuuden käsitteleminen
- eettisten kysymysten pohtiminen
- sukupuoliroolien huomioonottaminen vertaistoinnissa

- prosessikuvaus
- vaikuttavuuden arviointi
- vertaistoiminnan käsitteiden muuttaminen ja täsmentäminen
- eri käyttökulttuurien käsitteleminen
- vertaistoiminnan laajeneminen vankiloihin

Yhteistyöryhmä toimi neljästä seitsemään kertaa vuodessa. Pääkaupunkiseudun vertaistoiminnan yhteistyöryhmän kokoontumisissa käytiin tutustumassa ryhmään kuuluvien toimi- ja työpisteisiin. Tutustumiskäyntejä tehtiin Keravan vankilan nuorisopuolelle, Kriminaalihuollon tukisäätiöön, Stop Huumeille ry:n toimitiloihin, Maunulan sosiaalitoimistoon, Helsingin nuori-soasemalle ja pääkaupunkiseudun eri Vinkkipisteisiin.

Ryhmään kuuluvien työskentely ryhmässä oli aktiivista sekä Linkki-projektin työtä tukevaa ja arvioivaa. Ryhmän jäsenet saivat myös mahdollisuuden tutustua toisiinsa mikä mahdollisti yhteistyön luomisen muissakin asioissa. Ryhmän jäsenten kautta tieto vertaistoiminnasta levisi heidän omiin työyhteisöihinsä. Lumme ry:n edustajan jäsenyys toi asiakkaan näkökulman ryhmän toimintaan ja sisällön kehittämiseen.

Yhteistyöryhmän toiminnasta löytyi paljon vahvuuksia. Ryhmä onnistui välittämään vertaistoimintaan liittyvää tietoa toisilleen ja jakamaan kokemuksia. Myös aiheiden monipuolinen käsittely koettiin vahvuutena. Merkittävää oli se, että ryhmän jäsenet saivat toisiltaan tukea ja rohkaisua toimintaansa. Myös ymmärryksen koettiin lisääntyneen yhteistyöryhmän avulla. Verkostoituminen toisten kanssa nähtiin myös vahvuutena. Ryhmästä sai vinkkejä uusien vertaistoimintamallien kehittämiseen ja kokeiluun omassa yksikössä. Vahvuutena pidettiin sitä, että yhteistyöryhmän toiminta mahdollisti vertaisvaikutusten laajemman jakamisen ja tutkimisen. Ryhmä toimi myös tärkeänä väylänä tarkasteltaessa vertaistoimintaan liittyviä asenteita.

Yhteistyöryhmän toiminnassa nähtiin myös heikkouksia. Heikkoutena pidettiin sitä, että ryhmän toiminnan tavoitteet oli muotoiltu liian löyhästi. Myös jäsenten vaihtuminen tiuhaan koettiin heikkoutena. Ryhmä oli myös löyhästi strukturoitu ja roolit sekä odotukset olivat välillä epäselviä.

Arvioinnissa huomioitiin myös yhteistyöryhmän mahdollisuudet. Koulutusten järjestäminen ja tietopakettien tekeminen koettiin ryhmän mahdollisuutena. Mahdollisuutena pidettiin myös sitä, että vertaistojen oli otettu mukaan ryhmään. Vertaistoiminnan kehittäminen ja vahvistaminen nähtiin merkittävänä mahdollisuutena. Mahdollisuuksina nähtiin myös tiedon jakaminen, asenteisiin vaikuttaminen, ryhmän selkeä fokuoituminen ja roolien sekä odotusten määrittely ryhmän jäsenille. Ryhmän toiminta loi mahdollisuudet yhteistyölle ja verkostoitumiselle. Myös vertaistoiminnan profiilin nostaminen onnistui yhteistyöryhmän avulla. Ryhmällä oli mahdollisuus pyrkiä selkeisiin tavoitteisiin ja tarkoitukseen. Uhkina pidettiin aiheesta rönsyilemistä, resurssien puutetta ja liian korkeita odotuksia.

5.6.3 Aura-Aypa-projekti

Aura-Aypa-projekti oli kolmivuotinen (vuosina 2004–2006) Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama A-klinikkasäätiön ja Pro-tukipisteen yhteishanke, jonka kohderyhmänä olivat venäjänkieliset asiakkaat. Aura-Aypa-projekti oli tiiviissä yhteistyössä Linkki-projektin kanssa piikkihuumeita käyttäville suunnattujen vertaiskoulutusten kehittämisessä.

Aura-Aypa-projekti järjesti vuoden 2005 keväällä monikulttuurisen Lumipallo-koulutuksen. Linkki projektin työntekijät olivat aktiivisesti mukana suunnittelemassa koulutusta. Vuonna 2005 Aura-Aypa-projekti toteutti myös vertaiskoulutuksen Keravan vankilassa. Linkki-projektin työntekijä oli mukana suunnittelemassa projektin esitettä vangeille, tiedottamassa vertaiskoulutuksesta vankilan henkilökunnalle, muokkaamassa kyselylomakkeita ja suunnittelemassa koko koulutusprosessia.

Aura-Aypa-projekti toteutti myös yksilöllisiä ja räätälöityjä vertaiskoulutuksia Vinkin venäjänkielisille asiakkaille. Linkki-projekti oli mukana suunnittelemassa näitä räätälöityjä asiakasprosesseja. Aura-Aypa-projektin A-klinikkasäätiöllä työskentelevät työntekijät osallistuivat myös Linkki-projektin järjestämään Pääkaupunkiseudun vertaistoiminnan yhteistyöryhmään.

Läheinen yhteistyö Aura-Aypa-projektin kanssa antoi uusia näkökulmia vähemmistöille suunnatun vertaistoiminnan kehittämiseen. Aura-Aypa-projektin ja Linkki-projektin toimintaa, työmalleja ja työmenetelmiä kehitettiin tiiviissä yhteistyössä. Aura-Aypa-projektissa tuotettiin käyttökelpoinen cd-levy, joka sisältää vertaiskoulutuksiin liittyvää materiaalia venäjäksi, englanniksi ja suomeksi.

5.6.4 Terve-projekti

Linkki-projekti oli aktiivisessa yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön Terve-projektin kanssa. Terve-projekti oli rangaistukseen tuomittujen huumeiden käyttäjien terveystieto- ja vertais-tukiprojekti vuosina 2005–2008. Projektia rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Terve-projekti oli aktiivisesti yhteydessä Vinkiin suunnitellessaan terveysneuvontatyön viemistä osaksi vankeinhoidon terveydenhoitoa.

Linkki-projektin työntekijä oli mukana Terve-projektin ohjausryhmässä, joka kokoontui noin kerran kuukaudessa. Linkki-projektin työntekijä toi ryhmään vertaistoiminnan näkökulmaa ja työmenetelmiä, joita oli mahdollista soveltaa vankilaoiloissa.

Terve-projekti järjesti ensimmäisen kokeiluluonteisen terveysneuvonta- ja vertaiskoulutuksen Keravan vankilassa vuoden 2005 lopulla. Keravan vankilassa koottiin kolme ryhmää vangeista, jotka eivät työskennelleet tai opiskelleet vankila-aikana.

Teemoina olivat yleinen terveystieto, turvaseksi, turvallinen pistäminen, veriteitse tarttuvat taudit ja niiden ehkäisy. Linkki-projektin työntekijä oli mukana suunnittelemassa kurssin sisältöä,

kyselylomakkeita ja kurssin toteutusta. Linkki-projektin työntekijä oli myös mukana kaikissa koulutustilaisuuksissa Keravan vankilassa. Hänen roolinsa oli tukea vertaistoiminnan kautta etenevää tiedotusta vankien keskuudessa. Alkuvuodesta 2006 Terve-projekti sisällytti Jokelan vankilan Selkis-päihdekurssille huumehaittojen minimointiosuuden. Linkin työntekijä oli mukana kurssilla pitämässä työpajan turvallisesta pistämisestä yhdessä Terve-projektin sairaanhoitajan kanssa.

Terve-projekti teki erilaisia kyselyjä piikkihuumeita käyttävien kokemuksista vankilassa. Linkki-projekti oli mukana toteuttamassa kyselyjä Vinkissä. Asiakkaita motivoitiin ja tiedotettiin Terve-projektin tekemistä haastatteluista ja järjestettiin haastatteluajoja. Terve-projektin sairaanhoitaja osallistui havainnoitsijana Veturi Lumipallo-koulutukseen ja Itä-Vinkin Passisatoihin koulutukseen. Yhteistyö Terve-projektin kanssa avasi myös Vinkkipisteiden asiakkaiden kanssa keskustelua vankilassa tapahtuvasta huumeiden käytöstä. Vuoropuhelu rikastutti Linkki-projektin sisältöjen kehittämistä. Linkki-projektin työntekijä sai kokemuksia vankilassa työskentelyn haasteista ja mahdollisuuksista. Terve-projektin sairaanhoitajan mukanaolo Veturi Lumipallo-koulutuksessa taas antoi asiakkaille mahdollisuuden keskustella vankilassa tapahtuvasta huumeiden käytöstä.

5.6.5 Huuta-projekti

Huuta-projekti tarjosi tietoa kaikille Helsingin ja Tallinnan välillä liikkuville matkailijoille, mutta kohdentui ensisijaisesti riskiryhmiin. Projekti pyrki vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi huumeiden käyttöön liittyviin ongelmiin sekä seksiteitse tarttuviin tauteihin, esimerkiksi hepatiitteihin ja sukupuolitauteihin. Erityinen painopiste oli hiv-tartuntojen leviämisen ehkäisy Helsingissä ja Tallinnassa.

Huuta-projektin kohderyhmään kuului myös osa Vinkin asiakkaita. Linkki-projektin työntekijä oli mukana Huuta-projektin ohjausryhmässä terveysneuvontatyön ja vertaistoiminnan asiantuntijana.

Linkki-projektissa oli mukana kaksi sosionomi-opiskelijaa ammattikorkeakoulu Stadiasta. Opiskelijoiden ohjauksesta vastasi Linkki-projektin työntekijä. Opiskelijoita perehdytettiin terveysneuvontatyöhön ja vertaistointaan. Opiskelijat olivat mukana työn suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Vuonna 2004 opiskelija toteutti Malmin toimipisteessä tietovisan asiakkaille riskien vähentämisestä. Toinen opiskelija toteutti vuonna 2005 kyselyn Vinkin asiakkaille riskikäyttäytymisestä Tallinnan matkailussa. Hän oli myös mukana tekemässä esitettä ”Vinkejä Viron matkaajalle”, joka suunnattiin niille Vinkin asiakkaille, jotka olivat Subutex-hoidossa Virossa. Vuoden 2006 keväällä opiskelija esitteli Tallinnan terveydenhuollon opiskelijoille Suomen huumehaittojen minimointi- ja terveysneuvontatyötä sekä vertaistointia.

Huuta-projektin opiskelijat tekivät neljä opinnäytetyötä huumeiden käyttäjistä. Opinnäytetyöt kohdentuivat Vinkin asiakkaisiin.

1. *Fight Against Risks in Drug Use*. Degree programme in Social Service. Englanninkielinen osuus, tekijät: Kalim Ul Masi ja Anna Paraczkzy.
2. *"Korvaushoito on niin kun mun kannalta ainoa vaihtoehto"* – Selvitys helsinkiläisten suonensisäisesti huumausaineita käyttävien Tallinnan matkailusta. Tekijät: Hanna Immonen ja Jaakko Lankila.
3. *"Lopeta ennenkuin aloitat"*. Nuorten suonensisäisten huumeiden käyttäjien ajatuksia ennaltaehkäisevästä hoitotyöstä ja elämänlaadusta. Tekijät: Ida Hartikainen ja Sara Eskelinen.
4. Vaihtoehtoisten hoitomuotojen käyttö opioidiriippuvaisen vieroitushoidossa pääkaupunkiseudulla. Hoitohenkilökunnan näkemyksiä. Tekijät: Anna Ruusunen ja Sari Toivanen

Linkki-projektin työntekijä osallistui vuosittaisille Huuta-päiville, joihin kokoontuivat projektin toimijat Suomesta ja Tallinnasta. Huuta-päivien teemoina olivat muun muassa hiv-tilanne Suomessa ja Virossa sekä tartuntatautien ehkäisy. Linkki-projektin työntekijä luennoi myös huumehaittojen minimointityöstä ammattikorkeakoulu Stadiassa. Opiskelijaryhmät kävivät myös tutustumassa Vinkin toimintaan.

Yhteistyö Huuta-projektin kanssa antoi mahdollisuuden viedä terveysneuvontatyötä Viroon matkaavien Vinkin asiakkaiden keskuuteen. Oleellista oli tiedon kerääminen asiakkailta Viron matkailuun liittyvistä riskeistä ja sitä kautta vaikuttaminen tartuntatautien leviämiseen. Opiskelijat antoivat oman panoksensa Vinkin työhön. Yhteistyössä Stadian opettajien ja opiskelijoiden kanssa haluttiin vaikuttaa jyrkkiin asenteisiin, joita Vinkin asiakkaat usein kohtaavat. Huuta-projektin kautta Vinkki sai uutta tietoa Viron tartuntatautilanteesta ja myös terveysneuvontapisteiden toiminnasta.

5.6.6 Piikkihuumeiden käyttäjien terveysneuvontatyön kehittäminen Virossa-hanke

Helsingin Vinkissä käynnistyi vuonna 2004 kaksivuotinen Ulkoministeriön rahoittama piikkihuumeiden käyttäjien terveysneuvontatyön kehittäminen Virossa-hanke. Linkki-projekti oli alusta asti aktiivisesti mukana hankkeessa. Virossa oltiin perustamassa terveysneuvontapisteitä ja Vinkki oli tukemassa niiden toimintaa kouluttamalla ja konsultoimalla, mutta samalla myös oppimassa Viron käytännöistä.

Linkki-projektin työntekijä oli mukana Tallinnassa ja Itä-Vironmaalla Toilassa järjestetyissä terveysneuvontatyön koulutuksissa. Koulutuksissa muun muassa kehitettiin vertaiskoulutusmalleja paikallisiin oloihin sopiviksi. Koulutuksissa oli Linkki-projektin työntekijän pitämiä luentoja ja työpajoja. Virolaiset toimijat pääsivät myös osallistumaan Lumipallo-koulutuksiin Suomessa.

Vuoden 2005 syksyllä Linkki-projektin työntekijä oli mukana koulutus- ja konsultointimatalla Viron Paidessa ja Kohtlajärvellä, joihin oli perustettu terveysneuvontapisteet. Molemmissa paikoissa keskusteltiin paikallisista oloista, ongelmista ja työmuodoista. Paikalliset työntekijät olivat erittäin kiinnostuneita vertaistoiminnan mahdollisuuksista osana terveysneuvontatyön kehittämistä.

5.6.7 Linkki-projektin koulutustoiminta

Helsingin Vinkillä on ollut vahva asema terveysneuvontatyön ja huumehaittojen minimointityön kouluttajana. Linkki-projektin yhtenä tavoitteena oli koulutus ja tiedotus vertaistoiminnasta. Kolmen vuoden aikana Linkki-projektin työntekijä oli mukana kouluttamassa seuraavissa koulutuksissa:

1. Valtakunnalliset terveysneuvontapisteiden koulutuspäivät vuonna 2004
2. Valtakunnalliset päihdepäivät vuonna 2004
3. Ikkunoita vertaistoimintaan - seminaari (Aura-Aypa-projekti) vuonna 2005
4. Huumetyöntekijöiden neuvottelupäivät vuonna 2006
5. A-klinikasäätiön henkilöstön kehittämispäivät vuonna 2006

5.6.8 Linkki-projektin kansainvälinen toiminta

Helsingin Vinkki on perustamisestaan asti ollut yhteistyössä kansainvälisten huumehaittojen minimointityön organisaation ja yhteisöjen kanssa. Kansainväliseen työskentelyyn osallistumisen tavoitteena on ollut saada uusia näkökulmia ja menetelmiä huumehaittojen minimointityöhön.

Vuoden 2005 joulukuussa Helsingin Vinkki teki tutustumismatkan Amsterdamiin. Matkan aikana tutustuttiin amsterdamilaisiin huumehaittojen minimointityön toimijoihin. Amsterdamin toimijoilla on huomattavasti pidempi kokemus terveysneuvontatyöstä kuin suomalaisilla toimijoilla. Matkan aikana tutustuttiin pistoshuoneeseen, käyttäjäyhdistyksen toimintaan, prostituotujen kanssa tehtävään työhön ja laittomasti maassa olevien kanssa tehtävään työhön.

Helsingin Vinkki on ollut mukana AC-companyn Correlation-hankkeessa. Correlation hanke järjesti konferenssin vuonna 2004 Prahassa ja vuonna 2006 Varsovassa. Molemmissa konferensseissa oli mukana Vinkin työntekijöitä ja Linkki-projektin helppereitä. Helpperit saivat kansainvälistä näkökulmaa toimintaansa ja heidän oli mahdollista jakaa kokemuksiaan muiden maiden käyttäjien kanssa. Helppereille matkat olivat ainutlaatuisia kokemuksia.

Linkki-projektin tutkija osallistui vuoden 2006 keväällä kansainväliseen huumehaittojen vähentämiseen liittyvään konferenssiin Kanadan Vancouverissa (www.ihra.net). Konferenssi avasi

monia uusia näkökulmia terveysneuvontatyön toteuttamiseen ja kehittämiseen tulevaisuudessa. Konferenssiin osallistui noin 1000 ihmistä ympäri maailmaa. Monet huumeiden käyttäjät ja vertaistojat olivat myös saaneet mahdollisuuden osallistua konferenssiin. Yhtenä pääteemana oli huumeiden käyttäjien osallistaminen ja kumppanuus heidän kanssaan. Mielenkiintoista oli tutustua Vancouverin huumeilanteeseen. Vancouverin Downtown Eastside (DTES) on alue, jossa elää noin 5000 huumeiden käyttäjää. Alueella elävät huumeiden käyttäjät kärsivät hiv:stä, hepatiiteista sekä muista terveysongelmista ja yliannostuskuolemia on paljon. Huumeiden käyttäjien yhdistys Vandu (Vancouver area network of drug users, www.vandu.org) tekee arvokasta työtä alueella vertaistojinnan ja kouluttamisen keinoin. Vandu on yksi maailman elinvoimaisimmista käyttäjäyhdistyksistä.

Kansainvälinen työ oli merkityksellistä Linkki-projektin työn kehittämiseksi. Se antoi uusia mahdollisuuksia terveysneuvontatyön ja vertaistojinnan kehittämiseksi Suomen oloissa.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Linkki-projektin tavoitteena oli huumeiden käytöstä aiheutuvien sosiaalisten ja terveysriskien sekä haittojen väheneminen vertaistoiminnan keinoin. Sen lisäksi pyrittiin vähentämään asiakkaiden keskuudessa olevaa viranomaispelkoa, joka osaltaan estää merkittävästikin riskien ja haittojen asianmukaista vähentämistä.

Päämäärään pyrittiin ensisijaisesti kouluttamalla huumeiden käyttäjiä vertaisvalistajiksi tai vertaisavustajiksi, jotka kertoivat oppimaansa muille huumeiden käyttäjille ja keräsivät tietoa huumeiden käyttäjien näkemyksistä, toimintatavoista ja verkostoista. Lisäksi päämääränä oli tuottaa vertaistoimijoiden toimittama lehti. Projektissa kerättiin myös tutkimustietoa Vinkin vertaistoiminnasta asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmista katsottuna. Terveysneuvontapisteissä tapahtuvaa vertaistoimintaa ei oltu aikaisemmin tutkittu, joten tutkimusosuuden mukaan ottaminen projektiin antoi uutta ja arvokasta tietoa vertaistoiminnasta.

Loppuraportin aineistona käytettiin keskeisiä projektin aikana koottuja aineistoja, joita arvioitiin tavoite- ja prosessiperusteisesti. Raportissa arvioitiin toteutuivatko projektille asetetut tavoitteet asiakkaan näkökulmasta, työntekijän näkökulmasta ja Vinkin palvelukokonaisuuden näkökulmasta. Arviointi kulki raportissa mukana kokoajan. Arviointi toteutettiin itsearviointina, jossa arviointitiedon tuottajina olivat asiakkaat, projektin työntekijät, työyhteisö ja projektin tutkija. Projektin pääasialliset toteutumismuodot olivat:

1. Koulutukset
2. Vertaistoimintamallien kehittäminen
3. Tutkimusosuus
4. Yhteistyöverkoston toiminta

Vertaistoiminnan koulutusmallit kehittyivät paljon ja projekti mahdollisti koulutusmallien kehittämisen kokonaan uusille työalueille, esimerkiksi asiakaslehden tuottaminen mahdollistui. Koulutuksiin liittyvää kehittämistyötä voitiin hyödyntää myös terveysneuvontapisteiden ulkopuolella toimivissa verkostoissa. Projektin aikana kehitetyt koulutusmallit laajenivat myös vankiloihin ja seksityötä tekevien keskuuteen. Lisäksi projektissa kehitettyjä koulutusmalleja hyödynnettiin

kansainvälisessä yhteistyössä Correlation-projektissa sekä Venäjällä/Pietarissa. Koulutusmallien kehittyminen mahdollisti myös haittojen vähentämiseen liittyvän materiaalin kehittämistyön ja tuottamisen. Koulutuksilla saavutettiin projektin keskeiset tavoitteet: asiakkaiden osallisuuden lisääminen ja voimaantuminen. Projektin koulutukset myös mahdollistivat räätälöityjen koulutusmallien kehittämisen. Koulutusten räätälöinti taas mahdollisti huonokuntoisten asiakkaiden kiinnittymisen mukaan vertaistoimintaan. Vertaistoiminnan keinoin mahdollistui tiedon vieminen niihin huumeita käyttävien verkostoihin, joihin ei muilla keinoilla päästä.

Projektin aikana kehitettiin uusia vertaistoiminnan malleja. Vertaistoiminnan käsitteistöä täsmennettiin ja toiminnalle luotiin tasot, jotka luovat jatkossa pohjan eri työmallien kehittämiseksi. Projekti integroi vertaistoimintaa osaksi Vinkin perustyötä ja palvelukokonaisuutta. Projekti myös rohkaisi työryhmää kokeilemaan uusia työmalleja ja kokeiluja ennakkoluulottomasti.

Projektiin liitetty tutkimus osoitti, että terveysneuvontapiste Vinkin vertaistoiminta kehittyi valtavasti Linkki-projektin aikana. Vertaistoiminnan käsitteistö määriteltiin uudestaan ja uusia koulutusmalleja kokeiltiin ennakkoluulottomasti. Lumipallo-koulutuksista siirryttiin räätälöityihin koulutusmalleihin, muun muassa Passi-satoihin koulutuksiin. Räätälöityjen koulutusmallien kautta mahdollistui uusien asiakkaiden tavoittaminen ja kiinnittäminen mukaan vertaistoimintaan.

Haastatteluaineistosta nousi esiin vertaistoiminnan kehityskaari. Työntekijät oppivat koko ajan uutta vertaistoiminnasta. Työntekijät olivat myös hyvin innostuneita vertaistoiminnasta, mikä näkyi uusina ideoina ja ennakkoluulottomana työmallien kokeilemisena. Vertaistoimijoiden osallistaminen ja toimiminen työyhteisössä nähtiin positiivisena ja merkittävänä asiana, mutta se toi työyhteisöön myös jännitteitä. Tilanne oli uusi niin työntekijöille kuin asiakkaillekin. Vertaistoimijan selkeä roolin määrittely nähtiin toiminnan edellytyksenä. Vertaistoimijoiden voimaantuminen näkyi konkreettisesti vertaistoimijoiden avoimuutena, oman elämän tarkasteluna, itsestä huolehtimisena sekä hoitoihin ja kursseille hakeutumisena. Merkittävä havainto oli se, että myös työntekijät kokivat voimaantumista toimiessaan asiakkaiden kanssa vertaistoiminnan keinoin.

Vertaistoiminnan tehtävä ja tarkoitus tuli esiin selkeästi. Aineistoista nousi esiin haittojen vähentämiseen liittyvän tiedon jakaminen, asiakkaiden tavoittaminen ja kiinnittäminen palvelujen piiriin sekä asiakkaiden voimaannuttaminen.

Vertaistoiminnan kehittämisen painopisteinä nähtiin olevan räätälöityjen koulutusmallien kehittäminen, virkistystoiminnan järjestäminen ja vertaistoimijoiden toimipisteissä ja kentällä tapahtuvaan toimintaan panostaminen. Tulevaisuuden haasteista esiin nousivat vertaistoiminnan nivoutuminen osaksi Vinkissä tehtävää perustyötä, matalan kynnyksen säilyttäminen osana vertaistoimintaa sekä resurssi- ja rahakysymykset.

Projektilla oli merkittävä määrä yhteistyöverkostoja. Vaikka projektin tavoitteissa ei oltu määritelty verkostoitumista muiden vertaistoimintaa toteuttavien toimijoiden kanssa, verkostoituminen tuli kuitenkin merkittäväksi osaksi projektin työtä. Verkostoituminen mahdollisti yhteistyön

syntymisen vertaistoiminnasta kiinnostuneiden toimijoiden kesken. Vety-verkosto vakiinnutti toimintansa jo projektin aikana ja jatkaa toimintaansa edelleen.

Linkki-projekti saavutti erittäin hyvin sille asetetut tavoitteet. Projektin vahvuutena oli se, että hankkeen edetessä oli mahdollista suunnata projektin työskentelyä monille eri osa-alueille. Toisaalta monet erilliset osa-alueet aiheuttivat pirstaleisuutta ja vaikeuttivat mahdollisuutta hallita projektin kokonaisuutta. Projektin toteuttamista kuormittivat myös monet henkilöstövaihdokset ja ohjausrakenteiden puuttuminen. Kaiken kaikkiaan projekti onnistui yli odotusten. Onnistumisesta kertoo ennen kaikkea se, että projektin aikana aloitettu vertaistoiminnan kehittämisen prosessi jatkuu edelleen terveysneuvontapiste Vinkissä ja vertaistoiminta on juurtunut osaksi terveysneuvontapisteiden arkityötä. Vertaistoiminnan punaisena lankana toimii ajatus siitä, että huumeita käyttävä ihminen voi toimia vastuullisesti. Vertaistoiminta on arvokasta ja asiakkaita osallistavaa toimintaa, jonka merkitys tulee varmasti tulevaisuudessa kasvamaan laajemminkin terveysneuvontatyön saralla.

7. KEHITTÄMISSUOSITUKSET

Linkki-projektin arvioinneissa keskeisiksi kehittämisen osa-alueiksi nousivat:

- Vertaistoiminnan vakiinnuttaminen ja resurssien turvaaminen perustamalla vertaistoimintaa ja sen kehittämistä koordinoiva yksikkö osaksi terveysneuvontapiste Vinkin toimintaa
- Koulutusmallien kehittäminen eri asiakasryhmien tarpeisiin
- Vertaistoiminnan arvioinnin kehittäminen erityisesti vaikuttavuusarvioinnin osalta
- Työntekijöiden kouluttaminen
- Asiakkaiden osallistaminen vertaistoiminnan ja Vinkkitoiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin
- Tutkimustiedon lisääminen ja syventäminen aiheesta
- Vertaistoiminnan sisällyttäminen terveydenhuollon ja sosiaalihuollon koulutuksiin (perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksiin)
- Kirjallisen materiaalin tuottaminen ja kehittäminen vertaistoiminnasta
- Työmallien ja kokemustiedon levittäminen ulkomaille, erityisesti Ruotsiin, Baltian maihin ja Venäjälle
- Verkostoyhteistyön vakiinnuttaminen
- Työvoimapolitiikassa tulisi huomioida vertaistoiminnan kehittämistyössä syntyneet uudet työllistämismahdollisuudet ja ottaa ne osaksi työvoimahallinnossa kehitettäviä rahoitusmalleja
- Vertaistoimijoiden jaksamiseen panostaminen koulutuksen, työnohjauksen ja virkistystoiminnan keinoin

8. LÄHTEET

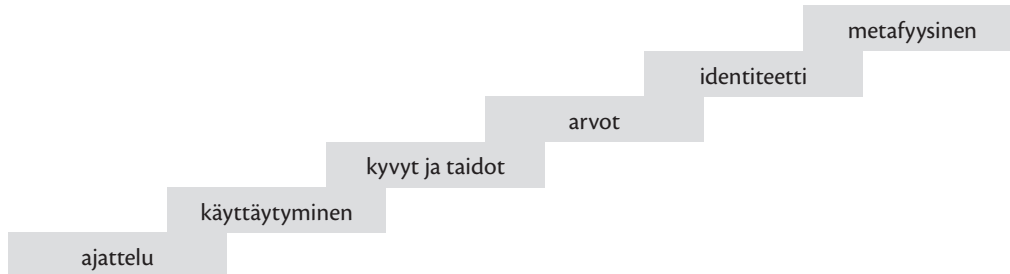
- Barendregt, Cas & Trautmann, Franz: With a little help from my friends. A survey on non-intentional peer influences among drug users. Trimbos-instituut Netherlands institute of mental health and addiction, 1996
- Brussa, Licia: Implementation of a peer education programme: basis condition for a correct use of peer educators, analysis of the context and Tampere experiences. Seminar Helsinki 7.-8.4.2005
- Crofts, Nick & Louie, Robyn & Rosenthal, Doreen & Jolley, Damien: The First Hit: Circumstances Surrounding Initiation into Injecting. *Addiction* 1996, 91(8), 1187-1196
- Goodseel, Alexis & Hariga, Fabienne & Theys, Dominique: Lumipallo – Metodologinen käsikirja. Suom. Aro, Mari. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 37: A-klinikkasäätiö, 2002
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, 2001
- Malin, Katja: Huumeriippuvaisessa tapahtuneet suhde- ja käsitysmuutokset pidennetyn myllyhoidon aikana. Käytännöllisen teologian laitoksen Pro gradu-tutkielma: Helsingin yliopisto, 2002
- Malin, Katja: Huumeiden käyttäjien parissa tehtävän vertaistoiminnan arkitodellisuus ja moninaisuus. Tutkimussuunnitelma: Tekijän hallussa, 2004
- Malin, Katja & Holopainen, Antti & Tourunen, Jouni: ”Mä käytän subua, että mä pysyn terveenä ja pystyn toimimaan” – käyttäjän kokemuksia ja näkemyksiä buprenorfiinin käytöstä. Julkaisematon artikkeliluonnos: A-klinikkasäätiö, 2005
- Malin, Katja & Holmström, Pekka & Holopainen, Antti & Partanen, Airi: Huumeidenkäyttäjät apteekien asiakkaina vuosina 2001 ja 2003. A-klinikkasäätiön monistesarja nro 43: A-klinikkasäätiö, 2004
- Mongard, Hanka: Peer work: Challenge for professionalism and service providing values, attitudes and readiness to cooperate. Seminar Helsinki 7.-8.4.2005
- Partanen, Airi & Holmström, Pekka & Holopainen, Antti & Perälä, Riikka: Piikkihuumeiden käyttäjät Riski-tutkimuksessa. Buprenorfiinin pistäminen yleistynyt huumeiden sekakäytössä. *Suomen Lääkärilehti* 59 (2004): 39, 3605-3611
- Trautmann, Franz: Peer support. Seminar Helsinki 7.-8.4.2005
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi, 2002

9. LIITTEET

LIITE 1.

NLP – tietoisuudentasot

Harjoitus voidaan toteuttaa rappusina. Otsikot kirjoitetaan paperille ja lapulta toiselle edetään, niin kuin noustaisiin seuraavalla rapulle. Alin rappu on ajattelu ja ylin rappu on metafyyminen taso. Kun raput on ”kiivetty ylös”, niin samaa reittiä palataan myös alas. Oletus on, että metafyyminen tason jälkeen joku muista tasoista on muuttunut. Alaspäin mentäessä kysymyksen asettelu voi jonkin verran muuttua. Esimerkiksi miten metafyyminen tason asiat vaikuttavat nyt siihen, millainen olet? Harjoitus etenee näin alarappuselle asti.

Ajattele, jotakin riskikäyttäytymistilannetta. Muistele paikkaa, ihmisiä, ääniä tunnelmia, mitä vain mikä liittyy siihen tilanteeseen. Älä kuitenkaan valitse liian iso tai mutkikasta tilannetta. Valitse joku sellainen tilanne, jota pystyt mielessäsi käsittelemään.

Ajattelu

- millaisia ajatuksia, mahdollisuuksia, esteitä sinulla on?
- kuinka sinuun suhtaudutaan?
- kuinka suhtaudut itseesi?
- miten kuvaat ajatuksiasi (väri, kuva, ääni, muoto, mitä tahansa)
- mitä tästä tilanteesta pitäisi ajatella
- mitä joku läheinen arvostamasi ihminen ajattelee tästä tilanteesta

Käyttäytyminen

- miten käyttäydyt tilanteessa?
- mihin huomiosi kiinnittyy?
- miten kuvaat käyttäytymistä (väri, muoto, ääni, mitä tahansa)

Kyvyt ja taidot

- millaisia taitoja sinulla oli tuossa tilanteessa?
- millaisia taitoja olisit tarvinnut?

Arvot ja uskomukset

- mitkä asiat vaikuttivat toimintaan
- millaiset asiat olivat esteenä
- millaisia uskomuksia sinulla oli
- millaisia arvosi ja uskomuksesi olivat (väri, muoto, ääni, mitä tahansa)

Identiteetti

- millainen olit tuossa tilanteessa?
- kuinka kuvaat itseäsi tässä tilanteessa)

Metafyysinen, henkinen taso

- mikä merkitys tällä tapahtumalla on koko elämäsi kannalta?
- mihin muihin elämäsi asioihin tällä tapahtumalla on vaikutusta?
- kuinka kuvaat tätä omaa tasoasi (väri,)

Harjoitus voidaan toteuttaa myös ”kukan” muodossa. Laput muodostavat lattialla kukan. Asiakas voi käydä eri ”kukanosissa” haluamassaan järjestyksessä. Osion toiseen siirryttäessä voi miettiä edellisen vaikutusta toiseen.

LIITE 2.

Hiv ja C-hepatiitti

1. Voiko HIV mielestäsi tarttua (ruksaa vaihtoehdot)

anaali/-emätinyhdynnässä ilman kondomia?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
saman ruoan tai juoman nauttimisesta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
äidistä lapsen raskauden aikana?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
tupakan tai marisätkän välityksellä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
ruiskujen ja neulojen yhteiskäytöstä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
suudellessa?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
kätellessä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
suuseksissä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
tatuointi- tai lävistys välineiden jakamisesta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
parranajo- ja karvojenpoistovälineiden välityksellä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
hammasharjojen välityksellä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
saunasta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
uimahallista?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
kuntosalista?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
hyttysen pistosta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
tiedätkö mikä on HIV:n uusintainfektio?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐

1. Missä HIV voidaan testata? _____

2. Miten neuvot kaveria välttämään HIV-tartunnan? _____

2. Voiko C-hepatiitti mielestäsi tarttua

anaali/-emätinyhdyntäessä ilman kondomia?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
saman ruoan tai juoman nauttimisesta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
tatuointi- tai lävistys välineiden jakamisesta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
äidistä lapsen raskauden aikana?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
filtterin, lusikan tai klikkikupin jakamisesta	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
tupakan tai marisätkän välityksellä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
ruiskujen yhteiskäytöstä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
suudellessa?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
nuuskauspillin jakamisesta	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
suuseksissä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
parranajovälineiden välityksellä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
hammasharjojen välityksellä?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
saunasta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
uimahallista?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
kuntosalista?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
hyttysen pistosta?	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐
tiedätkö mikä on uusintainfektio	kyllä ☐	ei ☐	ei tietoa ☐

1. Missä hepatiitit voidaan testata? _____

2. Miten neuvot kaveria välttämään C- hepatiitti tartunnat? _____

LIITE 3.

Hätänumero

Yleinen hätänumero on ____ _ _

Tärkeimmät asiat mitkä pitää kertoa, kun soitat apua?

LIITE 4.

Pistäminen ja sukupuolitaudit

**Kirje (oma nimi) _____ , miten haluan muuttaa
käyttäytymistäni suhteessa piikkihuumeisiin ja niiden käyttöön**

Mitkä ovat tärkeimmät asiat muistaa kun pistää?

Miten välttyt sukupuolitaudeilta?

LIITE 5.

ALKUARVIOINTILOMAKE – kuinka paljon tiedän

Pistämisestä

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Turvaseksistä

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Ensiavusta

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

HIVistä

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

C-hepatiitista

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Uusintainfektiosta

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

LIITE 6.

LOPPUARVIOINTILOMAKE – sain uutta tietoa

Pistämisestä

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Turvaseksistä

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Ensiavusta

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

HIVistä

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

C-hepatiitista

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Uusintainfektiosta

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Lehden tekeminen oli

en lainkaan — — — — — — — — — — erittäin paljon

Tärkein asia, minkä haluat kertoa tästä lumipallokoulutuksesta kaverillesi?

Kuinka monelle kaverille aiot siitä kertoa?

0 - - 1 - - 5 - - - 10 - - - - 15 - - - - 20 - - - - 30 - - - - 40 - - - - 50

Mitkä toiveesi jäivät toteutumatta tässä Lumipallokoulutuksessa?

Mitä muuta haluat sanoa?

LIITE 7.

Lumipallokertojen arviointi – työntekijät

Mikä onnistui?

Mikä epäonnistui?

Mitä otettiin opiksi?

Ryhmän elämä: